

ΠΕΡΙ ΤΗΣ
ΜΕΘΟΔΙΚΗΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

τῆς

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

καὶ τῶν

ΑΡΜΟΔΙΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ ΒΟΗΘΗΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ.

τοῦ

Α. Χ. τοῦ Γασπάρεως.

Διερμνευθὲν ἐκ τῆς Γερμανικῆς
εἰς τὴν

νῦν Ἑλληνικὴν διάλεκτον

ὑπὸ τοῦ

Κ. Καπετανάκη.

Ἐν Βιέννῃ, 1808.

Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Λεοπόλδου Γρούνδ.

Π Ρ Ο Ο Ι Μ Ι Ο Ν .

Επειδὴ πρὸ τινῶν χρόνων ἐζήτησα νὰ μοὶ δοθῇ παρὰ τοῦ ἐν τῇ Χαμβούργῃ Ἰωαννείου *) τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Σουπρέκτορος (ὑποσχολάρχου), τὸ δὲ Ἰωαννεῖον μοὶ ἐπρόβαλε νὰ συγγράψω ἓνα τι πρὸς δοκιμασίαν, ἐδιάλεξα ὕλην τῆς συγγραφῆς μου τὴν ἐνταῦθα περιεχομένην πραγματείαν. Τὰς ιδέας ταύτας ἐζήντησα διὰ τῆς πολυετοῦς πείρας μου, καὶ τὰς ἐνόμισα, ὅτι εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἀποδείξωσι τὴν ὄσων μελετην ἕκαμα εἰς ταύτην τὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν τὸ ζήτηθὲν ὑπ' ἐμοῦ

---

*) Καγγελαρία, ἡ ψηφίζουσα τοὺς Σουπρέκτορας.

ἐπάγγελμα χρεωστεῖ· νὰ διδάσκη εἰς τὰς
 οἷω πρώτας κλάσεις. Τότε τὸ συγγραμμά-
 τιον τοῦτο ἐξεδύθη μὲν χειρόγραφον, χω-
 ρὶς νὰ κοινωθῆ εἰς τοὺς βιβλιοπόλους,
 πλὴν ἐμνημονεύθη μὲ φήμην εἰς τὰς
 καλλίστας φιλολογικὰς ἐφημερίδας. Αἱ τό-
 τε περιστάσεις ὄν μοι ἐσυγχώρουν νὰ συν-
 τάξω ἔμπράκτως ἓνα σύγγραμμα κατὰ τὸ
 ἐκτεθὲν ὑπ' ἐμοῦ σχέδιον· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς
 τὴν παρούσαν πόλιν ἐπέτυχον ἀνελπιδίως
 περιστάσιν ἀρμοδίαν, καὶ διερεθιστικὰς αἰ-
 τίας, διὰ τοῦτο κατεχείρισα ἀμέσως τοῦτο
 τὸ ἐπίπονον ἔργον, ἔχων προθυμίαν ἀνά-
 λογον μὲ τὰς ἐντεῦθεν χρηστὰς ἐλπίδας
 τῆς εὐτυχοῦς αὐτοῦ ἐκβάσεως. Βέβαια τολ-
 μῶ ἀνυποστόλως νὰ ἐκφωνήσω, ὅτι εἰς ὀ-
 λίγους τινὰς τόπους εὐρίσκονται ἐνωμένα,
 καθὼς ἐδῶ, ὅλα, ὅσα βεβαιώνουσι τὴν ἐλ-
 πίδα τῆς καλῆς ἐκβάσεως ἐνὸς τοιούτου
 ἐπιχειρήματος. Ταῦτα δὲ εἶναι ὁ πλοῦτος
 τῶν καλλίστων πηγῶν, ἡ αἴσθησις τοῦ ὠ-
 ραίου, ἡ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἔργα ἐπιτηδειό-
 της καὶ ἐντέλεια τῶν τεχνιτῶν, τὸ ὀλιγοέ-
 ζοδον τῶν ὑλῶν καὶ τῆς ἐργασίας, καὶ ἡ
 ἀντάξιος πίστις τοῦ κοινοῦ, τὴν ὁποίαν

ἀπέκτησεν ἢ ἐνταῦθα ἑταιρία τῶν βιβλιο-
ροκδοτῶν δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων. Ἐν
συντόμῳ ἐγὼ χρεωστῶ μόνος νὰ μεταχει-
ρισθῶ πρεπόντως ὅλας αὐτὰς τὰς εὐκαιρί-
ας, διὰ νὰ μὴ ἀπατηθῶ εἰς τὰς ἐλπίδας
μου. Ὅτι δὲ θέλει καταβάλλω ὅλας μου
τὰς δυνάμεις, καὶ νὰ ἐξοδεύσω τὸ κάλλι-
στον μέρος τοῦ καιροῦ μου, δὲν εἶναι
χρεία τῆς δια λόγων βεβαιώσεως, ἐν ᾧ τὸ
χρέος καὶ ἡ τιμὴ μὲ προσκαλοῦσιν εἰς
τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ ἔχω πλησίον μου ἕνα
τοιούτον εἰδημονέστατον, καὶ εἰς τὰ τοι-
αῦτα ἱκανῶς ἐξησκημένον συμβουθόν, τὸν
ῤήτορα τοῦ ταμείου κύριον Γκισεφέλδην,
καὶ τὴν συμβουλήν καὶ συναντίληψιν πολ-
λῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐμπείρων ἀνδρῶν,
δύναμαι βέβαια νὰ διαβῶ ἀσφαλέστερον
τοῦτον τὸν πολυκίνδυνον ὁρόμον, καὶ νὰ
ἐλπίσω ἐξοδὸν σωτήριον.

Θέλων λοιπὸν νὰ δημοσιεύσω εἰς τὸ
κοινὸν τὴν ποιότητα τούτου τοῦ ἐπιχειρή-
ματος, καὶ τὸ ἐξακολουθησόμενον αὐτοῦ
σχέδιον, ἔκρινα εὐλογον νὰ διασαφίσω
ἤδη διεξοδικώτερον τὴν γνώμην μου περὶ
τοῦ, πῶς πρέπει νὰ διδάσκηται εἰς τοὺς

νέους ἢ Γεωγραφία, καὶ ποῖα εἶναι πρὸς
 τοῦτο τὰ προσφυέστερα βοηθητικὰ μέσα·
 διὰ νὰ ὀνηθῆ τὸ κοινὸν νὰ ἐννοήσῃ καὶ
 νὰ κρίνῃ ὀρθῶς τὰς βασίμους πρὸς τοῦτο
 ἰδέας μου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐξετέθῃ προ-
 ηγουμένως αὕτη ἡ πραγματεία, τὴν ὁποί-
 αν ἐπιζητήσα, προσθέσας καὶ ἄλλα τινὰ
 ὀλίγα μεταξύ τῶν ἀξιωμάτων τῆς πρώτης
 χειρογράφου ἐκδόσεως, τὰ ὁποῖα ἀκόμη
 δὲν εὗρηκα αἰτίαν νὰ ἀποβάλω, ἂν καὶ
 θέλει δεχθῶ μετὰ χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύ-
 σης πᾶσαν κρίσιν τῶν πεπαιδευμένων, ἧ-
 τις ἀποτείνεται πρὸς τὴν ἐντέλειαν τοῦτου
 τοῦ πονήματος.

Ἐν τῇ Βαϊμάρκ, τῇ 29 Σεπτεμβρίου,
 τῷ 1791.

Οτι ἡ Παράδοσις πάσης ἐπισημῆς πρέπει νὰ γίνεται ἀναλόγως μὲ τὴν ἡλικίαν, τὴν ἰκανότητα καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ μαθητοῦ, καὶ ὅτι ἀλλέως πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὰ πανδιδασκτήρια, ἀλλέως εἰς τὰ γυμνάσια, διαφόρως πρὸς τοὺς φιλοσοφῶντας, καὶ διαφόρως πρὸς τοὺς γενησομένους πραγματευτὰς, καὶ ἑτεροτρόπως πρὸς τοὺς γενησομένους τεχνίτας, ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται· ἀλλὰ καὶ οὕτω πολλάκις ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἀναντιρρήτου ἀλήθειαν· πολλάκις φέρεται λόγος, ὅτι οἱ διδάσκαλοι μεγάλων καὶ μικρῶν σχολείων δὲν ἐνεργοῦσιν ὀρθῶς τὴν παράδοσιν! πόθεν ταῦτα τὰ παράπονα!

Ἡ διημερτημένη Παράδοσις προξενεῖται ἢ ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς διδασκομένης μαθήσεως, ἢ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ὀρθῶν καὶ σαφῶν ἐννοιῶν, ἢ τις κατασυγχίζει καὶ ἐπισχοτίζει τὰ νοήματα, ἢ τελευταῖον διὰ τὴν σέρην τοῦ προτερήματος τῆς διακρίσεως, ἢ τις ὀδηγεῖ τὸν διδάσκαλον, τί, καὶ πόσον ἀπὸ τῆς ὀλικότητος τῶν γνώσεώντου πρέπει νὰ μεταδώσῃ πρὸς τοὺς μαθητὰς κατὰ τὰς τυχούσας περιστάσεις, καὶ ἔτι πῶς νὰ τὰς

συγκοινωνήσῃ πρὸς αὐτοὺς, ὥστε νὰ ᾔναι εὐληπτος, νὰ τοῦ ἀκούωσι προθύμως, καὶ οὕτω νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑφέλειαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀποβλέπει ὅλη ἡ διδασκαλία του, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται Μέθοδος.

Περὶ τῆς μεθόδου εἶναι δυνατόν νὰ προσδιορισθῶσι γενικοὶ τινὲς κανόνες, χρήσιμοι εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην, πλὴν δὲν εἶναι πλήρεις. Ὁ Προσεκτικὸς διδάσκαλος, ὅταν σκεφθῆ ἕκαστον μέρος τῆς διδασκαλίας του, καὶ τὴν συνέχειαν τοῦ ὅλου, καὶ παραβάλλῃ τὴν κλίσιν τοῦ μαθητοῦ μὲ τὸ προσρισθὲν αὐτῷ ἐπάγγελμα, καὶ κατὰ τοῦτο ἐθέσῃ ἕνα σχέδιον, τότε γίνεται ἱκανὸς νὰ ἐκπληρῶσῃ τὸ χρέος, ὅ,που ἐδέχθη.

Τὸ τοιοῦτον σχέδιον ὅμως δὲν δύναται ποτὲ νὰ λάβῃ τὴν ἐνδεχομένην καὶ ἀναγκαίαν τελειότητα, ἐὰν δὲν περιέχῃ ὅλην τὴν σειρὰν ἐκείνων τῶν ιδεῶν τῆς προκειμένης ἐπιστήμης, τὰς ὁποίας πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ διδάξῃ εἰς τὸν μαθητὴν· εἰδὲ μὴ, τότε ὁ διδάσκαλος ἢ θέλει προβάλλει εἰς τὸν μαθητὴν του ιδέας, τὰς ὁποίας καὶ ὁ ἴδιος σερεῖται, ἢ θέλει ἐπαναλαμβάνει τὰ πρὸ πολλοῦ γνωστὰ εἰς τὸν μαθητὴν· καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον θέλει γίνῃ ἡ διδασκαλία διακεκομμένη, καὶ ὡς ἐλλειπῶς οἰκοδομουμένη, ἀκατάληπτος· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἀηδής· καὶ οὕτω φθείρεται ἡ προσοχὴ τοῦ μαθητοῦ.

Εἰς πολλοὺς τόπους ἀπέδειξαν, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον ἓνα σχέδιον διὰ τὴν παράδοσιν τῶν σχολείων, σύμφωνα καθ' ὅλας τὰς κλάσεις, καὶ ἐθέσπισαν εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα μίαν ὠρισμένην διδακτικὴν μέθοδον (*). Ἐὰν ἓνα τοιοῦτον σχέδιον περιέχη καθ' ὅλα μόνον μίαν γενικὴν διαταγὴν, εἶναι ὠφέλιμον. Εἰ δὲ προσδιορίζει ὅλα λεπτομερῶς, καὶ ὁδηγεῖ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου ὡς σιδηροδεσμίους, τότε ἀποκαθιστᾷ αὐτὸν καὶ τοὺς μαθητὰς ὡς μηχανικὰς κούκλας, καὶ γίνεται καὶ εἰς τοὺς δύο θανάσιμος ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἡδονῆς τοῦ πνεύματος.

Κάλλιον φαίνεται ὅτι ἐπιτυχαίνουσιν, ὅσοι διδάσκονται παρὰ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου τὰς πλησιέστερα συγγενεούσας ἐπιστήμας, ἢ καὶ ἐμπιστεύονται εἰς αὐτὸν τὴν παράδοσιν μιᾶς μόνης ἐπιστήμης τῶν ὑψηλῶν κλάσεων, καὶ τὸν ἀφίνουσιν ἄνευ ἐκλέξεως τὴν μέθοδον κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του. Οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι ἐξομοιοῦνται μὲ ἓνα ἀρχιτέκτονα, ὅς τις θεμελιώνει μίαν οἰκοδομήν, ἔπειτα κατ' ἀναλογίαν τοῦ προορισθέντος αὐτῷ σχήματος καὶ μεγέθους, παριστάνει εἰς ὅλα τῆς τὰ

(*) Ἐδῶ ἐννοεῖται ἡ τῶν ἐπιστημῶν μέθοδος, ἧτις ἀφευρεθεῖσα ἐν πρώτοις ἐν τῇ Περλίνῃ, εἰσηχθῆ εἰς τὰ βασιλικά σχολεῖα· ἐκεῖθεν δὲ μετηνέχθη εἰς τὴν Ἄουστρίαν, τὴν Ῥωσσίαν καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Ἰταλίαν.

μέρη τὴν συμμετρίαν καὶ τὴν ὠραιότητα· ὁ δὲ διδάσκαλος, ὅς τις δὲν ἐξεύρει τὰς προαποκτηθείσας γνώσεις τοῦ μαθητοῦ, ἐποικοδομεῖ εἰς μίαν ἀγνωστον βάσιν, καὶ ἐπομένως εἶναι τυχερὸν, εἴη ἢ οἰκοδομὴ ἐπιτύχη.

Ὅλα, ὅσα μέχρι τοῦδε εἶπομεν, ἐννοοῦνται μάλιστα διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Γεωγραφίας, τὴν γινόμενὴν εἴτε κατὰ μέρος, εἴτε δημοσίως: ἐπειδὴ καὶ αὕτη, ἥτις εἶναι μία ἀφευκτος ἐπιστήμη εἰς πάντα ἄνθρωπον ὀρθῶς ἀνατρεφόμενον, ὑπόκειται μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐπιστημῶν εἰς τὴν ἰδίαν πραγματείαν, καὶ πρέπει ὁμοίως νὰ διδάσκηται, καὶ νὰ μεθάνηται μεθοδικῶς· ὁ δὲ πρῶτος κανὼν τῆς μεθόδου αὐτῆς εἶναι, τὸ νὰ ἀποβέληται ὁ διδάσκαλος εἰς τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν χρείαν τοῦ πρωτοπέριου.

Ἀφ' οὗ ἤρχησαν νὰ περιορίσωσι τὴν ἀνατροπὴν τῶν νέων μὲ γενικοὺς κανόνας, ἐσρεψαν τὸ ὄμμα καὶ εἰς τὴν Γεωγραφίαν, καὶ μεταξὺ δέκα χρόνων ἐφάνησαν πολλὰ συγγράμματα, καταγιγόμενα εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς μεθόδου τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας (*). Πλὴν ὅλοι ὁμοῦ οἱ συγγρα-

---

(*) Αἱ πλέον ἀξιανάγνωστοι πραγματεῖαι εἶναι αἱ τοῦ κυρίου Γεδίκου, μεγάλου συμβούλου τῆς συνόδου, τοῦ κυρίου Ἀνδρέου, τοῦ Κυρίου Δασσέλου καὶ τοῦ κυρίου Ζεεχάζου, καὶ τὰ κατὰ τὸ 1795, φανέντα παρὰ τὴν ἡ-

φεις αὐτῶν φαίνεται, ὅτι ἀκόμη δὲν ἐδυνήθησαν
να ἐξαντλήσωσιν ὅλην ταύτην τὴν ὕλην· σχεδὸν
ὅλοι οἱ διορθωταὶ ἐκοπίασαν περισσότερο διὰ τὸν
διδασκαλόν, παρὰ διὰ τὰ βοηθητικὰ μέσα· σχε-
δὸν ὅλοι ἀπέβλεψαν μόνον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς
διδασκαλίας, καὶ πάνυ ὀλίγοι ὠμίλησαν περὶ τοῦ
ὅλου, καὶ κανεῖς σχεδὸν δὲν ἔφερε τὸ ὅλον εἰς
ἓνα πλῆρες καὶ συνεχὲς σχέδιον. Ἄν καὶ περιέ-
χωσι τὰ ρηθέντα συγγράμματα πολλὰ ἰσφύλιμα,
καὶ πολλοὶ ἄνδρες, καὶ μάλιστα τινὲς περίφημοι
παιδαγωγοί, κατέβαλον κόπους πολυτιμούς καὶ ἀ-
ξίους εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς Γεω-
γραφικῆς μεθόδου, πλὴν αὐτὴ δὲν ἐβλάσεν ἀκό-
μη εἰς τὴν ἐνδεχομένην τελειότητα· ἀλλ' ἔτι μέ-
νει τὸ ἀξιολογώτερον μέρος αὐτῆς ἀτελές· ὅπου
εἶναι νὰ συναχθῆ γενικῶς ὅλη ἡ πρὸς τοὺς νέους
διδασκαλία αὐτῆς εἰς μίαν συνέχειαν, νὰ διαιρε-
ρῆθῆ ἀναλόγως κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ ἱκανότητα
τῶν μαθητῶν, καὶ νὰ δοθῆ μία ὀρθὴ συγκοινων-
νία εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη, καὶ οὕτω νὰ
ἐπισηριχθῆ ἓνα ἐνχομόνιον καὶ σύμφωνον σύστημα
ὅλης τῆς πρὸς τοὺς νέους Γεωγραφικῆς παραδό-
σεως.

τα τοῦ κυρίου Κ. Β. Σμηῆδου περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ
ἐκτίθεται ἢ διὰ τοὺς πρωτοπείρους, καὶ τοὺς ἐμπείρους
Γεωγραφία· Ἐγὼ δὲν κάμνω καμμίαν κρίσιν περὶ αὐ-
τῶν· ἐπειδὴ ἐδῶ καθεὶς πρέπει νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἔμι-
λῶ μὲ πάθος.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τούτου εἶναι τῷ ὄντι ἀναγκαῖον νὰ διαιρεθῇ ἡ Γεωγραφικὴ διδασκαλία εἰς περισσότερας περιόδους :

1) Ἐπειδὴ πᾶσα διδασκαλία πρέπει νὰ προβαίη βαθμηδόν, ἥτοι ἐκ τῶν εὐληπτοτέρων εἰς τὰ δευρότερα, καὶ ἐκ τῶν πρώτων βάσεων εἰς τὰς διεξοδικωτέρας πραγματείας, καθὼς ὁμολογεῖται ὑπὸ πάντων, καὶ ἐνεργεῖται εἰς ὅλας τὰς ἐπισήμας. Διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ διατηρῆται καὶ εἰς τὴν Γεωγραφίαν ἡ αὐτὴ τάξις; ἐν ᾧ καὶ ἐάν ἦτον αὕτη ἡ Ἐπισήμη τόσο εὐληπτος, ὥστε νὰ τὴν μελετᾷ τις μόνον μίαν φοράν, καὶ νὰ τὴν μαθᾷν ἔντελως, ἔπρεπε καὶ οὕτω νὰ μᾶς παρακινήσει ἡ εὐσυχωρία τῆς, νὰ ἐκλεξώμεν ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἑκτασιν διὰ τοὺς πρωτοπέιρους, μόνον τὰ ἀξιολογώτερα καὶ ἀναγκαιότερα ἀντικείμενα, διὰ νὰ μὴ ἐπιφορτισθῇ διὰ μιᾶς ὑπὲρ τὸ μέτρον ἡ μνήμη των.

2) Ὅτι ἐάν ἡ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας περιορισθῇ μόνον εἰς μίαν καὶ μόνην περίοδον, ἥτοι ἐάν ὅλα, ἕσα ὁ μαθητευόμενος πρέπει νὰ ἀκούσῃ, παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν διὰ μιᾶς, τότε προξενουῦνται ταῦτα τὰ ἀτοπήματα: α) ἐάν ἡ περίοδος ᾗναι ὑπερεκτεταμένη, τότε διὰ τὴν ἀπαντωμένην πολυχρόνιον μελέτην, θέλει προχωρεῖ ὁ Μαθητὴς εἰς τὰ ἔμπροσθεν, λησιμονῶν τὰ ὀπίσθεν, ὥστε διὰ νὰ τελειοποιηθῇ, πρέπει νὰ

γυμνασθῆ εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς χρόνους πολλούς. β) Ἐὰν δὲ ἦναι συντετμημένη, τότε θέλει εἶναι ἑλλειπῆς εἰς τινὰ ἀναγκαῖα, τὰ ὅποια κοινῶς παρατρέχοντες, ἀφίνουσιν εἰς τὰς κατὰ μόνον μελέτας τοῦ μαθητοῦ. γ) Ἐὰν πάλιν ἡ παράδοσις τῆς Γεωγραφίας πάυση ἕως αὐτὴν τὴν περίοδον, καὶ λείψῃ τελείως ἀπὸ τὰς ἐπομένους κλάσεις — ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἀρνεῖται, ὅτι ἡ Γεωγραφία πρέπει νὰ παραδίδωται σχεδὸν εἰς τὴν δωδεκατῆ ἡλικίαν, καὶ γενικῶς εἰς τὰς μικρὰς κλάσεις — τότε ἀνοίγεται εἰς τὸν διδαχθέντα ἡ εἴσοδος, διὰ νὰ καταβυθισθῆ εἰς μίαν αἰωνίαν λίθην· ὁ δὲ ὑπερέχων κατὰ τὴν ἡλικίαν μαθητῆς θέλει νομίζει τὴν ἐπιστήμην, ὡς μίαν ἐνασχολίαν τῶν μικρῶν παιδίων, καὶ ἐκ τούτου νὰ μὴ ἐνασχολῆται περαιτέρω εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ νὰ τὴν καταφρονῆ· μόναι αἱ παρακινήσεις καὶ νοουθεσίαι τοῦ διδασκάλου δὲν δύνανται νὰ βοηθήσωσιν. δ) Ἐὰν δὲ ἡ ἰδίᾳ περίοδος ἐπαναληφθῆ πολλάκις, τότε ἡ συχνὴ ἐπανάληψις θέλει προξενήσῃ τῷ μαθητῇ ἀηδίαν, καὶ ἐπομένως θέλει ἐξαλείφῃ ὅλην του τὴν προσοχὴν: διότι αὐτὸς θέλει νομίζει, ὅτι ὅλα τὰ ἐξεύρει: ἐπειδὴ καὶ τὰ ἤκουσεν ὅλα· ἐὰν δὲ τῷ ὄντι τὰ ἐξεύρη, θέλει ματαιώνει τὸν καιρὸν του· εἶδὲ καὶ τὰ ἐξεύρει ἐπιπολαίως, θέλει ἀκούει μόνον μὲ τὸ ἓνα αὐτί: ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐπανάληψιν ὁ μαθητευόμενος δὲν ἔχει ἐκεῖνον τὸν διερεθισμὸν τῆς περιεργείας, μὴ ἐλπίζων νὰ ἀκούσῃ τι νέον. Καὶ οὕτως ἡ Γεωγραφικὴ διδασκα-

λία, ἥτις διὰ μιᾶς ἐξαντλεῖ ὅλα, ὅσα πρέπει νὰ διδαχθῶσι τῷ μαθητῇ, δὲν δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίζουμένην ὠφέλειαν.

Ἡ δόξα, τὸ νὰ διαιρεθῇ ἡ Γεωγραφικὴ διδασκαλία εἰς τινὰς περιόδους, εἶναι τόσον κοινῆ, βεβαία καὶ ὁμολογουμένη ὑπὸ τῶν εἰδημονεσάτων ἀνδρῶν, ὥστε αἱ κατὰ μέρος ἀνθιστάσεις τῶν ὑπεναντίων δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ τὴν ἀναιρέσωσι.

Τούτου πρῶτοθεθέντος, βλέπομεν εὐθὺς, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρέπει νὰ προσέξωμεν εἰς τὰ βοηθητικὰ μέσα διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Γεωγραφίας· πλὴν μέχρι τοῦ νῦν πολλὰ ὀλίγην προσοχὴν ἔδωκαν εἰς αὐτά: ἐπειδὴ δὲν ἐφάνησαν ἀκόμη τοιαῦτα βοηθητικὰ μέσα, ὥστε νὰ προχωρῶσιν ἐναρμονίως καὶ βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ εὐλήπτου εἰς τὸ δεινόν, ἀπὸ τοῦ ἀξιολογωτάτου εἰς τὸ χρήσιμον, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀφευκτοῦ εἰς τὸ ὠφέλιμον· ὥστε πάντοτε ἡ προηγουμένη διδασκαλία νὰ χρησιμεύῃ πρὸς βάσιν καὶ προπαρασκευὴν τῆς ἐπομένης, καὶ ἡ ἐπομένη πρὸς ἀναπλήρωσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς προηγουμένης, ὅ,που καὶ λογικῶς ἀποδεικνύεται.

Τὰ βοηθητικὰ μέσα γενικῶς εἶναι δύο: βιβλία, καὶ γεωγραφικοὶ πίνακες. Ἐὰν παρατηρήσῃ τις καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τῶν βοηθητικῶν μέσων, τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐκδοθέντα, θέλει πληροφορηθῆ, ὅτι καὶ τὰ δύο ἀκόμη δὲν εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴν

σκοπόν, καὶ ὅτι εἰς τὰ περισσότερα χωρὶς κανέ-
να στερεὸν σύνδεσμον καὶ σκοπόν, τάττεται ἡ μία
περίοδος μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἀφίνουσι μόνον εἰς τὴν
φροντίδα καὶ τὸν κόπον τοῦ διδασκάλου, τὶ νὰ ἀνα-
εάλη καὶ τὶ νὰ διδάξη, ἀφορῶν εἰς τὸν σκοπὸν τῶν μα-
θητῶν· καὶ ὅτι αὐτὰ τέλος πάντων ματαιώνουσι διὰ
τούτου τοὺς κόπους, καὶ τοῦ ἐπιτηδαιοτάτου δι-
δασκάλου: ἐπειδὴ ὅταν ἔχωσιν αὐτὰ οἱ μαθηταὶ ἀ-
νὰ χεῖρας, εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνη ὁ διδάσκα-
λος τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν πρώτην περίοδον, καὶ νὰ
ἀναεάλη τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν δευτέραν.

Ἀλλὰ πρὸς σαφεσέραν ἀπόδειξιν τούτων θε-
λει θεωρήσομεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

1) Οἵποιαν ἔχθεσιν πρέπει νὰ ἔχωμαι τὰ Γεω-
γραφικὰ βιβλία καὶ οἱ πίνακες, διὰ νὰ ἐξάγη-
ται ἀφ' ἐκάστης περιόδου ἡ ἀπαιτουμένη ὠφέλεια·
καὶ

2) Ἐὰν τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐκδοθέντα σχολα-
σικὰ βιβλία καὶ οἱ πίνακες εἶχον τὴν τοιαύτην
ἁρμονίαν, ἢ ἐὰν μένη ἔτι τίποτε πρὸς βελτίωσιν
τῶν σχολείων, καὶ τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας
ἐν γένει.

Ἐὰν ἀναμφιβόλως ἀποδεικνύεται, ὅτι πρὸς
παράδοσιν τὴν Γεωγραφίας χρειάζονται πολλὰ
περίοδοι, ἔπεται καὶ τὰ βοηθητικὰ μέσα νὰ ᾖναι

ἀναλόγως μὲ αὐτὰς συντεταγμένα, ἤτοι διὰ πᾶσαν περίοδον πρέπει νὰ γίνῃ ἰδίου διδακτικὸν βιβλίον, καὶ Γεωγραφικοὶ πίνακες· καὶ ἐντεῦθεν κατὰ φυσικὸν λόγον προκύπτει τὸ πρόβλημα, τὸ, εἰς πόσας περιόδους πρέπει νὰ διαιρεθῇ ὅλη ἡ διδασκαλία.

Τοῦτο τὸ πρόβλημα δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ, εἰάν δὲν παρατηρηθῇ ὁ ὑποθεθεὶς σκοπὸς τοῦ μαθητοῦ, καὶ ἡ διαταγὴ τῶν σχολείων. Ὁ σκοπὸς τοῦ μαθητοῦ διακρίνεται οὕτως: ὁ μαθητὴς, ὅστις σκοπεῖ νὰ γίνῃ κυρίως πεπαιδευμένος, πρέπει νὰ διακρίνηται ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅς τις σκοπεῖ νὰ γίνῃ φιλόλογος καὶ εἰδῆμων, καὶ ἀπὸ τούτους ὁ θέλων νὰ γίνῃ ἠθοπεποιημένος πολίτης. Ὁ κυρίως γενησόμενος πεπαιδευμένος ὁποιασδήποτε μαθήσεως, χρειάζεται μίαν συστηματικὴν ἰδέαν ὅλων ἐκείνων τῶν Ἐπιστημῶν (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Γεωγραφία εἶναι ἀφευκτος) αἱ ὁποῖαι εἶναι βᾶσις τῆς γενικῆς Ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν σκοπεῖ διὰ νὰ ἐπαγγέληται. Αὐτὸς λοιπὸν χρειάζεται παλαιὰν, νέαν, πολιτικὴν, φυσικὴν καὶ μαθηματικὴν Γεωγραφίαν, ὡσεὶ τῇ εἶναι ἀναγκαῖα μία τριπλῆ περίοδος. Φιλόλογους καὶ εἰδῆμονας ἐννοῶ τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ζῶσι μὲ ὑπέληψιν καὶ βαθμὸν εἰς τὰ ὑποσατικάτων, ἢ τοὺς ἐπέχοντας τοὺς ἀνωτάτους βαθμοὺς τῆς πόλεως, τοὺς αὐλικούς, τοὺς ὀφφικιάλους, τοὺς τοκισὰς, τοὺς εἰς μεγάλα καὶ ἐκτεταμένα ἐμπόρια καταγι-

νομένους πραγματευτάς και τούς τεχνίτας της πρώτης τάξεως : επειδή ὅλοι αὐτοὶ κατὰ τοὺς παρόντας καιροὺς πρέπει νὰ ἔχωσι μίαν βάσιμον γνῶσιν τῆς νεωτάτης Γεωγραφίας, και κατ' ἐξοχὴν τοῦ πολιτικοῦ μέρους αὐτῆς · ταύτην δὲ τὴν γνῶσιν αὐτοὶ δὲν δύνανται ἀλλέως νὰ ἀποκτήσωσιν, εἰ μὴ μὲ μίαν διπλὴν περίοδον. Οὐ δὲ ἴθιοποιούμενος πολίτης δύναται νὰ διδαχθῇ εἰς μίαν περίοδον.

Εἶναι ἀραγὲ — μὲ συγχωρεῖτε διὰ τὴν παρέκθεσιν τοῦ λόγου : επειδὴ θέλω ἐδῶ νὰ ἀποδείξω πόσον εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς ἡ εὐρύχωρος και λεπτομερὴς γνῶσις τῆς Γεωγραφίας — εἰναι ἀραγὲ ἡ μελέτη τῆς Γεωγραφίας τόσον ἀξιόλογος και ἀναγκαῖα, ὥστε νὰ νομίζεται ἓνα κεφαλαιῶδες μέρος τῆς διδασκαλίας τῶν νέων παντὸς ἴθιοποιημένου βαθμοῦ ; βεβαίότατα ! ὅλοι οἱ χαρακτηρισμένοι ἄνδρες ὅλων τῶν βαθμῶν δεξάζουσι οὕτως · ὥστε διὰ τοῦτο μόνον ἦτον ἀναγκαῖα, και εἴναι και μία πρόληψις ἡ τοιαύτη δόξα. Εὐρέθησαν και ἄνδρες ὑψηλῶν βαθμῶν, οἱ ὅποιοι ἐσεροῦντο ἐπίσης και αὐτὴν και τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ἐν ᾧ αὕτη ἡ ἐλλειψις δὲν ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς καμμίαν σολήν, οὔτε καύχημα, ἐν ᾧ αὐτοὶ μάλιστα γδημόνου διὰ τοῦτο, ποῖος θέλει τολμήσει νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι τὸ παιδίον διὰ μόνων τῶν προτερημάτων τοῦ φυσικοῦ του πνεύματος, χωρὶς τῶν ἐπιστημῶν, δύνα-

ται νὰ εὐτυχήσῃ; ποῖος δὲν προκρίνει, ὅταν ἐμ-
θαίνη εἰς τὸν βαθμὸν, τὸν ὁποῖον ἡ τύχη καὶ ἡ
τόλμη τοῦ προσφέρει, νὰ ἔχη ὅλας ἐκεῖνας τὰς
γνώσεις, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ βαθμὸς δικαίως ἀ-
παιτεῖ, παρὰ νὰ ἦναι ἀμαθὴς, καὶ διὰ τούτου
νὰ δείχνῃ εἰς τὸν κόσμον, ὅτι αὐτὸς ὄχι διὰ τὴν
ἀξιότητά του, ἀλλὰ κατὰ τύχην καὶ ἀνελπίτως
τὸν ἀπέκτησε; τὸν ὁποῖον ἂν καὶ μὲ τοὺς κό-
πους τοῦ ἀποκτήσῃ, πλὴν θέλει ἀποδείξῃ διὰ τού-
του, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι βραβεῖον μιᾶς ἐπιμελοῦς με-
λέτης, ἀλλὰ καρπὸς μιᾶς φύσει πνευματώδους κε-
φαλῆς, ἥτις τὸν ὠδήγησε πολὺ εἰς αὐτὸ, ἢ τῆς
συρροῆς πολλῶν τυχηρῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων·
ὥσε δι' ὅλα αὐτὰ ἤθελε γνωρίζῃ χάριτας μόνου
εἰς τὴν εὐθείαν τῆς Προνοίας.

Ἐγὼ δὲν θέλω νὰ γράψω ἐδῶ περὶ τῶν ὠ-
φελειῶν τῆς Γεωγραφίας, καθὼς κοινῶς ὁμιλοῦσιν
εἰς τὰ προοίμια τῶν γεωγραφικῶν συγγραμμά-
των· ἀλλὰ θέλω ἀναφέρει μόνον τὰς ἐφεξῆς
τρεῖς οὐσιώδεις περιστάσεις τοῦ καιροῦμας.

1) Ἡ νῦν οὕτω ἐκτανθεῖσα φιλολογία, καὶ
αἱ δι' αὐτὴν συστηθεῖσαι ἑτερικαὶ διατριβαὶ σχε-
δὸν καὶ διὰ τοὺς ἀπλουδέρους ἀνθρώπους, καθ'
ἐκάστην αὐξάνουσι, τρεφόμεναι δι' ἐνὸς πλήθους
εἰδήσεων, ἐφημερίδων, δημοσίων προγραφοῶν, μυθι-
σοριῶν, μυθομίκτων Ἱστοριῶν, παντοίων ἐγχειριδί-
ων, δημοσίων συγγραμμάτων, διορθουμένων κα-

λευδαρίων καὶ ἄλλων πολλῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ συγ-
γράμματα, τὰ ὅποια ρέουσιν ὡσάν ἕνας μεγάλος
ποταμὸς μεταξὺ τοῦ λαοῦ, καὶ ροφεῖται ὑπ'
αὐτοῦ με προθυμίαν, τότε γίνονται εἰς αὐτὸν
εὐκατάληπτά καὶ ὠφέλιμα, εἰάν οἱ ἀναγινώσκον-
τες ἔχωσι τινας ἰδέας τῆς Γῆς καὶ τῶν βασιλείων
αὐτῆς, τὰς ὁποίας εἰάν δὲν ἀποκτήσουν εἰς τὰ
σχολεῖα, πασχίζουσι μετὰ ταῦτα ἐπιπόνως, ἐ-
ξοδεύοντες τὸν καιρὸν αὐτῶν, διὰ νὰ βοηθηθῶσιν
ὅπως δύνανται. Πρὸ ὀλίγου καιροῦ εἶδα εἰς ἐνὸς
χωρικοῦ ὁσπῆτιον ἕνα γεωγραφικὸν πόνημα, τὸ
ὁποῖον ὁ χωρικός ἐξευρε σχεδὸν ὅλον ἀπὸ ζή-
θους, καὶ ἕνα παλαιὸν Γοφμανικὸν πῖνακα τῆς
Εὐρώπης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξευρε νὰ διακρίνη κα-
λῶς, ὅσα ἔμαθε εἰς τὸ βιβλίον. Τώρα λοιπὸν εἶ-
ναι ὑψηλὸς καιρὸς, ὥσε πρέπει εἰς τὰ σχολεῖα
μας σχεδὸν καὶ τὰ μικρότατα νὰ φροντίσωμεν
περὶ τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας, διὰ νὰ μὴ
ἀναγκάζωμεν περισσότερον τὸν περίεργον πολί-
την, νὰ μεταισπονῇ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, καὶ με-
τὰ τοσοῦτους κόπους νὰ ἀποκτᾷ μίαν ἑλλειπῆ,
σφαλερὰν καὶ σκοτεινὴν εἶδησιν τῆς Γεωγραφίας.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν ὑψηλοτέρων βαθμῶν, καὶ
εἰάν κακῇ τύχῃ δὲν ἤθελαν εἶναι ἱκανοὶ νὰ γνω-
ρίσωσι τὰς μεγάλας ὠφελείας, καὶ τὸ ἄφευκτον
ταύτης τῆς Ἐπιστήμης, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἤθελε τοὺς
φθάσουν, ἢ καὶ τοὺς ὑπερέωσιν ἄνθρωποι κατω-
τέρου βαθμοῦ, θέλει βιασθῶσι νὰ γνωρίσωσι τὴν

ανάγκην αὐτῆς, ὥστε νὰ ἐνασχολῶνται εἰς αὐτὴν προθύμως.

2) Ὁ Παρὼν καιρὸς μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι πρέπει ἀφεύκτως νὰ ἔχωμεν μίαν πλήρη γνώσιν τῆς Γεωγραφίας. Αὐτὸς εἶναι ὁ αἰὼν τῶν ἀνακαλυπτικῶν περιηγήσεων, ὅς τις ποτὲ δὲν ἦτον, καὶ εἰάν αἱ ἀνακαλύψεις νέων τόπων ἔλαβον τέλος, οὔτε θέλει σταθῆ. Βέβαια εἶναι ἤδη τριακόσιοι χρόνοι, ἀφ' οὗ ἐγέναν αἱ ἀνακαλύψεις τῶν ἀξιολογωτάτων τόπων, τὰς ὁποίας ἕνας Εὐρωπαῖος ἐδύνατο νὰ κάμῃ, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν μίαν μακρὰν σειρὰν ἀνελπίστων καὶ θαυμασίων εὐρέσεων, διὰ τὰς ὁποίας καὶ οἱ δύο κόσμοι ἐθαύμαζον. Πλὴν ὅλαι αὐταὶ αἱ περιηγήσεις, σχεδὸν καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους καιροὺς, ἀπίελεπον ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ Πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως· ἡ δὲ αὐξήσις τῆς Γεωγραφίας ἦτον τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῶν ἀνακαλυπτῶν, ὥστε ὁποῖος τόπος δὲν περιεῖχε τίποτε νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὴν πλεονεξίαν αὐτῶν, ἢ νὰ εὐκολύνῃ τὸν εἰς αὐτὴν δρόμον, ἐκρίνετο ἀνάξιος τῆς ἀνακαλύψεως, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς λεπτομεροῦς ἐξετάσεως, καὶ τῆς διεξοδικωτέρας περιγραφῆς. Μόνον εἰς τὰς ἰδικὰς μᾶς ἡμέρας, τὰς ἡμέρας τοῦ φωτισμοῦ, διὰ τὸ ἀληθὲς καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τῆς ζωῆς, καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν ἐνὸς κεκοσμημένου πνεύματος, ἐξέπεμψαν βασιλεῖς καὶ γένη ἀνθρώ-

πους πεπαιδευμένους, εξοδαύσαντες αναριθμήτους
 προσότητας χρημάτων, όχι διὰ νὰ εὐρωσι τὰς μυ-
 θολογουμένας νήσους τῶν μακάρων, ἀλλὰ διὰ νὰ
 ἀνιχνεύσωσι τὰ μέρη τοῦ ἡμετέρου πλανήτου,
 τὰ ὁποῖα μέγροι τοῦ νῦν ἦσαν παντελῶς, ἢ τὸ
 πλεῖστον μέρος ἀγνώστα, καὶ διὰ τούτων νὰ ἀποκα-
 ταστήσωσι τὴν γνῶσιν τῆς Γεωγραφίας εὐτελεσέ-
 ραν καὶ βεβαιότεραν. Ὁ Κόοκ ἔκαμε τρεῖς ἀνα-
 κλυπτικὰς περιηγήσεις, καὶ ὅλον τὸ οἰκονομι-
 κὸν ὄφελος, ὃ, που ἐξ αὐτῶν ἀπῆλκυσε τὸ γένος
 τῶν Ἀγγλων, ἦτον ἡ εὕρεσις ἐνὸς τόπου πρὸς
 ἐξόριον τῶν παραθεατῶν, περὶ τῶν ὁποίων εἶ-
 ναι ἀδύλον, εἰς τῶρα ὡς ἀποικοί, ἢ εἰς τὴν Ἀγ-
 γλίαν ὡς κλέπται ἦσαν ἐπιβλαβέστεροι. Ἡ γνῶσις
 ὅμως τῆς Γῆς, τῆς Φύσεως καὶ τῶν ἀνθρωπίνων
 φυλῶν, ἡ ἀποκτηθεῖσα διὰ τούτων τῶν τριῶν πε-
 ριηγήσεων, πόσα ἄπειρα πλοῦτη ἐπροξένησεν εἰς
 αὐτοὺς! Ὁ Κόοκ ὑποσρέψας, δὲν ἔφερε μεθ' ἐ-
 αυτοῦ οὔτε χρυσίον, οὔτε ἀδάμαυτας, ἀλλὰ
 πλοῦτη ἀφθάρτα, ἦτοι τὴν ναυτικὴν του ἐφημερί-
 δα, καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν συνοπαδῶν του (*).
 Ἄυτὸς ἔκαμε διὰ τούτων εἰς τὰς περιηγήσεις τοῦ
 κόσμου μίαν σχεδὸν πρὸ αὐτοῦ ἀγνώστον ὁδηγί-
 αν, καὶ εἰς τὰς παρατηρήσεις μίαν εὐστοχωτέραν,

(*) Τῶν δύο περιηγῶν Φορσέρων τὰ ἐξάριστα συγ-
 γράμματα κάμνουσιν εἰς τὴν Γερμανίαν ὡσάν μίαν
 ἐργασίαν.

βεβαιοτέραν καὶ μετεωροτέραν ἐπισκόπησιν· ἐφεῦρε νέους λογισμοὺς πρὸς κατάληψιν τῶν περὶ τὸν Κόσμον περιηγήσεων, καὶ ἐφθασεν εἰς τοιαύτην ἀκμὴν, ὥστε δὲν ἄφησε πλέον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἕνα τι λείψανον, διὰ τὸ νὰ κάμουν νέας ἀνακαλύψεις εἰς τὸ ἀνοιχτὸν πέλαγος (*). Ἡ τύχη ὅμως ᾤδήγησε τοὺς ἀπογόνους του, οἱ τινες ἐνηγκαλίσθησαν καὶ τὰ φρονήματά του, νὰ ὀρμήσωσι διὰ τινος νέου δρόμου πρὸς εὔρεσιν τῆς μέχρι τοῦδε ἀμφισβητουμένης, μεταξὺ τοῦ Ωκεανοῦ καὶ τῆς ξηρᾶς, Ἀρκτικοδυτικῆς Ἀμερικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἐξιχνίασις εἶναι μὲν ὀλιγωτέρας ὠφελείας πρόξενος, ἀλλ' ὄχι καὶ ὀλιγωτέρου λόγου ἀξία ὡς πρὸς τὴν τελειοποίησιν τῆς Γεωγραφίας, τῆς ὁποίας φαίνεται νὰ ἦναι ὡσάν μίαν κορωνίδα. Ἡ ἀύξησις καὶ ἡ διόρθωσις τῶν ἔτι ἐλλειπῶν καὶ ἀβεβαίων εἰδήσεων τῆς εὐδοτέρας Ἀφρικῆς, δὲν εἶναι ἐπιχείρημα ἐταιρείας ἐμπόρων, ἀλλ' ἀνθρώπων πεπαιδευμένων. Ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς καὶ μέχρι τοῦ νῦν γινομένου κόπους, ἀπολαμβάνομεν κατ' ἔτος καρποὺς, οἱ ὁποῖοι μετεφυτεύθησαν ὑπὸ Γερμανῶν ἐμπειρῶν εἰς τὴν γῆν τῆς Γερμανίας, διὰ τῆς χειραγωγίας τῶν περιηγητικῶν περιγραφῶν (**), αἱ ὁποῖαι, διὰ τὴν ἐσωτερικ-

(*) Ὅρα τὸ σύγγραμμα τοῦ νεωτέρου Φορστέρου, τὸ ἐπιγραφόμενον: *Kosm. o. anakaλυπτής*.

(**) Ἐτι καὶ διὰ τούτου οἱ δύο ῥηθέντες Φορστέροι ἤπεκτισαν εἰς τὴν Γερμανίαν μίαν ἀθάνατον δόξαν.

κην καὶ ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἀξιολογότητα, ἐν ταυ-
τῷ διεγείρουν καὶ ἐπαναπαύουσι τὴν φιλομάθει-
αν· ὥστε εἶναι ἡ φιλολογία καὶ ἡ συνομιλία ὄλων
τῶν ἰθιοποιημένων βαθμῶν. Ταύτας τὰς περι-
γραφὰς τῶν Περιλήψεων οὔτε ὁ ἀναγινώσκων
δύναται νὰ ἐννοῇ ὀρθῶς, οὔτε ὅποιος θέλει νὰ δι-
ηγηθῆ μέρος τι ἐξ αὐτῶν, δὲν εἶναι τρόπος νὰ μὴ
προξενήσῃ γέλωτα ἀμαθείας εἰς τοὺς ἀκροατάς,
εἰάν δὲν ἔχη τινὰς Γεωγραφικὰς εἰδήσεις. Τοῦτο
ἀπαιτεῖ ἡ φιλοτιμία, ἀν ἦτον καὶ μία σφαλερὰ
κοίσις, ἡ ὁποιαδήποτε πρόληψις. Ἐντροπὴ εἶναι
εἰς ἕνα τοιοῦτον καιρὸν, τὸ νὰ εἶναι τις ἀπειρος τῆς
Γεωγραφίας!

3) Ἡμεῖς ὁμοίως ζῶμεν εἰς τὸν αἰῶνα τῶν πο-
λιτικῶν θορύβων. Αἱ μεταβολαὶ αἱ ἑποῖαι πρὸ
ὀλίγου ἔγιναν, καὶ εἶναι ἔτοιμα νὰ γίνωσιν εἰς
τὴν πολιτικὴν καὶ Γεωγραφικὴν κατάστασιν πολ-
λῶν τόπων, πρὸ πολλῶν χρόνων ἐγεμίζον τὰ
εἴδη τῶν πολιτικῶν ἐφημερίδων, καὶ προσηλύ-
ουσιν ἐν μέρει ἀκόμη ὑλὴν εἰς τὸ ἔξῃς διὰ πολ-
λοὺς χρόνους. Πόθεν προξενοῦνται αἱ τόσον συχ-
ναὶ κατὰ μέρος μωραὶ καὶ γελοιώδεις κοίσεις, πε-
ρὶ τῶν φερομένων εἰδήσεων τῶν τοιούτων πολιτικῶν
συμβεβηκότων; βέβαια δὲν προξενοῦνται ὑπὸ ἄλλου
τινός, εἰμὴ ἐκ τῆς ἀγνώσεως τῆς καταστάσεως τῶν τό-
πων, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται ὁ λόγος. Κουῶς λέγου-
σι „τοῦτο δὲν μᾶς ἐγγίζει! τί μᾶς μέλλει!“
ποῖος ἀνθρώπος μὲ αἰσθησὶν ἤθελε μείνῃ ἀδιάφο-

ρος, βλέπων τὰ γένη ὑπερασπιζόμενα τὴν ὑπερ-
 τάτην εὐδαιμοσίαν, ἤγουν τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ
 τῆς τυραννίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ; ποῖος Γερ-
 μανὸς ἐδύνατο νὰ εἶπῃ τοῦτο χωρὶς νὰ ἐρυθρί-
 σῃ; πλὴν καὶ χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὸ, *Huiani
 nihil a me alienum puto*. (Δὲν εἶμαι ἀδιά-
 φορος εἰς κανένα ἀνθρώπινον πράγμα), ὅ,που ὁ
 καταβεβυσθισμένος τῆς Ρώμης λαὸς με ὑψηλοφρόνους
 ἐπικύνους ὠμολόγησεν. Εἶναι μία παρατήρησις, ἂν
 ὄχι νέα, πλὴν βεβαία, ὅτι κανένα ἄλλο γένος
 δὲν λαμβάνει συμμέθεξιν εἰς τὰ παρόμοια περι-
 στατικά τοῦ κόσμου, καθὼς τὸ γένος τῶν Γερ-
 μανῶν. Ὅποιος Γερμανὸς ἔχει καλὴν ἀνατροφήν
 καὶ εἶδῃσιν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ συμβαινόντων, ὅ-
 που καὶ ἂν ἦναι, λαμβάνει μέρος εὐθὺς εἰς τὰς
 ἀντιφερομένας φασίχας, καὶ ὑπερασπίζεται, ἢ
 ἀποσρέφεται τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ κοινῶς ὑπερ-
 ασπίζεται τὸ μέρος τῆς ἐλευθερίας· μία σκο-
 τεῖν ἔφεσις πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὸν παρακινεῖ
 νὰ βαρῆῃ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅ,που τὴν ζητεῖ καὶ τὴν
 ὑπερασπίζεται. Πλὴν ὀλίγοι τινὲς μόνον γνωρί-
 ζουσι τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, τὴν ἀληθῆ Γερμανι-
 κὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ὀρθὴν χοῆσιν αὐτῆς. Εἶ-
 ναι χρέος εἰς καθένα πολίτην νὰ διδάσκηται κα-
 τὰ τοῦτο, διὰ νὰ ἀποκτᾷ τὸν πρὸς τὴν διοίκησιν
 τῆς πατρίδος του ἔρωτα, νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ἐκ-
 τελεῖ τὸ πρὸς αὐτὴν χρέος του, καὶ νὰ δύναται
 νὰ κρίνῃ ὀρθῶς περὶ τῶν πολιτικῶν συμβεβηκότων.
 Τοῦτο εἶναι ὁ ἀξιολογώτερος χαρακτῆρ ἐνὸς γέ-

νους, ὅστις εἶναι ἀξιοσυγχώρητος καὶ ἀξιοσέβαστος διὰ πολλὰς αἰτίας, καὶ πρέπει νὰ ἀποκτάται μὲ προθυμίαν, ἀλλ' ὄχι μὲ βίαν, ἀνίσως ἐπιθυμῶμεν νὰ μὴ βιασθῆ καὶ ἡ πατρίς μας. Διὰ νὰ ὁδηγηται δὲ αὕτη ἡ κλίσις μὲ βάσεις ὀρθὰς, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ μάθῃ τις νὰ γνωρίζῃ τὴν δύναμιν καὶ κατὰστασιν τῶν πολιτειῶν, καὶ μάλιστα τῆς πατρίδος του, καὶ τὸν μεταξὺ τούτων καὶ τῆς πατρίδος λόγον, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀναφερομένην ἰσοσθυμίαν, ἥτις ἐπιστηρίζει πάσης πολιτείας τὸ εἶναι, καὶ ἐμποδίζει πᾶσαν μεγάλην ἐπανάστασιν.

Ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀναισθησία, καὶ ἡ ἀκουσθησιμότης εἶναι ἀποτελέσματα τῆς ἐλλείψεως τῶν γνώσεων. Τί δύναται νὰ κάμῃ μία πολιτεία, ὅταν οἱ ἐθνοπεποιημένοι βαθμοὶ ἐξ ἀμαθείας μένωσιν ἀδιάφοροι εἰς ὅλα τὰ πολιτικὰ συμβεβηκότα; ποῖος πρέπει νὰ ὑποσπρίξῃ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς κανόνας, τοὺς ἀφορῶντας πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἴσως ἐσωτερικὴν βεβαιότητα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως; δὲν εἶναι ὁ λαὸς, ὅστις δίδει διὰ τοῦτα χρήματα καὶ στρατεύματα; πλὴν πρὸς τί τὰ στρατεύματα καὶ τὰ χρήματα, ὅταν ἡ προθυμία ἐλλείπει; μὲ ποίαν προθυμίαν τάχα τὰ δίδει, μὲ ποίαν προθυμίαν θέλει πολεμήσῃ, εἰάν αὐτὸς δὲν ἔχη τινὰ ἰδέαν οὔτε τοῦ ἐπαπειλοῦντος κινδύνου, οὔτε τῆς ἐκ τῆς νίκης ὠφελείας; Εἶναι ἐπιβλαβὲς εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς τὸ νὰ ἦναί τις ἀπειρος τῆς Γεωγραφίας.

Ταῦτα τὰ αἷτια κυρίως ἀποκαθιστῶσιν εἰς τὰς ἡμέρας μας ἀπαραίτητον χρέος τὴν ἀκριβῆ μάθησιν, καὶ τὴν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας γύμνασιν ταύτης τῆς Ἐπιστήμης — ἥτις τύχη ἀγαθὴ δὲν εἶναι μόνον ἀξιολογός, ἀλλὰ καὶ πλήρης χαρίτων μαθησις — εἰς ὅποιον θέλει νὰ λάβῃ καλὴν ἀνατροφὴν, καὶ νὰ προχωρήσῃ ἱκανῶς εἰς τὴν μάθησιν.

Ἡ Γεωγραφία βέβαια κατὰ φυσικὸν λόγον πρέπει νὰ διαιεσθῆ κατὰ τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς κτηροπότητος (*) καὶ διὰ πάντα βαθμὸν νὰ ἐκλεχθῆ, ὅτι ἐξαιρέτως ἀνήκει εἰς αὐτὸν, καὶ εἶναι ἀμέσως ἀναγκαῖον, ωφέλιμον καὶ ἀρμόδιον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ· πλὴν οἱ τοιοῦτοι κατὰ μέρος σκοποὶ δύνανται νὰ διατηρηθῶσι μόνον εἰς τὴν εὐμακρὴν παράδοσιν· ἐν ὅσῳ δὲ δὲν ἔχομεν σχολεῖα χωρὶς τῶν φιλοσόφων, τῶν πολιτικῶν εὐγενῶν, τοῦ πολεμικοῦ βαθμοῦ, τῶν πραγματευτῶν, τῶν τεχνιτῶν, τῶν βαναύσων καὶ τ. λ. τὸ τοιοῦτον πρόβλημα μένει ἀνεκπλήρωτον. Πλὴν μὴ τοιαύτη μεταβολὴ καὶ διαίρεσις τῆς διδασκαλίας δὲν ἐπρεπεῖ οὐτε νὰ προβληθῆ, καὶ εἰὰ ἧτον

---

*) Οἱ Κύρ Δασιδὲλ πρὸς τοῦτοις δοξάζει, ὅτι πρέπει νὰ παραδιδῶται ἡ Γεωγραφία διαφοροτικῶς εἰς τοὺς νέους, καὶ ἄλλῃς εἰς τὰς νέας· ὅρα τὸν αὐτὸν περὶ τῆς ωφέλειαις καὶ τῆς μεθόδου τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας διὰ τὰς γυναῖκας, ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἀνόβερ ἐκδόσει τοῦ 1794.

δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῆ: ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας γίνεται κοινῶς εἰς τοιαύτην ἡλικίαν τοῦ μαθητοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ στροφὸς τοῦ εἶναι πολλάκις πολὺ ἀβέβαιος καὶ κλονούμενος. Δὲν συμβέχειν πολλάκις οἱ νέοι, πλησιάζοντες καὶ εἰς τὰ Πανδιδακτήρια, νὰ ἴναι ἀκόμη ἀβέβαιοι εἰς τοὺς σκοποὺς των, καὶ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν νὰ μεταβάλλωνται, ἐν ᾧ τότε ἔχουν τελειωμένην τὴν μελέτην τῆς Γεωγραφίας κατὰ τὴν συνήθειαν; ἢ μάλιστα ἀς ἐρευνήσωμεν, πόσοι ἀθροισοῦσάνθησαν τόσον εὐτυχεῖς, ὥστε νὰ ἀποκτήσωσιν ἐκεῖνο τὸ ἐπάγγελμα, διὰ τὸ ὁποῖον κυρίως προετοιμάσθησαν; ὀλίγοι βιάζονται ὑπὸ τῶν περιστάσεων νὰ ἀναδέχωνται ἄλλο τι ἐπάγγελμα τελείως διαφορετικόν, δὲν γίνονται πολλάκις ἐκ φιλοσόφων πραγματευταί, ἐκ πολεμικῶν πολιτικοί, ἐκ βραυύσων τεχνίται, ἢ ἀρχιτεχνουργοί; (φαμπρικήνται). Ἡ ἀβεβαιότης, ἥτις ποτὲ μὲν διὰ τὰς εὐκόλους καὶ ταχεῖας μεταβολὰς τῶν φρονιμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἄλλοτε δὲ διὰ συνεργείας ἀπροβλέπτων συμπτωμάτων κλωσθῆ συχνάκις ἀνεπαισθήτως τὰς ἀνατροπὰς καὶ τῶν βεβαιωτάτων ἐπεχειρημάτων, πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ μὴ προετοιμάζωμεν τοὺς νέους μόνον πρὸς ἓνα τέλος, καὶ ἀποφασιστικῶς εἰς τινὰ βαθμὸν. Ἐὰν ἐδυνάμεθα νὰ εφεύρωμεν κανένα τρόπον, διὰ τοῦ ὁποῖου νὰ γενώμεθα ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῆς ἀοράτου ὁδηγίας τῆς τύχης, καὶ νὰ διευθύνωμεν τὰς πράξεις μᾶς ἀνεμποδίως κατὰ τὸν σκοπὸν μας,

καί επομένως νά τὴν βιάσωμεν νά μᾶς ἀφίση ἐλευθέρους εἰς τὰ βουλευμάτά μας, χωρὶς νά ἐνεχῆται κοσῶς εἰς τὰς ὑποθέσεις μας, τότε ἦτον κάλλιστα νά διδασκώμεθα καί νά γυμναζώμεθα μόνον, ὅσα ἀπέβλεπον εἰς τὸν σκοπὸν μας, ἀλλὰ νά ἀποφεύγωμεν τὰς πικραδομίας, καί οὕτω νά λαμβάνωσι συντομώτερον οἱ σκοποίμας βεβαιότεραν καί ταχύτεραν ἐκβασιν. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἀδύνατος εἰς ἡμᾶς ἡ πρόνοια — ἥτις ἐξουθενῶνει πολλάκις τὰ ὠφελιμώτατα σχέδια μας, καί αὐτοὺς τοὺς βεβαιοτάτους σκοποὺς μας, καί μᾶς ὀδηγεῖ εἰς δρόμον παντάπασι διαφορετικὸν ἀπὸ ἐκείνου, τὸν ὁποῖον οἱ γονεῖς μας καί οἱ διδάσκαλοι, καί ἡ ἰδία ἡμῶν θέλησις ἐπροδιώρισαν εἰς ἡμᾶς — πρέπει πάντοτε νά προετοιμαζώμεν τὰ τέκνα μας δι' ὅλας τὰς περιπτώσεις, καί νά μὴ ἀφίνωμεν εἰς αὐτὰ κανένα δρόμον ἄγνωστον, τὸν ὁποῖον ἴσως μετὰ ταῦτα θεληματικῶς, ἢ ἀβελήτως ἀκολουθήσωσι.

Ἡ κατὰ τοὺς βαθμοὺς διαφορὰ τῶν σχολείων δὲν πρέπει νά ἦναι πολὺ μεγάλη καί πολυπρόκιλος. Οἱ ευγενεῖς, καί οἱ διὰ ὑψηλότερα πολιτικά ὀφφίγια προετοιμαζόμενοι πολῖται, ἄς διδάσκωνται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ὅποιος θέλει νά γίνῃ πραγματευτὴς, ἢ τεχνίτης, ἄς μάθῃ τὰς περισσοτέρας κλάσεις τοῦ φιλοσοφίσματος, καί ὁ κοινὸς πολῖτης ἄς ἔχῃ ἴδιον σχολεῖον διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Αὕτη ἡ διείρησις εἶναι ἱκανή,

καὶ ἤδη ἐνεργεῖται εἰς τὰς ἡμετέρας τῶν ἱππέων ἀκαδημίας, τὰ γυμνάσια τὰ βασιλικὰ, καὶ τὰ πολιτικὰ σχολεῖα, ὥστε εἰς ἡμᾶς, ὡς πρὸς τὴν διαταγὴν αὐτῶν, μὲ ὀρθὸν καὶ δίκαιον τρόπον δὲν μὲνει τίποτε νὰ ἐπιθυμήσωμεν.

Τίνι τρόπῳ ὅμως εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ συστήματα πρέπει νὰ διδάσκηται ἡ Γεωγραφία, εἶναι ἄλλο πρόβλημα, τοῦ ὁποῖου τὴν λύσιν τόσῳ συντομώτερον δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ὅσον πολυλάκις μέχρι τοῦ νῦν ἐστάθη ὑποκείμενον συγγραφικῶν ἐξετάσεων. Εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ διαταγὴ σχεδὸν ὅλων τῶν σχολείων μας δὲν ἀποτείνεται παντελῶς εἰς τὴν Γεωγραφικὴν μελέτην· ἀλλὰ κοινῶς εἶναι ἐλλειπὴς καὶ ὅλα: κατὰ τὸν καιρὸν, τὰ βιβλία καὶ τοὺς Γεωγραφικοὺς πίνακας. Κατὰ μὲν τὸν καιρὸν εἶναι ἐλλειπὴς: ἐπειδὴ εἰς τὰ περισσώτερα σχολεῖα καταγίνονται μόνον εἰς ἐπισήμας γυμνάσιον, διὰ τῶν ὁποίων ἐννοῦνται αἱ παλαιαὶ γλῶσσαι, ἡ Θεολογία, ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἱερῶν γραφῶν, ἡ Λογικὴ καὶ ἡ Ρητορικὴ, διὰ νὰ κοσμήσωσι μὲ βᾶσιν ἕνα φιλόσοφον, προικίζοντές τον πολλὰ πτωχικὰ μὲ τὰς κοινωφελεσέρας ἐπισήμας: τὴν Μαθηματικὴν, τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν, τὴν Φυσικὴν, τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Γεωγραφίαν. Εἰς ἕνα περίφημον γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον διὰ τινὰς αἰτίας δὲν ὀνομάζω, εἶναι διωρισμέναι εἰς τὴν ἀνωτάτω κλάσιν μίαν ὥραν διὰ τὴν Ἱστορίαν, μίαν διὰ τὴν Γεωγραφίαν, καὶ μίαν

διὰ τὴν Φυσικὴν, καὶ τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν ὁμοῦ
— μίαν ὥραν τὴν ἐβδομάδα! ἡ Μαθηματικὴ δὲν
διδάσκεται τελείως εἰς δημοσίαις ὡραῖς· καὶ αἱ
παιτώτεροι κλάσεις αὐτῆς ἐκατηντησὺν εἰς παντελεῖαν
ἐκπτώσιν· τοῦτο δὲ τὸ γυμνασίον πρὸ 20 χρόνων
ἔλαθε μίαν νέαν μορφήν. Εἰς τινὰ σχολεῖα εἶναι
μὲν μίαν καλλιτέραν καὶ ὑπεριμωτέρα δι' αὐτὰς τὰς
ἐπιστήμας διαταγήν· πλὴν εἰς πόσα ἄλλα σχολεῖα
δὲν φαίνεται ὀρθή! τί δύναται ὁ δυστυχὴς διδά-
σκαλος νὰ διδάξῃ εἰς μόνον αὐτὰς τὰς 40 ὥρας
τοῦ χρόνου, τὰς διὰ τὴν Γεωγραφίαν διωρισμέ-
νας; πόσον καιρὸν ἤθελε χραισθῆ διὰ νὰ παραδώ-
σῃ ἓνα σύστημα τῆς Γεωγραφίας μετρίως διεξοδι-
κόν, ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἡλικία καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ
μαθητοῦ; ἢ πόσον πρέπει νὰ βιάζεται, πόσα
ἀναγκαῖα καὶ ἀξιογνώστα πράγματα πρέπει νὰ
παρατρέχῃ, καὶ εἰάν μεταξὺ δύο χρόνων ἤθελε
παραδόσῃ μίαν φοράν τοῦτο τὸ γεωγραφικὸν σύ-
στημα, διὰ νὰ μὴ ἤθελαν διατρέψωσιν οἱ μαθηταὶ
εἰς τὴν ἀκαδημίαν μόνον διὰ τινὰ Γεωγραφικὰ ἀπο-
σπάσματα, τὰ ὅποια δὲν ἀποδίδουσι καμμίαν τρο-
φήν; μίαν τοιαύτην διαταγήν ματαιώνει τὴν διδα-
σκαλίαν αὐτῆς τῆς ἀφεύκτου ἐπιστήμης.

Ὁμοίως εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ παράδοσις τῆς
ἀνωτέρας κλάσεως σπανίως συμφωνεῖ καὶ συνεχί-
ζεται μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς μικροτέρας· πόσον
δὲ ἀξιοκοτηγόρητος εἶναι καὶ ἡ τοιαύτη ἀσυμ-
φωνία καὶ ἀσυνέχεια, ὅχι μόνον εἰς τὴν Γεωγραφίαν

αν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν ἀπλῶς ἐπιστήμην, ἀνωτέρω ἀπεδείχθη· καὶ αὕτη εἶναι βέβαια ὀλιγωτέρον αἰσθητὴ καὶ βλαβερά, ὅπου ἡ διαταγὴ τῆς παραδόσεως εἶναι ἀκατάλληλος.

Ἐπιβλαβετέρα καὶ αἰσθητοτέρα εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν ἐρηθτικῶν μέσων. Δὲν εὐρίσκονται πανταχοῦ, ὅπου εἶναι σχολεῖα, καὶ πλούσια βιβλιοπωλεῖα, εἰς τὰ ὅποια δύναται νὰ κινή τις ἐλευθέρως μίαν ἐκλογὴν μετὰ τῶν διαφόρων διδακτικῶν βιβλίων, καὶ συστημάτων τῆς Γεωγραφίας· ὅθεν πολλάκις τὰ εἰσαγόμενα συγγράμματα εἰς τὰ σχολεῖα εἶναι τοσοῦτον ἀκατάλληλα καὶ ἔλλειπῃ, ὥστε εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν μαθητὴν νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν τῆς παραδόσεως διὰ τῆς ἐπιμελείας του. — Πολλὰς ἀλλὰς δυσκολίας ἀποσιωσῶ τῆς κατιδίαι μελέτης. Ἐπι δεινότερα εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν Γεωγραφικῶν Πινάκων· τούτους δὲν εἶναι συνήθεια νὰ τοὺς ἔχουν κοινῶς ὅλοι οἱ βιβλιοπῶλοι, ἀλλὰ μόνον εἰς ὀλίγους τινας τόπους εὐρίσκονται ἐργαστήρια, ὅπου πωλοῦνται. Σπανίως εὐρίσκεται ἕνας φίλος, νὰ ὑποχρεωθῇ εἰς τὴν φροντίδα τοιούτων εὐτελῶν πραγμάτων. Ὁ διδάσκαλος μακρύνεται πολὺ ἀπὸ τῶν μαθητῶν, ὅταν προστρέχωσιν εἰς αὐτόν· αὐτὸς ὦν φιλήσυχος, ἀποφεύγει τὸν κόπον· εἶναι πολὺ φιλοκερδής· πολλάκις ὅμως κακοπληρώνεται, ἐὰν ἐκδώσῃ ἰδίου Γεωγραφικοῦ Πίνακος πρὸς χρῆσιν τοῦ σχολείου. Σπανίως φαίνεται ἕνας πω-

λητῆς χαλκογραφικῶν εἰκόνων εἰς τὸν ἀρμόδιον καιρὸν, διὰ τὰ ἀναπαύση ὀλίγον τὴν κατεπεΐγουσαν ἀνάγκην μὲ παλαιὰς καὶ δυσπωλήτους πραγματείας· καὶ ἐν ᾧ ὁ μαθητὴς θέλει τότε διὰ μιᾶς τὰ προβλεσθῆ, καταντᾶ κοινῶς εἰς τὴν μεγίστην ἔλλειψιν, τὴν ὀχληρὰν ἀναγκυρίαν, ἣτις καταθλίβει τόπους εὐφραεῖς νόας, οἵτινες χωρὶς τῆς εὐτυχοῦς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων, στροῦνται τὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ παιδείαν βοηθητικὰ μέσα, καὶ οὕτω μένουσιν αἰωνίως μεσαιοί. Ἐκ τούτου προξενεῖται, ὅτι ἐνίητε εἰς ἓνα τοιοῦτον σχολεῖον κατὰ τὴν ὥραν τῆς Γεωγραφικῆς παραδόσεως, δὲν παριστάνεται οὔτε ἓνας Γεωγραφικὸς πίναξ, χωρὶς τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατον, καὶ ἐὰν ὁ διδάσκαλος περιγράψῃ ἐπιπόνως, τὰ ἀποκτήσῃ ὁ μαθητὴς μίαν σαφῆ γνῶσιν τῶν συνόρων, τοῦ μεγέθους, τῶν ποταμίων ρευμάτων, τῆς συνεχείας τῶν ὄρεων, καὶ τῆς θέσεως τῶν πόλεων τινὸς τόπου· ὅθεν ὅλη ἡ παράδοσις ἀποκαθίσταται ἀτελεσφόρητος, νεκρὰ καὶ μετὰία. Εἰς τινὰ σχολεῖα εὐρίσκονται ἱκανὰ Βιβλία καὶ πίνακες, πλὴν ἅς θεωροῦμεν ὅποια βιβλία καὶ πίνακες μέχρι τοῦ νῦν ἐδίδον εἰς τὰς χεῖρας τῶν νέων; τάχα εἶναι ταῦτα ἀνάλογα μὲ τὴν διδασκαλίαν, καὶ τὴν κατὰ μικρὸν πρόοδον εἰς τὴν ἐπιστήμην; περιέχουν τὸ ἀνήκον εἰς πᾶσαν κλάσιν, χωρὶς τὰ εἶναι ἔλλειπῆ, ἢ τὰ περιττολογῶσιν; ἔχουν ἐκείνην τὴν φωτεινὴν τάξιν, ἣτις βοηθεῖ πολὺ τὴν μνήμην, καὶ εὐκολύνει τὴν συνεπιθεώρησιν τοῦ ὅλου

καί τὰς κατιδίαν μελέτας; ὅλα ταῦτα τὰ ἐρωτήματα μᾶς ἀποκαταντῶσιν εἰς τὸ προρρηθὲν ἀνωτέρω τὸ,

Πῶς πρέπει νὰ ἐκτεθῶσι τὰ Γεωγραφικὰ βιβλία καὶ οἱ πίνακες, τὰ πρὸς διδασκαλίαν τῶν νέων ἀφορῶντα.

Κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀποδεχθεῖσαν, καὶ εὐελπίσως ἀναντίρρητον δόξαν προκύπτουσι δύο γενικὰ αἰτήματα: 1) Ὅτι πρέπει αὐτὰ νὰ διαιρῶνται εἰς τοσαύτας περιόδους, ὅσας μέλλει ὁ μαθητὴς νὰ μελετήσῃ, καὶ 2) ὅτι πᾶσα περίοδος πρέπει νὰ ἔχῃ ἕκθεσιν ἀνάλογον.

Πρώτην περίοδον ἐδῶ δὲν ἐννοῶ τὰς τυχούσας ἐρμηνείας τῶν συγκεχυμένων γνώσεων, μετὰ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀρχηνᾶ πᾶσα παιδικὴ διδασκαλία (*) ἀλλ' ἐννοῶ μίαν συνεχῶς προβαίνουσαν συστηματικὴν παράδοσιν. Ὁ Μαθητὴς πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχῃ τινὰς προηγουμένας γνώσεις, καὶ ὅταν ἀρχηνᾶ νὰ διδαχθῇ τὴν πρώτην περίοδον. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο τοῦλάχιστον εἰς τὴν δημοσίαν διδασκαλίαν οὔτε πάντοτε τυχαίνει, οὔτε τὸ

---

*) Συγκεχυμένας γνώσεις ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς, τὰς περιεχομένας ἀρχαίαις ἐρμηνείαις τῆς Γεωγραφίας εἰς τὰς μεθοδικὰς παιδαγωγίας.

μέτρον αὐτοῦ προσδιορίζεται, καὶ μάλιστα οὔτε εἰς ὅλους τοὺς μαθητὰς εἶναι ἴσον, διὰ τοῦτο δὲν πρέπει μῆτε ὁ διδάσκαλος, μῆτε τὸ διδακτικὸν βιβλίον νὰ ἀποβλέπη τελείως εἰς τοῦτο· ἀλλ' ὅλη ἡ γεωγραφικὴ σειρά νὰ ὑπολαμβάνεται, ὅτι ἐγίνε διὰ μαθητὰς, οἵτινες δὲν ἔχουν καμμίαν εἶδησιν τῆς Γεωγραφίας· διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ γνώσεις, αἱ ὅποιαι πρέπει νὰ ἐρμηνευθῶσιν εἰς αὐτὴν τὴν κλάσιν, ἔπεται νὰ περιέχωνται ἐντελῶς εἰς τὸ βιβλίον.

Εἰς πᾶσαν περίοδον δὲν εἶναι γενικῶς μόνον ἀναγκαῖα βιβλία καὶ πίνακες, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς παῖδας, καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους εἰς πᾶσαν περίοδον χρειάζονται ἄλλα βιβλία, καὶ ἄλλοι πίνακες· διὰ μὲν τῶν παίδας: ἐπειδὴ ἡ περιέργεια αὐτῶν, καὶ ἡ ἀνήσυχος ὄρασις ἀποκαθιστᾷ ἀδύνατον εἰς τὸν διδάσκαλον, τὸ νὰ προσηλώσῃ τὴν προσοχὴν αὐτῶν μόνον εἰς τὰ διὰ τὴν πρώτην περίοδον διωρισμένα ἀντικείμενα, καὶ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὰ λοιπὰ, τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὰ ἀνά χειρας βιβλία καὶ πίνακας· διὰ δὲ τοὺς διδασκάλους: ἐπειδὴ συναρπάζονται ὑπὸ τῆς θαυσιλείας τῆς ὕλης, καὶ μεταβαίνουσιν εὐκολώτερα ἀπὸ τὸ ἓνα εἰς τὸ ἄλλο, ἕως οὗ τελευταῖον ὑπερπηδῶντες τὰ φυσικὰ ὅρια τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαρίων, ἐμβαίνουσιν εἰς τὴν εὐρύχωρον πεδιάδα τῆς Γεωγραφίας, ὅπου τὰ παιδιά ἀκούουσι μὲν πολλὰ, πλὴν ὀλίγα μανθάνουσιν.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν τελευταίων, ἤτοι τῶν πινάκων: διότι εἶναι τὸ ἀξιολογώτατον βοηθητικὸν μέσον, καὶ ὡς παραστατικοὶ τῶν τόπων πρέπει νὰ προηγῶνται, τὸ δὲ διδακτικὸν βιβλίον, ὡς περιγραφὴ αὐτῶν, νὰ ἔπεται καὶ νὰ ἐκτίθεται κατ' αὐτοῦς.

Τῆς πρώτης λοιπὸν περιόδου οἱ πίνακες πρέπει νὰ ἔχωσι τὰς ἐφεξῆς ιδιότητες.

I.) ἕκαστος μεγάλος Εὐρωπαϊκὸς τόπος πρέπει νὰ εἴη ἰδίον πινάκας: ἐπειδὴ εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης δὲν μαθάνει ευκόλως ὁ μαθητὴς νὰ γνωρίξῃ τὰς Εὐρωπαϊκὰς πολιτείας, οὐχὶ διότι παριστάνονται εἰς αὐτὸν ὀλιγώτατα ἀξιοσημείωτα πράγματα — ἂν καὶ εἶναι δυνατὸν, εἰάν αὐτὸς εἴη τὸ σύνθηες μέγεθος τῶν Γεωγραφικῶν Πινάκων, νὰ παραστήσῃ σχεδὸν ὅλα, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν πρώτην περίοδον. — ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν διδάσκαλον, νὰ περιορίσῃ τὴν ὄρασιν καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸν τόπον, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ὁ λόγος, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπὶ τούτου ἐλευθερὰν περισκόπησιν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν κάμνει χωρὶς νὰ δένεται μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ διδασκάλου· ἢ ἄφευκτος βλάβη, ἢ προξενουμένη ἐκ τούτου εἶναι προφανής. Συγχωρεῖται μόνον πρὸς ἐλάττωσιν τῶν ἐξόδων νὰ παρασθῶσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Πίνακος ἐκεῖνοι οἱ τόποι, οἵτινες διὰ τὴν φυσικὴν

αὐτῶν συνέχειαν παριστάνονται δυσκόλως ἐπὶ ἰδιαιτέρων Πινάκων, οἷον : ἡ Σβηκία μετὰ τῆς Νορβεγίας, καὶ ἡ Ἰσπανία μετὰ τῆς Πορτογαλλίας· ἢ ἐν αὐτοῖς ἀποπλάνησις τῆς ὀράσεως εἶναι ὀλιγώτερον βλαβερά : διότι ὁ ἕνας τόπος κεῖται ἀμέσως μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ μάλις εἰάν ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἑνὸς γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἄλλου. Ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ Ἑλβετία, καὶ ἡ Οὐλάνδα ἀπαιτοῦσιν ἰδίους πίνακας : ἐπειδὴ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς Γερμανίας φαίνονται πολὺ μικρὰ, καὶ χάνονται ἀπὸ τὴν ὄρασιν.

2.) Αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι τὸ σύνθητες μέγεθος τῶν Πινάκων. Τὸ παιδίον ἐπειδὴ παίζει μόνον μὲ ἀντικείμενα μικρὰ, καὶ ἀγαπᾷ νὰ κρατῇ πράγματα μικρὰ, καὶ δύναται νὰ ἐπιθεωρῇ μόνον τοιαῦτα, δὲν δύναται νὰ συναθροίσῃ εἰς τὴν διάνοιν του τὸ σχῆμα τῶν διεσκορπισμένων μερῶν, ἐπὶ τῆς τοσαύτης ἐπιφανείας τῶν μεγάλων πινάκων. Διὰ τοῦτο δυσκολεύεται νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν μνήμην του τὴν περιφέρειαν τοῦ τόπου, καὶ τὸν σύνδεσμον τῶν σποράδην ἀξιολόγων, καὶ αὐτὰ τὰ τόσον μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀφεςηκώτα ἀξιοσημειώτα, εἰς τὰ ὁποῖα διευθύνουν οἱ διδάσκαλοι τὴν προσοχὴν του, καὶ οὕτω ματαιοῦται πολλάκις κόπος καὶ καιρὸς πολὺς.

Ἐκτὸς ταύτης τῆς ἠθικῆς βλάβης, τῆς προξενου-

μένης ὑπὸ τῶν μεγάλων Πινάκων εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς, προξενεῖται ἔτι εἰς αὐτοὺς καὶ μία ἄλλη φυσικὴ βλάβη, τὴν ὁποίαν πρέπει ὅλοι οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι νὰ παρατηρήσωσι προσεκτικῶς. Τὰ παιδιά μὴ δυνάμενα νὰ ἐπιθεωρήσωσι ἕνα μεγάλον Πίνακα, ἐπακουμβοῦσι καὶ ἐκκύπτουσιν εἰς τὰς τραπέζας, διὰ νὰ εὔρωσι τὸ ζητούμενον· αὕτη ἡ θλίψις τοῦ στήθους καὶ τοῦ σπλάγχου, τὴν ὁποίαν τὰ παιδιά εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μεγάλων Πινάκων μόλις δύνονται νὰ ἀποφύγωσι, εἶναι ἐπιβλαβέστατη εἰς τὴν υἰάτην, καὶ μάλιστα ὅταν διὰ τὴν φαινομένην εὐκολίαν τῆς τοιαύτης θέσεως τοῦ σώματος, συνεθίσωσι νὰ ἐγκύπτωσι ὁμοίως καὶ εἰς τὰς ἄλλας τῶν ἐνασχολίας. Αὕτη μόνη ἡ αἰτία ἦτον ἱκανὴ νὰ παρακινήσῃ ὅλους τοὺς γονεῖς, τοὺς ἀγαπῶντας τὴν υἰάτην τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ ἐμποδίσωσι ἀφεύκτως ἀπὸ αὐτὰ τὴν χρῆσιν τῶν μεγάλων Πινάκων.

3) Οἱ πίνακες πρέπει νὰ σχεδιάζονται διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου, διὰ νὰ ὑποπίπτωσιν εἰς τὴν ὄρασιν εὐκρινέστερον, τὰ ἀνάλογα μεγέθη τῶν τόπων· ἐπειδὴ ἀλλέως αὐτὰ γίνονται πολὺ δυσπερίληπτα εἰς τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα οὔτε ἔχουσι πάντοτε πρόχειρον γενικὸν χάρτην, ἀλλ' οὔτε πρέπει νὰ ἔχωσι· πλὴν τοῦτο τὸ πρόβλημα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἀκριβέστερον μόνον εἰς τὰς Ἑυρωπαϊκὰς πολιτείας· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ὅχι μὲ

ὀλίγην δυσκολίαν. Ἡ Εὐρώπη μόνη εἰάν ἐσχε-
διάζετο διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου, ἤθελε φανῆ πο-
λὺ μικρὰ ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς ἡπείρους· ἐπειδὴ
ὅμως εἶναι ἡ ἀξιολογώτατη, καὶ ἐκ τούτου
πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν ὀρθὴν γνῶσιν τῶν ἀναλό-
γων μεγεθῶν τῶν πολιτειῶν αὐτῆς, διὰ τοῦτο
εἶναι ἱκανόν, ἐὰν μόνον εἰς τὸ διδακτικόν βιβλί-
ον — εἰς τὸ ὁποῖόν καὶ χωρὶς τούτου πρέπει νὰ
προηγήται ἡ ἐρμηνεία τῶν Πινάκων — δὲν λησ-
μνηθῆ καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἐπιτόμου μέτρου,
καὶ τὸ ἀπολελυμένον αὐτοῦ μέγεθος.

Τοῦτο καὶ ἄλλα παλλὰ ἐμποδίζουσι νὰ
ἐκτελεσθῆ ἓνα ἄλλο πρόβλημα, δηλ: νὰ ση-
μειωθῶσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων Πινάκων τὰ ὕψη
τῶν βουνῶν, τὰ πλάτη τῶν ποταμῶν, καὶ αἱ
περιφέρειαι τῶν πόλεων ἀναλόγως, καθὼς κοινῶς
γίνεται· ἀν καὶ ἀπολογούμενοι τινὲς διὰ τῆς
πειράς λέγουσιν, ὅτι τὰ παιδία συνεθίζουσι
νὰ καταμετροῦσι τὸ ἀληθὲς μέγεθος τῶν ἀντικει-
μένων, κατὰ τὴν ἀποδεδομένην αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ
πίνακος ἕκτασιν, καὶ ὅτι αὐτὰ παραπονοῦντα
πολὺ διὰ τοὺς μὴ παρισάνοντας τὰ τοιαῦτα
Πίνακας, καὶ ὅταντις παρισάνῃ εἰς αὐτὰ τὴν ἀ-
πάτην.

4) Οἱ Πίνακες δὲν πρέπει νὰ περιέχωσιν ἄλ-

λο, παρὰ τὰ ἀξιοσημειώτα ἀντικείμενα διὰ τοὺς παῖδας, τὰ ὅποια δύνανται νὰ μάθωσι, καὶ πρέπει νὰ ἐνθυμῶνται, δηλαδή νὰ μὴ ἐμπεριέχωσι καμμίαν Πόλιν, ἢ Ποταμὸν, ἢ Βουνόν, ἢ ἄλλο τι, ὅπου δὲν ἀναφέρεται, οὔτε πρέπει νὰ ἦναι εἰς τὸ διδακτικὸν βιβλίον: ἐπειδὴ ὅταν οἱ Πίνακες παραινῶσι πολλὰ ἀντικείμενα, τὸ δὲ βιβλίον τὰ ἀπροσιωπᾶ, τότε κατασυγχίζεται τὸ λογικὸν τοῦ παιδίου, φθείρεται ἡ προσοχὴ του, δὲν δύναται νὰ διακρίνη τὸ ἀξιοσημειώτον, καὶ οὕτω διαλύεται ἡ ἀγαλλίασις, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται, ὅταν ἀπολαμβάνη ταχέως τὴν ἐπιθυμίαν του: διότι αὐτὸ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀκόμη ἱκανὸν νὰ αἰσθάνεται τὴν ἡδονὴν, τὴν προξενουμένην μετὰ τὴν διασκέδασιν τῶν πολλῶν δυσκολιῶν, ἀτρεῖ εἰς τὰς δεινότητας, καὶ δεύει ὅσάκις βλέπει ὅτι ἐκτείνεται ἕως χάρτης ἐμπροσθεν του μὲ ἀναρίθμητα ἀντικείμενα. Αὐτὸ ὅμως μεταβαίνει μὲ τὰ δάκτυλά του προθύμως καὶ προσεκτικῶς ἀπὸ ἕνα ἀξιοπαρατήρητον ἀντικείμενον εἰς ἄλλο, ὅταν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐμποδίζεται ὑπὸ ἀγνώστων πόλεων, ποταμῶν, χωρίων, καὶ δασῶν: ἐπειδὴ πάντοτε νομίζει, ὅτι ἔφθασε τὸν ζητούμενον τόπον, καὶ ἐκ τούτου προχωρεῖ διηνεχῶς εἰς τὸ ἐμπροσθεν. Πασχίζουσι τινὲς νὰ βοηθήσουν ταύτην τὴν σύγχισιν, ὑποσημειοῦντες διὰ γραμμῶν τὰ ζητούμενα καὶ παρατηρητέα ὀνόματα, πλὴν αὕτη ἡ συνθήκη ὀδηγεῖ τοὺς παῖδας ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν ἀκαθαρσίαν, βλάπτει τοὺς

πίνακας, καὶ κάμνει πολλάκις τὰς λέξεις δυσαναγνώστους.

5) Ἐπὶ τῶν τοιούτων πινάκων δὲν πρέπει οἷτόπορι νὰ ὑποδιαίρωνται εἰς ἐπαρχίας: ἐπειδὴ αἱ πολλὰ συνορικαὶ γραμμαὶ δυσκολεύουσι τὴν ὀρθὴν παράστασιν τῶν συνόρων τοῦ ὅλου, ἥτις μόνη εἰς τοὺς πρωτοπαίρους εἶναι ἀναγκαία, καὶ συγχίζουσι τὸ σχῆμα τοῦ τόπου, ὅπου πρέπει νὰ παριστάνεται πρὸς τοὺς παῖδας ὡς μία μὴνᾶς, διὰ νὰ δύνωνται, ὅταν θέλωσι, νὰ τὸ διακρίνωσιν ἀπὸ τοὺς λοιποὺς τόπους, καὶ νὰ τὸ παραβάλλωσι μὲ αὐτοὺς· οὔτε πρέπει νὰ γίνεταί καμμίᾳ ὁμιλίᾳ περὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τοὺς πρωτοπαίρους: ἐπειδὴ τοῦτο καταβαρύνει τὸ παιδίον, ὥστε εἶναι κίνδυνος τὸ νὰ εἰπῇ τις πρὸς αὐτὸ τίποτε, διὰ νὰ μὴ ἔχη τί νὰ λησμονήσῃ: διότι πᾶσαν φοράν χάνει πρὸς τούτοις καὶ ἕνα τι ἀναγκαῖον.

(*) Αὐτοὶ πρέπει νὰ περιέχωσι τόσα Γεωγραφικὰ ἀντικείμενα, ὅσα δύνανται νὰ παρασαθῶσι μὲ ἕνα τρόπον ἀρμόδιον, ἀβίαστον καὶ ἥδονικόν, χωρὶς νὰ βλάπτεται ἡ ὠραιότης αὐτῶν. Ἡ μεγάλη δυσκολία ἀπαντᾶται εἰς τὴν σημείωσιν τῶν προϊόντων, ἥτις κατὰ τὴν ἡμετέραν δόξαν δὲν πρέπει νὰ παραρραθῇ: ἐπειδὴ ἐὰν τεθῶσιν αὐτὰ αὐτῶν τὰ τυχόντα σημεῖα, τότε προξενούσι τῷ μαθητῇ μίαν νεαν καὶ δεινότεραν δυσκολίαν: διότι ἡ συνεχὴς ἀναθεώρησις τῆς αὐτῶν σημασίας τὸν

φέρει εἰς ἀγανάκτησιν, καὶ θαυμάζει πῶς τὸ σημειούμενον πρᾶγμα δὲν ἔχει τινὰ ὁμοιότητα μὲ τὸ σημεῖον· ὅποιος ἐδίδαξε εἰς παιδία τοὺς Κρομικούς τῶν προϊόντων Πίνακας, αὐτὸς τὸ ἐξεύρει ἐκ τῆς πείρας. Μόνοι οἱ ἀριθμοὶ εἶναι παντάπασιν ἀνυπόφοροι· ἐὰν δὲ τὰ σημεῖα εἶναι εἰκόνες τῶν σημειουμένων προϊόντων, τότε προξενούσι βέβαια εἰς τὰ παιδία μεγάλην χαρὰν, πλὴν περιττὴν· ἐπειδὴ αὐτὰ θέλει ἀμελήσουσι διὰ τὰ τοιαῦτα μικρὰ σχήματα τὴν πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα προσοχὴν αὐτῶν, καὶ θέλει καταχρῆνται ἀκεραῖας ὥρας τῆς διδασκαλίας εἰς αὐτὰ, καὶ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν θέλει ματαιωθῶσι τὰ ἄλλα, τὰ ἐπίσης ἀναγκαῖα. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν πρέπει νὰ ἀποβάλλωνται παντάπασιν ὅλαι αἱ περιτταὶ σοφαὶ τῶν Πινάκων. Ὅθεν ἔπρεπε νὰ εφευρεθῶσι διὰ τὰ προϊόντα τοιαῦτα σημεῖα, τὰ ὅποια νὰ μὴ εἶναι εἰκόνες τῶν σημειουμένων πραγμάτων, ἀλλὰ νὰ δύνανται νὰ ἐνθυμίζωσι διὰ τῆς φαντασίας, ἥτις μάλιστα ἐνεργεῖ εἰς τοὺς παῖδας, τὸ σημειούμενον πρᾶγμα. Τὸ ἔργον εἶναι δύσκολον, καὶ δὲν πλησιάζει εἰς ὅλα· ἐὰν ὅμως παρασαθῇ ἀρμοδίως εἰς τὰ περισότερα, τότε θέλει εἶναι τὸ ὄφελος πολὺ. Ἐν ὅσῳ τοιαῦτα δὲν εφευρεθῶσιν, ἴσως εἶναι κάλλιον νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὰ ἀπλᾶ σοιχεῖα, ἐξαιρουμένων τῶν μετάλλων, τῶν ὁποίων τὰ συνῆθη σημεῖα, πρέπει νὰ σημειῶνται διὰ πολλὰς αἰτίας.

7) Εἰς αὐτοὺς δὲν πρέπει νὰ γράφεται παν-
τελῶς κανένα ὄνομα οὔτε τῶν τόπων, οὔτε τῶν
περιρρέουσῶν αὐτοὺς Θαλασσῶν, οὔτε τῶν πό-
λεων, ἢ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λοιπῶν· οὔτε νὰ ση-
μειώνεται εἰς αὐτοὺς τίποτε, ὅπου δὲν πρέπει
νὰ διδαχθῆ τὸ παιδίον. Ἐὰν δὲ ὁ διδάσκαλος
κοπιᾷσῃ ὀλίγον τι περισσότερον, δὲν θέλει φαῖν
δύσκολον εἰς τὸ παιδί νὰ σημειώη ἐκ τῆς θέσε-
ως καὶ τοῦ σχήματος τὰ ὀνόματα τῶν ἀντικει-
μένων, τῶν φαινομένων ἐπὶ τοῦ πίνακος, τὰ ὁ-
ποῖα καὶ ἐὰν δὲν ἦναι εἰς αὐτὸν γραμμῆνα ὀνο-
μασί, εὐρίσκονται ὅμως ὅλα εἰς τὸ βιβλίον. Βε-
βαια ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶναι τὸ νὰ δια-
τηρήσῃ τὸ παιδίον εἰς τὴν μνήμην του τὰ τῶν ἀν-
τικειμένων ὀνόματα, πλὴν κάλλιον νὰ διδάσκε-
ται ἐν ταύτῳ τὴν ἰδέαν τῆς θέσεως καὶ τοῦ σχή-
ματος μετὰ τῶν ὀνομάτων, παρὰ νὰ βλέπῃ
γραμμῆνα τὰ ὀνόματα, καὶ νὰ δίδῃ ὀλιγωτέραν
προσοχὴν εἰς τὴν θέσιν καὶ τὸ σχῆμα. Οἱ ἀντί
τῶν ὀνομάτων γραφόμενοι ἀριθμοὶ ἐπὶ τῶν πινα-
κῶν δὲν προξενούσι τινὰ ὠφέλειαν· τοῦτο κατα-
βαρύνει τὸ παιδίον μὲ τὴν ματαίαν ἐνασχολίαν,
καὶ μάλιστα ἐπειδὴ πρέπει νὰ μάθῃ τοὺς ἀριθ-
μοὺς πρῶτον, διὰ νὰ εὐρίσκη τὰ ὀνόματα. Ἐὰν
δὲ προβάλλῃ τις, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ προξενούσιν εὐ-
κολίαν τῷ μαθητῇ, εἰς τὸ νὰ εὐρίσκη μὲ ὀλιγω-
τερον κόπον εἰς τοὺς πίνακας τὰ ἀναφερόμενα εἰς
τὸ βιβλίον ὀνόματα, τότε γίνονται ἕνας τυφλο-
θύρτης, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ μαθητὴς ἐλπίζων, ἀμε-

λει. Τὰ ἀρχτικὰ στοιχεία δὲν εἶναι κατ' οὐδὲν
τελειότερα : ἐπειδὴ αὐτὰ εὐκολύνουσι τὸν συμ-
περασμὸν, καὶ ὄχι τὴν μνήμην · καὶ τὰ δύο ἐμ-
ποδίζουσι τὸ νὰ ἐντυπωθῇ ἡ θέσις καὶ τὸ σχῆμα
εἰς τὴν μνήμην. Τὰ τοιαῦτα τότε μόνον γίνονται
σὺν λόγῳ, ὅταν ὁ πῦναξ περιέχῃ περισσότερα ἀν-
τικείμενα ἀπὸ τὸ διδασκτικὸν βιβλίον, ἀλλὰ τοῦ-
το ἀπεδείχθη ἄτοπον.

ξ) Ἐγὼ παραιτοῦμαι ἀπὸ τῆ ἀξίωμα, ὅ-
που ἔλεγον, ὅτι νὰ ἀρίωνται οἱ Πίνακες ἀχρω-
μάτιστοι, ἢ τοῦλάχιστον μόνον τὰ σύνορα νὰ χρω-
ματίζονται ἀμυδρῶς, καὶ μάλιστα τὰ σύνορα ὅ-
λων τῶν τόπων διὰ τοῦ αὐτοῦ χρωματός: ἐπειδὴ
ἀντίκεινται εἰς τοῦτο πολλὰ γινώσκαι ἀνδρῶν, τῶν
ὁποίων τὰ φρονήματα σέβομαι εἰς ἄκρον. Δὲν ἀρ-
νοῦμαι, ὅτι διὰ τῶν χρωμάτων τὰ σύνορα τῶν
τόπων γίνονται ἐναργέστερα · ὅτι δὲ αὐτῶν τὸ
σχῆμα τοῦ τόπου γίνεται ἐμφαντικώτερον, καὶ ἐ-
πομένως γίνεται δρασεικώτερα ἢ ἐντύπωσις τοῦ ὅ-
λου · καὶ ὅτι ἡ βλάβη αὐτῆς τῆς ζωγραφῆς ἐντυπώ-
σεως μὲ τὸν καιρὸν ἐξουθενεῖται · ὅμως διὰ νὰ
ἐλαττωθῇ ὀπισθοῦν αὕτη ἡ ἐντύπωσις κατ' ἀρ-
χάς, εὐχομαι πρῶτον νὰ χρωματίζονται οἱ πίνα-
κες μὲ λευκόθωρον βαφὴν, καὶ δεῦτερον εἰς καθὲν
αὐτίτυπον ὁ αὐτὸς τόπος νὰ μὴ ἔχῃ τὸ ἴδιον
χρῶμα, ἀλλὰ νὰ δίδονται εἰς αὐτοὺς αἱ δυναταὶ
μεταβολαὶ τῶν χρωμάτων, διὰ νὰ δύναται τὸ
παιδίον, ὅταν παραβάλλῃ διάφορα ἀντίτυπα, νὰ

βλέπη ὀφθαλμοφανῶς τὸ ἀπροσδιόριστον τῶν χρωματίων, καὶ νὰ συνεθίζη νὰ ἐννοῇ ἕνα τόπον μὲ τὸ τυχὸν χρῶμα, καὶ χωρὶς χρῶμα. Ὁ κῦρ Προφῆσορ Ἑμπελιγ τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἐκφραζῶ μὲ σέβας, εὐχαρισίαν καὶ ἀγάπην — προβάλλει ὡς ἕνα μεσαίου δρόμου τὸ νὰ ἀφίνονται οἱ χάρται ἀχρωματίσαι εἰς τοὺς παῖδας, διὰ νὰ τοὺς χρωματίζωσι μόνοι. Βλέπω καὶ ἐγὼ καλῶς τὸ μεγάλο ὄφελος ταύτης τῆς μεθόδου, φοβοῦμαι ὅμως μήπως τὰ παιδία, μὲ ὄντα σθηθισμένα εἰς τὸν χρωματισμὸν, φθείρωσι τοὺς Πίνακας μὲ λάθη, ἢ σπύλους, καὶ οὕτω, μάλιστα εἰάν παιδευθῶσι δι' αὐτὸ, νὰ τοὺς βλέπωσι μὲ ἐχθρικὸν ὄμμα· ἐπομένως ἦτον χρεῖα κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του ἕκαστος νὰ εὐρίσκη νὰ ἀγοράζη χρωματισμένους, ἢ ἀχρωματίστους Πίνακας.

9) Εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ σημειώνονται ὀλίγαι τινὲς μοῖραι τὰ μήκους καὶ τοῦ πλάτους, ὅχι ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς εἶναι ἀναγκασία ἢ ἐρμηνεῖα τούτων, ἀλλὰ διὰ νὰ ὀδηγηθῇ τὸ παιδίον νὰ ἐρωτήσῃ τὴν ἐννοιαν αὐτῶν τῶν γραμμῶν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐσυνείθισε νὰ βλέπη τι ἐπὶ τοῦ Πίνακός του, χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὴν ἐρμηνεῖάν του. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογος μὲ τὴν ἰκανότητα τοῦ παιδός· αὐτὸς δύναται νὰ εἶπῃ, ὅτι αὐταὶ χρησιμεύουσι διὰ νὰ διορίζηται ἡ θέσις τῶν τόπων ἀκριβῶς, καὶ εἰς τὸ ἐρχόμενον θέλει ἐξηγηθῶσι· διὰ τούτου ὅπως δῆπο-

τε θέλει θεραπευθῆ ἢ περιέργεια τοῦ παιδὸς πρὸς τὸ παρὸν — ἥτις ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἀφίνεται παντελῶς ἀθεράπευτος — ἡδὲ προθυμία αὐτοῦ θέλει ἀποτείνεται πρὸς τὸ μέλλον. Ἐὰν ὅμως τὸ παιδίον εἶναι ἱκανὸν νὰ διδαχθῆ σαφέτερα, τοῦτο εἶναι μᾶλλον ὠφελιμώτερον : ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον νὰ ὀδηγηθῆ ἢ προσοχὴ τοῦ παιδὸς παρὰ καιρὸν εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς μαθηματικῆς, ἥτις μόνη εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη : ἐπειδὴ διασαφοῖ ἀποδεικτικῶς τὰ θεωρήματά της, καὶ ἐνεργεῖ εἰς τὸν νοῦν ἀναντιρρότως. Λοιπὸν ἡ περιέργεια τῶν μαθητῶν — ἥτις εἶναι τὸ δοκίμιον τοῦ σκεπτικοῦ πνεύματος, τοῦ ὁρμούντος πρὸς τὸν φωτισμὸν, καὶ ἀγαθῆ τύχῃ εἶναι τοσοῦτον συμφυὲς μὲ τοὺς παῖδας τῶν πεπολισμένων λαῶν — θέλει δώσει εἰς τὸν διδάσκαλον ἀναριθμήτους αἰτίαι, νὰ διερεθίζῃ τὴν κλίσιν αὐτῶν πρὸς αὐτὴν τὴν Βασιλίτσαν τῶν ἐπιστημῶν. Πόση ὠφέλεια τότε γίνεται!

Ἀλλὰ ταῦτα ἀραγε μόνον εἶναι ἱκανὰ πρὸς τὴν σκοπούμενην ὀρθὴν ἔκθεσιν τῶν Πινάκων τῆς πρώτης Γεωγραφικῆς διδασκαλίας! εἶναι ἐτι δύο ὄχι ὀλιγώτερον ἀξιολογοὶ χρεῖαι, τὰς ὁποίας οἱ ὑπ' ἐμοῦ σχεδιασθέντες Πίνακες ἔχρουσι κοινὰς μὲ ὅλους τοὺς λοιπούς· αὐταὶ δὲ εἶναι : ἡ ὀρθότης καὶ ἡ ὠραιότης. Τὸ πρῶτον ὁμολογεῖται ὑπὸ πάντων τόσον ἀναγκαῖον, ὥστε δὲν ἔχει χρεῖαν ἰδιαιτέρας δείξεως· μὲ ὀλιγωτέραν ἀκρίβειαν ὅμως ἐκπληροῦται τὸ δεύτερον, καθὼς ἡ καθημερινὴ παι-

ρα τὸ ἀποδεικνύει · παρατήρησον μίαν φοράν τοὺς περισσοτέρους σχολαστικούς πίνακας, καὶ θέλει ἰδῆς πόσον ἀσχημοί, ἀκάθαρτοι καὶ ἀηδεῖς παριστάνονται εἰς τὴν ὄρασιν!

Τὸ σχεδιάσμα, ἡ ἐγγάραξις, ἡ ἐκτύπωσις, καὶ τὸ χαρτὶ εἶναι ὅλα δυσυχῆ · φαίνεται, ὅτι ὑπολαμβάνουσι, πῶς τὸ τυχὸν ἐργόχειρον εἶναι ἀρμοδιώτατον διὰ τοὺς παῖδας · ὅθεν δὲν φροντίζουν τελείως, οὔτε περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν τεχνιτῶν καὶ τῆς ὕλης, οὔτε αὐτοὶ οἱ τεχνῖται καταβάλλουσι τὴν ἀνγκουσαν ἐπιμέλειαν, ὅταν ἐξεύρωσιν, ὅτι τὸ ἐργόχειρον εἶναι διὰ παιδία. Δὲν εἶναι λοιπὸν περιττὸν τὸ νὰ ἀπαιτηθῇ διὰ τοὺς Παιδικούς-Πίνακας.

10) Εὐκρίνεια, καθαρότης, καὶ ὠραιότης, καὶ μάλιστα διὰ τὰς ἐφεξῆς ἀξιολόγους τρεῖς αἰτίας.

Δὲν εἶναι δυνατὸν ἀφ' οὗ περάσῃ ὁ καιρὸς, νὰ κοσμηθῇ ἡ τῶν παιδῶν ἀρέσκεια, καὶ νὰ ἐμφυτευθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ αἴσθησις τοῦ ὠραίου, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ τῆς εὐγενεστάτης τέρψεως, καὶ περιέχει τὸ πρῶτον φύτρον ὅλων τῶν ἠθικῶν καλῶν, τὸ ὁποῖον χωρὶς ἐκείνης δὲν δύναται ποτὲ νὰ ὠριμάσῃ μέχρι καρποφορίας · adde pulchrum bo-

πο (*) (ένωσον τὸ ὠραῖον μετὰ τοῦ ὠφελίμου).
Ἡ καλὴ ἀρέσκεια εἶναι εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς,
καὶ ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα ἀναγκαῖα· αὕτη δὲν
εἶναι κανένα τεχνικὸν ἐπιτήδευμα, ἀλλὰ μία ἑ-
ξάσκησις, ἣτις ἀποκτᾶται κατὰ μικρὸν διὰ τῆς
συνεχοῦς θεωρίας τῶν ὠραίων ἀντικειμένων. Αὐ-
τὴν λοιπὸν δὲν δύναται πλεον νὰ ἀποκτήσῃ τις,
ὅταν γίνῃ τέλειος ἀνὴρ διὰ τῆς μελέτης — ἐπει-
δὴ τότε ἡ αἰσθησίς του εἶναι περιωρισμένη, ἡ δὲ
μελέτη τὸν διδάσκει νὰ αἰσθάνεται μόνον τὴν
ὠφέλειάν της — ἀλλὰ σχηματίζεται κατὰ μι-
κρὸν εἰς τὸν καιρὸν τῆς νεότητος, ὅταν ἔτι τὰ
ἀνθρώπινα ὄργανα εἶναι τρυφερά, καὶ ἐπιδεκτικὰ
πάσης ἐντυπώσεως· ὅταν ἀκόμη δὲν εἶναι ἐρρι-
ζομένη καμμία πρόληψις, καὶ ἡ καρδία εἶναι ἔτι
καθαρὰ καὶ ἀθώα. Πόθεν προέρχεται νὰ εἶναι ἀ-
διάφορος ὁ Γερμανὸς εἰς τὰ δημόσια ἀρισουργήμα-
τα, καὶ αἱ καταχρήσεις εἰς τὰς ὁποίας αὐτὰ ὑ-
πόκεινται, τὰ ὁποῖα συμβάλλουσι πρὸς ἰδιαιτέ-
ραν τινὰ ἀρέσκειαν; καὶ πόθεν ἐκ τοῦ ἐναντίου
προέρχεται τὸ σέβας, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς τῶν
Ἰταλῶν φεῖδεται αὐτὰ τὰ δημόσια ἀρισουργή-
ματα, τὰ ὁποῖα ἐκεῖ κανεὶς δὲν προφυλάττει,
οὔτε ἐμποδίζει τὴν βλάβην αὐτῶν κανένα περι-

(*) Ἴδε τὰ περὶ τῆς αἰσθήσεως ἀξιώματα, καὶ τὴν
χρῆσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐν τῷ Κάρλῳ Δαβέρ-
γη· ἔκδοσις τῆς Ἐρφούρης τῷ 1791.

φραγμα ; ὅ,που πολλάκις πρέπει νὰ κινηθῆς εἰς εὐθυθρίασιν ἡμᾶς τοὺς Γερμανοὺς, ὅταν παρίστανται εἰς τοὺς εὐθυμητικὸς τόπους μας. Ὁ Ἴταλὸς συνειθίζει παιδιόθεν νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ὀρέγεται ὡραῖα σχήματα · ὁ δὲ Γερμανὸς δὲν ἔχει τινὰ προσοχὴν καὶ αἰσθησὴν πρὸς τὸ ὡραῖον : διότι αὐτὸ ἀποσιωπᾶται παντελῶς εἰς τὴν ἀνατροφὴν του. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀνατροφή, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐξαιρεῖται παντελῶς ὁ σχηματισμὸς τῆς καλῆς ἀρεσκείας, προξενεῖ τὰ διεφθαρμένα ἤθη καὶ τὴν βαρβαρότητα εἰς τὸν λαόν μας · ἕνα καφάλαιον μεταξὺ τῶν λοιπῶν, ὅ,που διευθύνεται χάκιστα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων παιδαγωγῶν, καὶ εἰς τὸ ἰδιὸν μας σύστημα τῆς ἀνατροφῆς παροράται παντάπασι. Ὅ,τι πράγμα ἐγχειρίζεται εἰς τοὺς παῖδας πρὸς διδασκαλίαν, πρέπει νὰ ἔχη ἕνα ἀνάλογον βαθμὸν ὡραιότητος, ὅς τις εἶναι ἀναγκαῖος καὶ εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς πίνακας. Ποτὲ δὲν δύνανται νὰ συγκριθῶσι τὰ γινόμενα δι' αὐτὰ ὑπερβολικὰ ἔξοδα μὲ τὴν ἐξ αὐτῶν προξενουμένην μεγάλην ὠφέλειαν. Ὅ,που δὲ δὲν εἶναι ὁ τρόπος νὰ ἐγχειρίζονται εἰς τοὺς παῖδας ἐργόχειρα ὡραῖα διὰ τὸ πολυδάπνον, ἐκεῖ κοῖνω συμφερώτερον νὰ ἀφίνονται τὰ τοιαῦτα παντάπασι. Ἀλλὰ ποῖοι τάχα γονεῖς, εἴαν ἦναι καὶ ὀλίγον πολυέξοδον τὸ ἐργόχειρον, ἤθελε προκρίνουσι διὰ τὴν προφύλαξιν ὀλίγων χρημάτων, νὰ διαφθαρῇ ἢ ὀρθῇ ἀρέσκεια τῶν ἰδίων αὐτῶν παίδων, ἐν ᾧ τὰ χρή-

ματα δὲν εἶναι τιμιώτερα ἀπὸ τὴν ἀνατροφὴν αὐτῶν;

Πρὸς τούτοις διὰ τῶν ὡραίων ἐργοχειρῶν δὲν ἐμπνέεται μόνον ἡ ἀρέσκεια τοῦ καλοῦ εἰς τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἔφεσις τῆς μαθήσεως· ἐπειδὴ τὰ παιδιὰ ἐπιχειροῦσι μὲ πολὺ μεγαλητέραν εὐχαρίστησιν ἓνα ἔργον, ὅταν εὐαρεσῶνται εἰς τὰ ἐγχειριζόμενα αὐτοῖς ἐργαλεῖα. Ὅταν οἱ Πίνακες ἔχωσι τὴν θεὰν εὐάρεσον, τότε ἀναμφιβόλως θέλει λαμβάνουσιν αὐτοὺς ἀνὰ χεῖρας μὲ μεγαλητέραν εὐχαρίστησιν· καὶ ἐπομένως θέλει σπεύδουσι μὲ ἰσχυροτέραν κλίσιν εἰς τὴν παράδοσιν, παρὰ ὅταν ἡ θεὰ αὐτῶν δὲν εἶναι θελκτικὴ.

Τελευταῖον τὰ παιδιὰ συνεθίζουσι περισσότερον εἰς τὴν καθαρότητα, ὅταν βλέπουν, ὅτι τὰ βιβλία των καὶ οἱ Πίνακες ἀξίζουσι νὰ προφυλάττωνται καθαρὰ· καὶ ἐπομένως θέλει συζέονται νὰ λερώνωσι ἓνα ὡραῖον βιβλίον, ἢ μίαν ὡραίαν εἰκόνα. Ποῖος ἠθέλε καταφρονήσῃ ποτέ τὸ τοιοῦτον μέσον, ὅ,που διερεθίζει καὶ ἐνδυναμώνει εἰς τοὺς παῖδας τοῦ πνεῦμα τῆς εὐταξίας καὶ καθαρότητος, ὅ,που ἐνεργεῖ τόσον δρασιμῶς εἰς τὴν τύχην τῆς ζωῆς; — Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ὡραιότητος τῶν Πινάκων ἀποκτῶσι τὰ παιδιὰ τρεῖς ἀξιολόγους ἀρετάς.

Οἱ μέχρι τοῦδε περιγραφθέντες Γεωγραφικοὶ Πίνακες, εἶναι πολὺ ἀρμοδιώτεροι ἀπὸ τοὺς συνήθεις, διὰ τὴν ὠφελιμωτάτην γύμνασιν τοῦ γινόμενου εἰς τὸ ἀβάκιον ἀντισχεδιασμοῦ τῶν διερμηνευθέντων τόπων: ἐπειδὴ εἶναι μικροὶ, καὶ ἐπομένως προσφύεσθαι εἰς τὴν κατάληψιν τῶν παιδῶν, καὶ περιέχουσι μόνον, ὅσον ἐδιδάχθη καὶ ἔμαθε τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀντισχεδιάζη.

Τὸ διδακτικὸν βιβλίον ταύτης τῆς πρώτης περιόδου πρέπει νὰ ἐξηγῆ λεπτομερῶς τοὺς Πίνακας, καὶ τὸ σχέδιόν του νὰ συμφωνῆ ἀκριβῶς με αὐτούς· αὐτὸ δὲ τὸ σχέδιον νὰ ἐκτεθῆ ἀναλόγως με τὴν ἰκανότητα καὶ τὸ ἐπιδεκτικὸν τῆς ἡλικίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν συνήθειαν μεταδίδεται ἡ πρώτη Γεωγραφικὴ διδασκαλία· καὶ πρὸς τούτοις νὰ ἀποτείνεται εἰς τὴν δευτέραν περίοδον, ἥτις πρέπει νὰ συνισᾷ με τὴν πρώτην μίαν καὶ μόνην οἰκοδομήν. Προσέτι δὲν κρίνεται ἔρθον τὸ νὰ διαλαμβάνη τοῦτο τινὰ διεξοδικὴν ἑρμηνείαν, ἢ νὰ ἀναπληρῆ τὸν τόπον τοῦ διδασκάλου· πλὴν πάλιν νὰ μὴ ᾔηται ἓνα ξηρὸν σκέλετον καὶ ὀνομασικὸν, ὅ,που οὔτε εἰς τοὺς παῖδας προξενεῖ τινὰ ἡδονὴν, οὔτε εἰς τὸν διδάσκαλον ὀδηγίαν· ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμιλῆ τὸ οὐσιῶδες πάσης ὑποθέσεως, ἥτις εἶναι χρεῖα νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν διδασκαλίαν, καὶ νὰ ἀφίγη τὴν διεξοδικὴν αὐτῆς ἑρμηνείαν εἰς τὸν διδάσκαλον. Ἴδου

τὰ ἐφεξῆς εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἱκανὰ πρὸς βάσιν τῆς πρώτης περιόδου.

Ἐπειδὴ εἰς τὸ παιδίον ἐγχειρίζονται Γεωγραφικοὶ πίνακες, ἔπεται πρὸ πάντων νὰ διδάχθῃ νὰ τοὺς ἐννοῇ · ὅθεν εἶναι χρεῖα νὰ διδάχθῃ πῶς ἓνα μέγαλον ἀντικείμενον παριστάνεται διὰ μικροῦ σχήματος — τὸ ἐπίτοιμον μετρον — πῶς παριστάνεται ἡ Γῆ εἰς σχῆμα μικρὸν — τὴν τεχνιτὴν ὑδρογείον σφαῖραν — πῶς παριστάνεται ἓνα σφαιροειδὲς σῶμα ἐπὶ πλῆθος ἐπιπέδου ἐπιφανείας — τὰ ἐπίπεδα ἡμισφαίρια — καὶ τελευταῖον πῶς ἓνας τόπος παριστάνεται ἐπὶ τοῦ χαρτίου — τὸν Γεωγραφικὸν Πίνακα.

Δυσκόλως ὑπερβαίνουνσι τὴν κατάληψιν ἑνὸς παιδίου αἱ ἐκ τῶν Σεληνιακῶν ἐκλείψεων, καὶ τῶν περίπλων τῆς Γῆς ληφθεῖσαι εὐληπτόταται ἀποδείξεις τοῦ Γηίνου σχήματος, περὶ τοῦ ὁποῖου μάλιστα πληροφορεῖται τὸ παιδίον ἐντελῶς, ὅταν δευχθῇ εἰς αὐτὸ ἐπὶ τῆς τεχνιτῆς ὑδρογείου σφαίρας ὁ περίπλους τῆς Γῆς. Αὐτὸ θέλει ἐννοήσει πρὸς τούτοις εὐκολώτατα τὴν ἀραιβαίαν μεταβολὴν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς διὰ τῆς περιφορᾶς τῆς ἰδίας σφαίρας · ἐντεῦθεν δὲ ὁδηγεῖται πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν πόλων καὶ τοῦ γηίνου ἄξονος, καθὼς καὶ ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ἡμερονοκτίου, πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν ἐπισημοτάτων τεσσά-

ρων μερῶν τοῦ κόσμου. Ἐκ δὲ τῶν περὶ τὴν Γῆν γραμμῶν εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐννοήσῃ τὸν Ἰσημερινόν· περαιτέρω δὲ δὲν πρέπει νὰ προχωρήσῃ (*).

Πρὸς τούτοις τὸ τοιοῦτον βιβλίον πρέπει νὰ περιέχῃ μόνον τὰς πρώτας γνώσεις τῶν συστατικῶν μορίων τῆς Γῆς, καὶ τῆς ποιότητος τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς. Ἡ τὸν ὅμως πολὺ ἐπωφελὲς, εἰὰν αὐτὰ παριστάνοντο καὶ εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ παιδίου· πρὸς τοῦτο τῶρα ἐξεδόθη ἓνα ἀξιόλογον βοηθητικὸν μέσον (**). Αἱ πρώται ἀρχαὶ τῶν ποταμῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοηθῶσιν εὐκόλως καὶ δι' αὐτῶν μόνων τῶν Πινάκων. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀξιοπαρατίρητοι ὑπὲρ πάντα τὰ λοιπὰ ζῶα τῆς Γῆς· ἡ δὲ χρωματικὴ αὐτῶν ποικιλία προξενεῖ βέβαια εἰς τοὺς παῖδας μίαν τερπνὴν διατριβήν. Μετὰ ταῦτα ἄς ἐπωταί τινὲς προηγουμέναι ἰ-

---

(*) Δικαίως μὲ ἐκατηγόρησαν, ὅτι εἰς τὸ διδακτικὸν βιβλίον μου τῆς πρώτης περιόδου ὑπερέβην τοὺς ἐν τῷ παρόντι σχεδίῳ μου ἐκτεθέντας ὅρους. Ἐγὼ τὸ ὠμολόγησα καὶ μόνος εἰς τὸ προοίμιον αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἐξηγήσας καὶ τὰς αἰτίας. Ποτὲ δὲν δύναται ἓνας νὰ φανῇ ἀκλόνητος εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σχεδίου του, καὶ νὰ τὸ φυλάξῃ ἀκριβῶς, χωρὶς ποσῶς νὰ ἐκκλίνῃ, εἰς τὴν χρειάζονται πολλαὶ χεῖρες πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ.

(**) Τὸ ταμείον τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν ὄρεων, τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου Βουάκτου τοῦ Ὀρυκτολόγου, τοῦ ὁποίου ἐφάνη τῷ 1791 μία ἐπιδιορθωμένη ἐκδοσις.

δει τῶν Τόπων, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Πολιτειῶν.

Εἰς πᾶσαν Ἡπειρον, μάλιστα δὲ τὴν Εὐρώπην κρίνεται ὀρθὸν τὸ νὰ προηγῶνται γενικαί σημειώσεις· εἰς πάντα δὲ τόπον ἰδιαίτερον νὰ προσδιορίζεται ὁ βαθμὸς, ἡ θέσις, τὰ σύνορα, τὸ μέγεθος (κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, ὁμοῦ μὲ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα λόγον) τὰ κεφαλαιώδη Ὄρη, οἱ κεφαλαιώδεις Ποταμοί, τὰ ἐπισημότερα Προϊόντα (δηλ. εἰς ὅσα κυρίως ἐπισηρίζεται ἡ τροφή, καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἐνὸς τόπου, καὶ ἐκ τούτου τὰ ἀκούουσι συχνὰ οἱ παῖδες). Ἐπι δὲ ἡ ζωῆ, αἱ ἡγαπηταὶ ἐνασχολίαι, καὶ τὰ γενικὰ σημεῖα τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων. Ἐκτὸς δὲ τῆς πρωτεύουσῆς πόλεως νὰ σημειώνωνται μόνον αἱ εἰς τὰς ὀμιλίαις συχνότατα ἀναφερόμεναι πόλεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ μανθάνωσι τὰ παιδία προϊμώτερον· εἰς δὲ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Πολιτείας νὰ προσίθεται καὶ ὁ διοικητής.

Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον πρέπει νὰ παύσῃ παντελῶς ἡ ἀσειότης τῆς διδασκαλίας, χωρὶς ὅμως νὰ θυσιάσῃ ἡ τερπνότης αὐτῆς· ὁ δὲ μαθητῆς νὰ ὀδηγηθῆ βαθύτερον εἰς τὸ Γεωγραφικὸν σύστημα, διὰ νὰ γίνῃ μὲ τούτο ἱκανὸς νὰ συμπεριλαμβάνῃ ὁμοῦ τὴν σειρὰν τῶν προσκτῆθέντων γνώσεων· καὶ οὕτω κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του νὰ ἐπισκοπῆ μὲ ἓνα βλέμμα νοητὸν ὅλην τὴν Γῆν,

ἢ ὡς μίαν κατοικίαν λογικῶν κτισμάτων, συμπληρῶντων ἀναριθμήτους κοινότητας, ἢ διὰ τῶν πτερυγῶν τῆς μνήμης νὰ μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέρους αὐτῆς εἰς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ διατρέβη, ὅπου εὐαρεσεῖται. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἡ δευτέρα περίοδος ἐνδέχεται νὰ ἦναι δι' αὐτὸν ἡ τελευταία — διότι πλησιάζει εἰς τὰς ἐνασχολίας τῆς ζωῆς του, εἰς τὰς ὁποίας θέλει νὰ μεταχειρισθῆ τὰς ἀποκτηθείσας ιδέας του — διὰ τοῦτο εἶναι εὐλογον νὰ περιέχη ἀπὸ τὰ ἀφεθέντα εἰς τὴν πρώτην περίοδον, ὅσα εἰς τὸν μαθητὴν εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα νὰ ἐξεύρη διὰ τὸ μέλλον, ἢ ὅσα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι εἰς αὐτὸν ὡς μία βᾶσις τερεᾶ, κχιροῦ καλοῦντος, νὰ προχωρήσῃ ἐνδότερον εἰς τὴν Γεωγραφικὴν μελέτην. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὕτη ἡ περίοδος ἔπρεπε νὰ ἀποτείνεται πλησιέστερον εἰς τὸν πιθανὸν σκοπὸν τοῦ μαθητοῦ· ἐπειδὴ ὅμως ὁ τοιοῦτος σκοπὸς εἰς τὰ σχολεῖα τουλάχισον εἶναι τόσον διαφορτικὸς καὶ ἀβέβαιος: διὰ τοῦτο εἶναι χρεια ὅλοι αἱ ἠθοποιοιμένοι βαθμοὶ νὰ διδάσκωνται ὁμοίως. Τοῦτο βέβαια δὲν προξενεῖ τινὰ σύγχισιν: ἐπειδὴ τύχη ἀγαθῆ ἐκεῖναι αἱ γνώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι χρήσιμοι εἰς τὸν πραγματευτὴν, δὲν εἶναι ἀνωφελεῖς εἰς τὸν φιλόσοφον. Ὅθεν καὶ εἰάν ἤθελε διαιρεθῆ ἡ Γεωγραφικὴ πραγματεία ὀρθῶς κατὰ τοὺς διαφόρους βαθμοὺς, καὶ οὕτω ἤθελαν ἀπολαύσῃ ὅλοι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τὴν αὐτὴν ὠφέλειαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ φιλόσοφος καὶ οὕτω δὲν

δύναται νὰ παύσῃ τὴν Γεωγραφικὴν μελέτην εἰς ταύτην τὴν περίοδον, ἀλλ' ἔχει καὶ εἰς τὸ ἐξῆς συχνάκις εἰς τὰς ἐνασχολίας του αἰτίας καὶ περιστάσεις νὰ ἐπαναλάβῃ, νὰ διορθώσῃ, καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰς γεωγραφικὰς του ἰδέας· διὰ τοῦτο αὕτη ἡ περίοδος κρίνεται εὐλογον νὰ ἀποβλέπῃ περισσότορον εἰς τοὺς ἡυποπεποιημένους βαθμοὺς τοῦ λαοῦ, παρά εἰς τὸν φιλόσοφον. Ὁ ἐπισημότερος λοιπὸν σκοπὸς αὐτῆς τῆς περιόδου πρέπει νὰ ἀποταίνεται εἰς τὰ τεχνικὰ καὶ ἐμπορικὰ συστήματα (τὰ συνάφεια) καὶ εἰς τὴν βάσιν αὐτῶν, τοῦτ' ἔστι τὰ προϊόντα, εἰς τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐξηρητημένην πολιτικὴν κατάστασιν τῶν τόπων.

Οἱ Πίνακες ταύτης τῆς περιόδου ἄς ἔχωσι περισσότερα ἀξιοσημειώτα ἀντικείμενα ἀπὸ τοὺς προτέρους, ἥτοι ἄς προσεθῆ κατ' ἐξοχὴν εἰς αὐτοὺς ἡ γενικὴ ἐσωτερικὴ διαίρεσις πάσης πολιτείας, καὶ ἄλλοι περισσότεροι τόποι, μάλιστα δὲ περισσότερα προϊόντα. Αὐτοὶ πρέπει νὰ ἦναι πίνακες προϊόντων: ἐπειδὴ ἀκόμη μέχρι τοῦ νῦν δὲν εἰσφουρέθησαν πίνακες τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐργαχείρων εἰς σχῆμα μεγάλον. (*) Πλὴν εἶναι πρέ-

---

*) Ἀλλὰ καὶ οὕτως εἰς τοὺς Πίνακες τῆς δευτέρας περιόδου δὲν εὐρίσκονται τελείως σημεῖα προϊόντων: ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἠπλήρωσεν πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν σχέσεις καὶ δυσκολίας, εἰς τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσω: διότι 1) πολλοὶ ὑπελάμβανον τὴν ἐν

πον νὰ σημειώνωνται μόνον ταῦτα τὰ προϊόντα, ὅσα εἶναι ἀξιόλογα διὰ τοὺς τεχνίτας, τὰ ἐργόχειρα καὶ τὸ ἐμπόριον: ἐπειδὴ ἢ εἰς τοὺς Πίνακας ὑπερέμετρος ἐπισώρευσις τῶν ἀντικειμένων προξενεῖ σύγχισιν τῷ μαθητῇ. Ομοίως καὶ τὰ σπάνια προϊόντα ἄς ἀποβάλλωνται: ἐπειδὴ χάριν τῆς σπανιότητος δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἐπιφορτίζεται ἡ μνήμη, ἥτις συμφέρει νὰ μένη ἐλευθέρα μόνον διὰ τὰ ὠφελιμώτατα. Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ εἶναι κατὰλληλον νὰ ἐκτεθῶσιν οἱ Πίνακες ἀπαραλλάκτως μὲ τοὺς αὐτοὺς τῆς πρώτης περιόδου κανόνας. Πρὸς ἐπανάληψιν ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ μεταχειρισθῶσι κατὰ τὸ παρὸν ἐπιφραλῶς οἱ Χρυσονικοί, ἢ ἄλλοι τοῦ συνήθους μεγέθους Πίνακες ἕνα μὲν διὰ νὰ προετοιμασθῇ ὁ μαθητὴς ἐν γένει διὰ τὴν τρίτην περίοδον, ἢ νὰ τοὺς γνωρίσῃ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα χρείαν του· καὶ δεύτερον διὰ

τοῖς Πίναξι σημείωσιν τῶν προϊόντων μόνον ὡς ἕνα παίγιον. 2) ἠθέλον, ὅτι τὰ σημεία τῶν προϊόντων νὰ προσδιορίζωνται ἀκριβῶς εἰς τὸν παράγοντα αὐτὰ τρόπον, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ἐκρίθη κάλλιον νὰ ἀφθῶσι παντάλως. 3) Οἱ ἐπὶ τούτων τῶν Πινάκων τόπος ἦτον ὀλίγος διὰ τὰ σημεία τῶν προϊόντων: ἐπειδὴ οὔτε τὸ σχῆμα αὐτῶν δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ μεγαλυθῇ, οὔτε οἱ Πίνακες νὰ ἐπιφορτισθῶσι, ἀλλ' οὔτε ἡ χαλκογραφία νὰ λεπτυθῇ ὑπὲρ τὸ μέτρον. — Πλὴν καὶ οὕτως ἐγὼ ἐμμένω πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν γνώμην, ὅτι δι' αὐτὴν τὴν περίοδον εἶναι ὠφελιμώτατοι, οἱ ὀρθῶς συτταγμένοι Πίνακες τῶν προϊόντων.

να παρατηρήσῃ εἰν ἐνόησεν ὀρθῶς τὴν περιοχὴν τῶν πινάκων του, καὶ εἰν ἔμαθε νὰ εὐρίσκη τὸ ζητούμενον εἰς εὐρυχωρώτερους, καὶ κατὰ τὰ ἀντικείμενα δαψιλεσέρους Πίνακας.

Τὸ διδασκτικὸν βιβλίον ταύτης τῆς περιόδου πρέπει νὰ συμφωνῇ ἀκριβῶς με τοὺς Πίνακας, νὰ ἐπαναλαμβάνῃ με βραχυλογία, ὅσα περιεγράφησαν εἰς τὴν πρώτην περίοδον, καὶ νὰ ἐκτείνεται μάλιστα εἰς τὰ νέα. Ἡ τελειότερα ἱκανότης τοῦ ἡλικιομένου μαθητοῦ, καὶ ἡ ἀποκτηθεῖσα γνώσις τῶν οὐσιωδესέρων πραγμάτων συγχωροῦσι καὶ περισσοτέραν τὴν λεπτομέρειαν· ὅθεν τὸ παιδίον τὸ προικισμένον με ὀρθὰς καὶ βασίμους ιδέας ὀδηγεῖται περαιτέρω· ἡ πεδιάς τῆς Γεωγραφίας ἐξαπλοῦται ἔμπροσθεν του· τὰ ἀντικείμενα ἐπισωρεύονται, γίνονται πολυποικιλότερα, καὶ προκύπτουσι καὶ ἄλλα πολλὰ μικροπρεπέσρα· τὸ πᾶν λαμβάνει πληρεςέραν τινὰ παράστασι, ἕνα ἀκριβέσρον διαμελισμὸν καὶ ὑποδιαιρέσιν.

Ὁ μαθητῆς, ὅστις πλέον ἐδιδάχθη τὰ στοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας, δύναται ἐδῶ νὰ θεωρῇ τὴν Γῆν ὡς ἕνα πλανήτην, καὶ νὰ καταλάβῃ εὐκόλως τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἡλιακοῦ συστήματος· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ παραβλέπεται τίποτε εἰς τοῦτο τὸ μέρος τῆς Γεωγραφίας: ἐπειδὴ πολλοὶ μαθηταὶ, καὶ ἱκανοὶ σπουδαῖοι σεροῦνται εἰς τὸ ἐξῆς καιροῦ καὶ περιστάσεως, νὰ ἀφιερῶσσωσι ἕνα

μέρος τῆς μελέτης αὐτῶν εἰς τὴν Ἀστρονομίαν. Πρὸς τοῦτοις ὁ μαθητὴς θέλει ἐννοεῖ εὐκολώτερον τὰ ἀξιολογώτατα θεωρήματα τῆς σφαιρικῆς διδασκαλίας, ἐὰν ᾖναι πρόχειρα τὰ ἀνέκοντα βοηθητικὰ μέσα, τὰ ὅποια δὲν εἶναι πλεον εὐλόγον νὰ παραβλέπωνται. Τὸ σχῆμα τῆς Γῆς ἐδῶ ἀποδεικνύεται διὰ τῶν αἰσθητῶν — τὰ ὅποια ὁμως ἔχουσι χρείαν ἰκανῆς σκέψεως — ἀξιωματῶν τῶν διαφόρων ὑψῶν τοῦ πολικοῦ Ἀσέρος, καὶ διὰ τῆς κατὰ μικρὸν ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως τῶν πλησιαζόντων, ἢ μακρυνομένων ἀντικειμένων ἀπὸ τῆς ὀράσεως. Ἐκτὸς τοῦ Ἰσημερινοῦ καὶ τῶν Πόλων, περὶ τῶν ὁποίων ὁ μαθητὴς ἐν τῇ προλαβούσῃ περιόδῳ ἐδιδάχθη, ἐδῶ ἐρμηνεύονται οἱ Μεσημβρινοὶ καὶ οἱ Παράλληλοι, διὰ νὰ γίνεταί εἰς αὐτὸν εὐληπτοτέρα ἢ ἐρμηνεία τοῦ μήκους καὶ πλάτους τῆς Γεωγραφικῆς θέσεως, τῶν καιρῶν τοῦ χρόνου, τῶν διαφόρων ἡμεριῶν μηκῶν, τῶν Ζωνῶν καὶ τῶν λοιπῶν. Διὰ τῆς βοηθείας μιᾶς μικρᾶς τεχνικῆς ὑδρογείου σφαίρας θέλει μάθη ἐνταῦθα ὁ μαθητὴς ἐν συντόμῳ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταμετρηθῇ τὸ μέγεθος τῆς Γῆϊνου σφαίρας, ὡς ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς — ἂν καὶ δὲν δυνάμεθα ἐμπράκτως νὰ καταμετρήσωμεν τὸ μέγεθος τῆς διαμέτρου αὐτῆς — τί εἶναι ἑτερόσκιος, ἀμφίσκιος, ἄσκιος, ἀντίποδες καὶ περίοικοι· τί σημαίνει Ὁρίζων, Ζενοῦθ, καὶ Ναδίρ· πῶς διαιρεῖται ἡ Γῆϊνος σφαῖρα εἰς ἀρκτικὴν καὶ μεσημβρινὴν, ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν, ἄνω καὶ κάτω. — Ταῦτα εἶ-

ναι ἱκανὰ δι' αὐτὴν τὴν περίοδον. Ἡ δὲ ἀκριβὴς διδασκαλία τοῦ σφαιρικοῦ πεπιεσμένου σχήματος τῆς Γῆς, τῆς πλαγιότητος τῆς Ἐκλειπτικῆς, καὶ τῶν τοιούτων ἀναβάλλονται εἰς τὴν τρίτην περίοδον: ἐπειδὴ ἐδῶ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, οὔτε ἀπαιτεῖ ἡ φρόνησις τὸ νὰ προχωρήσῃ τις περαιτέρω εἰς τὴν Μαθηματικὴν Γεωγραφίαν.

Ἐκ τῆς Φυσικῆς Γεωγραφίας ταύτης τῆς περιόδου θέλει εἶναι ἱκανὸς ὁ μαθητὴς νὰ ἀποκτήσῃ εὐκόλως, καὶ μετὰ ἀρεσκείας μίαν βεβαιότεραν γνῶσιν τῶν διαφόρων συστατικῶν μορίων τῆς Γῆς, μάλιστα διὰ τῆς χρήσεως τῶν προορηθέντων ὠφείων βοηθητικῶν μέσων. Μετὰ ταῦτα εἶναι ἀρμόδιον νὰ ἐξηγηθῇ τὸ, τί σημαίνει σειρὰ βουνῶν καὶ παραποτάμιοι τόποι, ὅπου δύναται νὰ προσεθῇ προσρμένα ἢ περιγραφή τῆς ὠφελείας τῶν βουνῶν, ὁμοίως καὶ ὁ λόγος τοῦ ὕψους τῶν διασημοτάτων βουνῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς κατεψυγμένης γραμμῆς, τῶν ἠφαισίων ὄρεων, τῶν σεισμῶν, τοῦ μεγέθους τῶν μεγάλων ποταμῶν, καὶ τῶν διασημοτάτων καταρράκτων, ἐτι δὲ ἡ ἐρμηνεία τῶν ιδιοτήτων τῆς Θαλάσσης, οἷον: τῆς ἀλμυρότητος αὐτῆς, τῶν παλῖρροιῶν, τῶν ρευμάτων καὶ τῶν χαρυέδεων. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἐρμηνεία τινῶν καθημερινῶν φαινομένων, οἷον: τῶν νεφῶν, τῆς βροχῆς, τῆς χιόνος, τοῦ λυκαυγοῦς καὶ τῶν λοιπῶν, θέλει εἶναι εἰς τὸν μαθητὴν μία τερπνὴ διατριβή. Ἡ γενικὴ θεωρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰ τὰς

διαφόρους διαλέκτους, τὰ προτερήματα, τὰ η-
θη, τὴν αὐξήσιν καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτοῦ, εἶναι
ἐδῶ ὁμοίως ἀναγκαῖα, ἀλλὰ ἢ μάλλα ἢ εἰς ἐκεί-
νους, οἵτινες δὲν σκοποῦσι νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν
μελέτην τῆς τρίτης περιόδου.

Ἡ Πολιτικὴ Γεωγραφία ταύτης τῆς περιόδου δὲν
πρέπει νὰ περιγράφη μόνον πολλὰ γνωστὰ ἀντικείμε-
να, ἀλλὰ προσέτι καὶ νέα. Τὸ μέγεθος ἄς προσδιο-
ρίζεται διὰ μετρίων τετραγωνικῶν, καὶ οὕτως ἄς πα-
ραεἰσθῆται μὲ τὸ τῆς πατρίδος· ὅλοι οἱ μεγάλοι πο-
ταμοὶ ἄς ὀνομάζωνται, τὰ προϊόντα ἄς σημειώνων-
ται πληρέστερον, καὶ ὅπου εἶναι δυνατόν ἄς προσδιο-
ρίζεται καὶ ἡ ποσότης τῆς παραγωγῆς αὐτῶν· ὁ
ἀριθμὸς, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία τῶν κατοίκων
ἄς προσδιορίζεται· ἐκ δὲ τῶν ἐνασχολιῶν αὐτῶν
ἄς σημειώνωνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ τεχνουργεῖα
καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ὀλιγώτερον αἱ τέχναι καὶ ἐπιση-
μαί: ἐπειδὴ διὰ πολλὰς αἰτίας εὐρίσκει-
ται εὐλογον νὰ μὴ εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Γεω-
γραφίας μία συνοπτικὴ περιγραφή τῶν ἀγνωστοτέ-
ρων ἐργοχειρῶν. Διὰ τοῦτο πρέπει τὸ διδακτι-
κὸν βιβλίον ἐπειδὴ δὲν ἐπιδέχεται νὰ ᾔηται τε-
χνογραφία, νὰ δεικνύη εἰς τὸν διδάσκαλον τὰς
δι' αὐτὸν καλλίστας καὶ χρησίμους πρὸς τοῦτο
πηγὰς· εἰς αὐτὸ δὲ νὰ σημειώνωνται μόνον τὰ
φυσικὰ προτερήματα, διὰ τὰ ὅποια ἕνας τόπος
ὑπερέχει τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τινῶν
ἐργοχειρῶν, καὶ πῶς οἱ κάτοικοι ὠφελοῦνται δι

αὐτῶν τῶν προτερημάτων, καὶ προσέτι νὰ ἀνα-
φέρωνται τὰ ἐξ αὐτῶν προξενούμενα ἐπαγγέλματα,
ἢ δι' αὐτῶν αὐξήσις τοῦ κέρδους, καὶ αἱ συνε-
ργούσαι τάξεις τῆς διοικήσεως πρὸς τὴν ἀκμὴν αὐ-
τῶν· καὶ οὕτω νὰ παρασταθῇ ἡ ἀληθινὴ κατάστα-
σις τοῦ γένους κατὰ τὰ πλοῦτη καὶ τὰς τέχνας,
εἰς μίαν καὶ μόνην λαμπρῶς χρωματισμένην εἰ-
κόνα. Τὸ ἐπίσημότατον λοιπὸν ἀντικείμενον τῆς
δευτέρας περιόδου εἶναι τὰ ἐμπορικὰ καὶ τεχνικὰ
συστήματα τῶν πολιτειῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀφαι-
ρεθῶσι παντάπασι τὰ χωρικὰ συστήματα, τὰ ὁ-
ποῖα ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς πρώτης. Αὐτοῦ
εὐρίσκονται διὰ τὸν διδάσκαλον τὰ προσφύεσθα
μέσα, νὰ δείξῃ τῷ μαθητῇ, πῶς ἐνώνονται ὅλα
τὰ γένη τῆς Γῆς ὡς μία συγγενεῖα, τὰς ἀμοιβαίας
αὐτῶν συμβουθείας καὶ πωλήσεις, τὴν συναλλα-
γὴν τῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν αὐτῶν προϊόντων,
τὰς αὐτῶν γνώσεις καὶ ἐπιτηδειότητας, τὰ ἦθη
καὶ φρονήματα, τὰς ἀρετὰς καὶ ἐλαττώματα,
καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν προξενούμενας πρὸς ἀλλήλους
ἤρειας, αἱ ὁποῖαι συνδέουσιν ἀμοιβαίως τὰ δια-
κεκριμένα μέρη ταύτης τῆς συγγενείας. Ὁμοίως
θέλει ἐρμηνεύσει τοὺς πολυποικίλους βαθμοὺς τῆς
καλλιέργειας τοῦ πνεύματος αὐτῶν, καὶ τῆς κα-
τὰ μικρὸν αὐτῶν αὐξήσεως, τὰς σοφωτάτας δια-
ταγὰς τοῦ Δημιουργοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀφορῶσιν ὅλαι
πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκιακὴν εὐδαιμονίαν· τὰς
κεκρυμμένας καὶ μόνον διὰ τῆς ἐρεῦνης ἀνακαλυ-
πτομένας προπαρασκευὰς τῆς πανταιτίου αὐτοῦ

προνοίας, τὰς ἀφορώσας πρὸς τὴν διατήρησιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους, καὶ διὰ τὰ σχηματίσωσιν ἐξ αὐτοῦ μίαν σοφὴν καὶ ἐνάρετον συγγένειάν· καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς μεταχειρίζεται ὄργανον πρὸς τοῦτο αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους κοινῶς, χωρὶς αὐτοὶ νὰ ἀφορῶσιν εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἐναντίον τῆς αὐτῶν θελήσεως. Τελευταῖον δὲ ἅς ἀποδείξῃ εἰς τὸν μαθητὴν, ὅτι ἐκ τούτων τῶν προπαρασκευῶν τῆς Προνοίας καμμία δὲν ἐδύνατο νὰ ἦναι πρόχειρος χωρὶς τὸν κοινὸν δεσμὸν τοῦ ἐμπορίου. Ἐκαστος χρησοίτης νέος θέλει διερεθισθῆ βέβαια διὰ τούτων τῶν ἐννοιῶν, καὶ αὐταὶ θέλει τὸν παρακινήσουσι περισσότερον νὰ γίνῃ ἀποφασιστικῶς συνεργὸς εἰς τούτον τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν τοῦ Ποιητοῦ, καὶ νὰ ἐργάζεται, ὅπου δύναται, τὸ καλὸν, παρὰ ὅλαι αἱ ξηραὶ ἠθικαὶ γινῶμαι.

Μετὰ τούτο τὸ ἀξιόλογον κεφάλαιον τῶν ὀργοχείρων καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐξηγεῖται οὐσιωδῶς ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως, ἡ κατάστασις τῶν πολιτικῶν εἰσοδημάτων καὶ τῆς πολεμικῆς δυνάμεως, οἱ τίτλοι καὶ αἱ σημαῖαι, τὰ ὑπαρκτὰ καὶ ἀνύπαρκτα νομίσματα, συγκρινόμενα μὲ τὰ τῆς πατρίδος νομίσματα.

Ἡ διαίρεσις τῶν πολιτικῶν εἰς ἐπαρχίας καὶ κύκλους δὲν πρέπει πλέον νὰ παραβλέπεται, πλὴν ἔθελεν εἶναι ἀκόμη πολὺ πρόϊμον νὰ ἐνώνεται ἡ

καςος τῶν ἀναφερομένων τόπων μετὰ τῶν αὐ-
τοῦ περιχώρων. Μόνον τοιαῦται πόλεις εἶναι εἰς
ταύτην τὴν περίοδον ἀξιοσημεῖωτοι, τῶν ὁποίων
τὰ ὀνόματα διὰ τὰ ἀξιόλογα ἐργόχειρα καὶ τὸ
ἐμπόριον ἀναφέρονται συχνὰ εἰς τὰς ἐφημερίδας,
ἢ μεταξὺ τοῦ κοινοῦ λαοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων
λαμβάνονται, ἢ ὀνομαζονται αἱ πραγματεῖαι.
Ὁμοίως εἶναι ἀξιοσημεῖωτοι, καὶ ὅσαι διὰ τὰς
αὐτῶν τέχνας εἶναι πολὺ ἀξιόλογοι ὡς πρὸς τὰς
ἐμπεριεχούσας αὐτὰς πολιτείας. Κάστρα, κτίρια,
ἐκκλησῖαι, παλάτια, ὄρφανοτροφεῖα καὶ νοσοκο-
μεῖα δὲν θέλγουσι τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν, πλὴν
πάλιν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναφερθῶσιν εἰς ἐξαιρέ-
τους περιστάσεις. Τόποι ὅμως, οἱ τινες ἐγίναν καθ'
ὑπερβολὴν ἀξιόλογοι εἰς τὴν Ἱστορίαν διὰ τινὰ
περιστατικὰ, δὲν πρέπει ἐδῶ νὰ ἀποσιωπῶνται·
καὶ οὕτως ἡ Γεωγραφία θέλει δίδει χεῖρα βοή-
θείας εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἥτις ἔχει περισσοτέραν
χρείαν ἀπὸ τὴν Γεωγραφίαν, παρὰ ἡ Γεωγραφία
ἀπὸ αὐτὴν.

Ἡ γενικὴ γνῶσις τῆς Ἱστορίας τῶν περιφα-
νεστάτων πολιτικῶν ἐποχῶν τότε μάλιστα εἶναι ἀ-
ναγκαία, ὅταν ὁ διδάσκαλος βλέπῃ, ὅτι ὁ μαθη-
τὴς δὲν θέλει τὴν μάθη αἰλλοῦ, εἰμὴ εἰς τὴν γε-
μικὴν Ἱστορίαν· πλὴν καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὅς τις μετὰ
ταῦτα μέλλει καὶ χρῆσθαι ἀρεύκτως νὰ μελετήσῃ
τὴν πολιτικὴν Ἱστορίαν, δύνανται νὰ ᾔναι ἰκανῶς
ὠφέλιμοι αἱ εὐταῦθα προηγουμένως προσχτώμε-

ναϊιδέαι αὐτῆς, διὰ τὸ μὴ φανῆ εἰς αὐτὸν μετὰ ταῦτα ἡ πεδιάς τῆς Ἰσορίας πολὺ εὐρύχωρος καὶ ἀπερίβλεπτος, ὅταν πάρασαθῆ ἅπαξ ὅλη εἰς τὴν ὄρασίντου. Ἡ περιγραφή τινὸς τόπου μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τοῦτοίς τόσον φυσικῶς εἰς τὴν ἰσορίαν αὐτοῦ, καὶ εἶναι τόσον ἀξιόλογος, καὶ πολυλάκις ἀναγκαῖα εἰς τὸ νὰ ἀναφέρῃ ἰσορικάς περιστάσεις καὶ διοικήτας, ὥστε σερεῖ τὴν μνήμην τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ μίαν ἀξιόλογον βοήθειαν — τὴν φυσικὴν συγκοινωνίαν τῶν ἰδεῶν — τὴν δὲ προσοχὴν τοῦ ἀπὸ μίαν οὐσιώδη ἀρέσκειαν, ὅς τις δὲν μεταδώσει εἰς αὐτὸν ἄμα μετὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ τόπου, καὶ τὰς ἀξιολογωτάτας πρώτας ἀρχὰς τῆς ἰσορίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ συμφωνήσω μὲ ἐκείνους, οἵτινες γνωμοδοτοῦσι νὰ ἀποβληθῆ παντάπασι ἡ Ἰσορία ἀπὸ τῆς παιδικῆς Γεωγραφίας· ἀλλὰ γνωμοδοτῶ, ὅτι πρέπει νὰ προτίθεται μόνον μία εἰσαγωγή, μία συνοπτικὴ παράστασις τῶν ἀξιολογωτάτων μεταβολῶν τῆς ἀναφερομένης πολιτείας, καὶ ὄχι κυρίως πολιτικὴ Ἰσορία: διότι ἡ Γεωγραφία τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος περιγράφει μόνον τὴν νῦν κατὰστασιν τῶν τόπων, καὶ διὰ τοῦτο ἀνήκει εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς Ἰσορίας μόνον ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπου δεικνύει τὴν εὐτυχίαν, ἢ τὴν ἀτυχίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησαν κατ' ὀλίγον οἱ τόποι τὴν ἑαυτῶν ἕκτασιν, τὴν ἀκμὴν, τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ παρὸν ἔχουσι. Λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ μικρὰ ὑπόμνησις τῆς ἀρ-

χαϊστότης ἰσορίας, ὄχι μόνον τῶν πολέμων καὶ διοικητῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς Ἰσορίας τόσον μόνον, ὅσον εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς, καὶ διὰ τίνος ἐφθασαν οἱ τόποι εἰς τὴν νῦν κατάστασιν, ὥστε νὰ ἐρμηνεύηται ἡ Γεωγραφικὴ ἰσορία τοῦ μεγέθους, τῆς δυνάμεως, τῶν πολιτικῶν διαιρέσεων τοῦ τόπου, καὶ τῶν πλεόν ἀξιωματικῶν διοικητῶν κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ διοικοῦντος οἴκου. Ποτὲ δὲν δύναται τις νὰ κρίνῃ τὴν μονιμότητα μιᾶς πολιτικῆς διοικήσεως, εἰάν δὲν ἐξεύρῃ πότε ἤρχησε, πῶς συνεστήθη, καὶ πῶς διατηρεῖται· οὔτε δύναται νὰ κρίνῃ ὀρθῶς τὴν ἐξωτερικὴν βεβαιότητά αὐτῆς, εἰάν δὲν ἐξεύρῃ τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον εἶχε παλαιόθεν μὲ τὰς λοιπὰς· οὔτε δύναται νὰ ζυγωσάτῃ τὰς ἐσωτερικὰς δυνάμεις αὐτῆς, εἰάν δὲν ἐξεύρῃ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τὰς ἀποκτᾷ, ἢ τὸ μέσον μὲ τὸ ὁποῖον ἡ αὐτῆς ἐξουσία βεβαιουῖται· ὅλα δὲ αὐτὰ διδάσκονται ὑπὸ τῆς Ἰσορίας μόνης. Περὶ πολλῶν τόπων τῆς Γῆς εἶναι ἀναγκαιότατον νὰ ἐξεύρωμεν, πῶς, πότε, καὶ διὰ τίνος ἐγνώσθησαν εἰς ἡμᾶς. Τοῦτο μαθηθάνεται ἐκ τῆς Ἰσορίας τῶν Γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων, ἧτις εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἠδονικὴ καὶ εἰς τὴν τρυφερωτάτην ἡλικίαν· ταύτης τὰ πρῶτα ἶχνη ἔδειξεν ὁ κύριος Πρόφες οὗ Σπρέγγελ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Ἰσορία διδάσκει ὅλα αὐτὰ, εἶναι κατὰ τοῦτο μία ἀφευκτος συμβοηθὸς τῆς Γεωγραφίας τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος.

Οἱ Πίνακες τῆς τρίτης περιόδου τελευταίον πρέπει νὰ ἔχουν τὸ συνήθες μέγεθος τῶν Γεωγραφικῶν Πινάκων, καὶ νὰ ἦναι πλουσιώτεροι ἀπὸ τοὺς προλαβόντας κατὰ τὴν σημείωσιν τῶν ἀντικειμένων, οἷον: τῶν τόπων, τῶν ποταμῶν, τῶν βουνῶν, τῶν προϊόντων κ. τ. νὰ προσδιορίζωσιν ἀκριβῶς τὴν διαίρεσιν, καὶ τὰ τῶν τόπων ὀνόματα, καθὼς καὶ εἰς ἄλλους Πίνακας περιγράφονται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν διαφέρουσι τίποτε, εἰμὴ κατὰ τὸν μερικὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἐπωφελεῆ τάξιν, ἥτις εἶναι ἀνάλογος μὲ αὐτόν: ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ περιέχωσι τίποτε παρὰ τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῷ διδακτικῷ βιβλίῳ. Ἐκτὸς δὲ τούτων αὐτοὶ πρέπει νὰ ἦναι ὠφέλιμοι ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ἐγκύπτοντας εἰς τὰς πληρεσέρας Γεωγραφικὰς μελέτας, ἀλλ' ἐν γένει καὶ πρόχειροι εἰς πάντα ἄνθρωπον πεπαιδευμένον, εἰς τοὺς περὶ τὰ βιωτικὰ ἐνασχολουμένους, καὶ εἰς πάντα ἀναγνώσῃν τῶν ἐφημερίδων: ἐπειδὴ αὐτοὶ οὔτε διὰ τῆς ἐπισωρεύσεως θέλουσι καταβαρύνει τὴν ὄρασιν, οὔτε ἀφίνουσι κανένα οὐσιῶδες ζήτημα ἀδιάλυτον: διότι περιέχουσι περισσότερα ἀξιόγνωσα ἀπὸ τοὺς συνήθεις Πίνακας, καὶ αὐτὰ ὄχι καθὼς ἐκεῖνοι κεκρυμμένα μεταξὺ ἐνὸς πλήθους εὐτελῶν ἀντικειμένων. Λοιπὸν δὲν εἶναι ὁ πρῶτος αὐτῶν σκοπὸς ἢ ἀφθονος ἐπαρίθμησις τῶν τόπων, ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία τῶν ἀξιοσημειώτων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα πᾶς ἄνθρωπος ὁμολογεῖ τοιαῦτα.

Διδακτικὰ βιβλία τῆς ἀκαδημακῆς παραδόσεως τῆς Γεωγραφίας εὐρίσκονται κάμπολλα, τὰ ὅποια μεταχειρίζονται ἀδιαφόρως εἰς τὰς δημοσίας καὶ ἰδίας διδασκαλίας, εἰς πανδιδακτήρια καὶ σχολεῖα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐλλείπει ἡ οὔρεα συνορικὴ γραμμὴ, ἥτις πρέπει νὰ διαιρῆ τὰς διαφόρους περιόδους. Ἴσως ἐπειδὴ νομίζουσι περιττὸν τὸ νὰ προσεθῆ εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἓνα διδακτικὸν βιβλίον, σῶζον τῶν προτέρων περιόδων τὴν συνέχειαν. Σχέδιον δὲ προσφυέσατον τούτου τοῦ τρίτου μέρους δύναται νὰ ᾖ τὸ ἐφεξῆς.

Τοῦτο πρέπει νὰ ἔχη κατ' ἀρχάς μίαν συστηματικὴν ἐρμηνείαν τῆς Σφαιρας, ἥτοι τῆς Μαθηματικῆς Γεωγραφίας: ἐπειδὴ τοῦτο τὸ μέρος τῆς Γεωγραφίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀμελεῖται μετὰ ταῦτα. Ἐδὼ εὐρίσκει ὁ διδάσκαλος τὴν ἀρμοδιωτάτην εὐκαιρίαν, νὰ διδάξῃ ἀμέσως εἰς τὸν μαθητὴν τὰς γενικωτάτας ἰδέας τῆς Ἀστρονομίας· καὶ πρέπει νὰ μὴ παραβλέψῃ τὴν τοιαύτην εὐκαιρίαν: ἐπειδὴ αὕτη μόνη εἶναι κοινῶς εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς δὲ τὰ πανδιδακτήρια διὰ τὴν ἐλλειψιν τοῦ καιροῦ καὶ τῶν χρημάτων εἰς ὀλίγους τινας ἐπιστρέφει. Οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι κύκλοι, οἱ νοούμενοι περὶ τὴν Γῆν, καὶ ὅλα τὰ σημεῖα, τὰ ὅποια ὁ μαθητὴς βλέπει ἐπὶ παντὸς Πίνακος, ἀναγόνται εἰς τὸν Οὐρανόν· ὅθεν χωρὶς νὰ ἔχη τις ἰδέας περὶ τοῦ Οὐρανοῦ, θέλει εἶναι εἰς αὐτὸν ἡ διδασκαλία τῆς Μαθηματικῆς

Γεωγραφίας πάντοτε ακατάληπτος. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀφευκτος ἢ κρικωτὴ καὶ ἢ ὑδρόγειος σφαῖρα, ἢ τελευταία ἄς μὴ ἦναι πολὺ μικρά, διὰ νὰ ὑποπίπτωσιν ὅλα σαφῶς εἰς τὴν ὄρασιν, καὶ νὰ γίνωνται ὅλαι αἱ πρόξεις ἀκριβῶς· μήτε πάλιν νὰ ἦναι μεγάλη, διὰ νὰ δύναται ὁ βουλόμενος νὰ βλέπῃ τὸ ὅλον ἐλευθέρως· λοιπὸν τὸ προσφυὲς μέγεθος αὐτῆς ἄς ἦναι μία ποδιαία διάμετρος· τὸ δὲ ἐξαιρέτον ἰδίωμα, τὸ ὀλιγώτιμον καὶ τὸ εὐπόρισον. Ὁ μαθητὴς εἰς ταύτην τὴν περίοδον πλεόν πρέπει νὰ ἐξεύρῃ νὰ ἀριθμῇ καὶ νὰ μετρῇ, δηλαδὴ νὰ ἦναι εἰδήμων τῶν στοιχείων τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ τῆς Γεωμετρίας· εἰάν θέλῃ νὰ εὐδοκιμήσῃ εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς· ἐπειδὴ ἐδῶ ὅλα ἀναφέρονται εἰς τὸ συνεχὲς καὶ διακεκριμένον ποσόν.

Ἐνταῦθα ἡ πλήρης ἐρμηνεία τῆς Φυσικῆς Γεωγραφίας εἶναι ὀλιγώτερον ἀναγκαία· ἐπειδὴ κοινῶς εἰς τὰ πανδιδασκῆρια διδάσκεται παρὰ τὰ λοιπὰ καὶ ἡ Φυσικὴ, ἢ νὰ εἶπω ὀρθότερον, ἐπρεπε νὰ ἦναι μία τοιαύτη κλάσις τῆς Φυσικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ διδάσκεται μὲ ἐπιωφελεσέραν καὶ σαφεσέραν συνείχεϊαν, ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν Γῆν μας, περὶ τοῦ ὁποίου ἓνα Γεωγραφικὸν σύγγραμμα δύναται νὰ ὀμιλήσῃ συνοπτικῶς. Πλὴν πάλιν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποσιωπήσῃ ἡ Γεωγραφία ἐκεῖνα, χωρὶς τῆς γνώσεως τῶν ὁποίων τινὰ μέρη αὐτῆς μετὰ ταῦτα γίνονται ακατάληπτα. Ὅσα ἐρμηνεύθησαν ἐν τῇ

προλαβούση περίοδω, ἐδὼ πρέπει νὰ ἐνωθῶσι μετὰ προκύπτοντα νέα, καὶ νὰ ἐρμηνευθῶσι μετὰ μέθοδον συνεχεσέραν παρὰ τὸ πρῶτον. Ἐδὼ πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ παντὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωσιν οἱ μαθηταὶ ἐν συντόμῳ τὸ ὅλον ἄθροισμα τῶν γήινων σωμάτων, τὰ ὅποια ἀνάγονται εἰς τὰ τρία γένη τῆς Φύσεως, διὰ δὲ τὰ λοιπὰ νὰ ὀδηγηθῶσιν εἰς τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν· ὁμοίως δὲ νὰ ἀποκτίσωσι μίαν γενικὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῶν διαφορῶν αὐτοῦ εἰδῶν, τὸν λόγον τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ θηληκοῦ, τῆς τάξεως, τῆς αὐξήσεως, τῆς ἐλαττώσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπαριθμήσεως αὐτῶν.

Τὸ τοπογραφικὸν μέρος τῆς Γεωγραφίας πρέπει νὰ ἀποβλέπη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν ὑψηλότερον σκοπὸν τοῦ μαθητοῦ· ὅθεν ἡ θέσις ἐδὼ θέλει διορίζεται κατὰ μῆκος καὶ πλάτος· πρέπει ἀφεύκτως ἐπίσης νὰ σημειώνωνται εἰς τοὺς Πίνακας, καὶ νὰ περιγράφωνται εἰς τὸ βιβλίον ὅλοι οἱ πλευσοὶ ποταμοὶ καὶ αἱ διώρυγες, ὅλα τὰ διὰ τὸ ὕψος, τὴν ἔκτασιν, τὰ ἀξιόλογα μεταλλεῖα, κ. τ. ἀξιοσημεῖωτα ὄρη. Προσέτι καὶ εἰς ταύτην τὴν περίοδον, καὶ ἐν γένει εἰς πᾶσαν ἐκ σώματος γεωγραφικὴν διδασκαλίαν, εἰάν σοχασθῆ τις ἀκριβέστερον, θέλει εὖρει περιττὸν καὶ ἐναντίον τοῦ σκοποῦ, τὸ νὰ καταβαίνη τις εἰς τὰς μικροτάτας ὑποδιαίρέσεις, καὶ νὰ ἐνώη μετὰ τῶν περιχώρων πᾶσαν πόλιν, ἥτις ἀναφέρεται εἰς

τὴν ἐορμησίαν. Εἶναι ἀρχετὸν νὰ διαιρῆται ὁ τόπος εἰς τὰς μεγάλας τοῦ ἐπαρχίας, καὶ νὰ δεικνύται ἐν συντόμῳ, πλὴν ἀκριβῶς, ὁ τρόπος, πῶς αὐταὶ περαιτέρω υποδιαιροῦνται· τὴν δὲ πλήρη τούτων γνῶσιν ἄς ζητήσωσι μετὰ ταῦτα οἱ ἐχόντες χρεῖαν εἰς διεξοδικώτερα γεωγραφικὰ ποινήματα. Ἔτι εἶναι δυνατὸν νὰ αναφερθῶσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοιαῦται πόλεις καὶ τοποί, αἵτινες διακρίνονται τῶν λοιπῶν διὰ τίποτε ἀξιοσημείωτον πρὸς τὸν σκοποῦντα νὰ ἀναλαβῆ πολιτικὸν τι ἐπάγγελμα, οἷον· διὰ τὴν Θαλασσοπορείαν, τὸ ἔμποριον, ἢ διὰ τίποτε ἀξιόλογον τεχνουργεῖον (φάμπρικα) καὶ ἐμπορικὸν προϊόν, διὰ φυσικὴν τιὰ σπανιότητα, ἢ περίφημον ἀριστούργημα, ἢ διὰ ἄνδρα τιὰ περιφανῆ τῆς γενικῆς ἱστορίας, ἢ ἐκάνενα ὠφελιμώτατον συσσίτιον, ἢ τελευταῖον διὰ κανένα ἀξιολογώτατον συμβεβηκὸς· νὰ περιγραφῶνται δὲ τὰ τοιαῦτα τόσον μόνον, ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ χρεῖα. Πλὴν μία ξηρὰ, καὶ μόνον ὀνοματικὴ περιγραφὴ δὲν προξενεῖ καμμίαν ὠφέλειαν. Ὅθεν τὸ συμβεβηκὸς πρέπει νὰ διηγηθῆ, καὶ ἡ φυσικὴ, ἢ ἡ τεχνικὴ σπανιότης νὰ περιγραφθῆ. Περὶ δὲ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐμπορίου, ἢ τινὸς τεχνουργεῖου, ὅπου εἶναι δυνατὸν, ἄς δίδωνται τινὲς διεξοδικώτεραι εἰδήσεις· διὰ νὰ γίνεται τὸ ἀξιοσημείωτον ἐπωφελές, καὶ νὰ διατηρῆται εἰς τὴν μνήμην μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν τοῦ τόπου. Ἴσως δὲν ἦτον ἀνωφελὲς τοῦλάχιστον διὰ τοὺς

προσεκτικούς και επιμελείς μαθητὰς, εἰν ὠδη-
γοῦντο νὰ εὐρῶσιν εἰς ἄλλα συγγράμματα τὰς
περὶ αὐτῶν πληρεσέρας εἰδήσεις· ἂν καὶ μόνον
ὀλίγοι τινὲς μαθηταὶ ἐξεύρουσι καὶ σέβονται τὴν
ἀξιολογότητα τῶν τοιούτων σημειώσεων. Αἱ με-
γάλαι, αἱ πρωτεύουσαι καὶ αἱ καθεδρευούσαι πό-
λεις βέβαια πρέπει νὰ περιγράφωται διεξοδικώτε-
ρον· πλὴν εἰς τὴν περιγραφὴν αὐτῶν δύναται νὰ
υποπέσῃ τις εὐκόλως εἰς τὴν μικρολογίαν, ἥτις
ἀπὸνεκρῶναι εἰς τὰ σχολεῖα τὸν τόσον πολυτιμον
καιρὸν, καὶ μόνον τρέφει τὴν λήθην· ὅθεν ἡ ἀκ-
ριβεσέρα γνῶσις αὐτῶν ἄς ἀναβάλλεται εἰς τὴν κα-
τιδύαν μελέτην, εἰς τὴν ὁποίαν δημόσια καὶ μερι-
καὶ βιβλιοθῆκαι προσφέρουσι πλῆθος εὐπορίσων
βοηθητικῶν μέσων. Ὅλον τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν
μετρικῶν πόλεων ἄς ἀναφέρεται μόνον ὀνομασίᾳ εἰς
τὴν περιγραφὴν τῶν πλησιωχώρων τόπων, διὰ καὶ
ἐνθυμῆται ὁ μαθητὴς τοῦλάχιστον, χρεῖας τυχοῦ-
σης, ὅτι ἤκουσε πατὴρ, ἢ ἀνέγνωσε περὶ αὐτῶν.
Αἱ δὲ κατὰ τὰς λοιπὰς ἠπείρους μικραὶ πόλεις ἄς
ἀποσιωπῶνται. Ὅτι δὲ ἡ πατρίς χρειάζεται πε-
ριγραφὴν ἀκριβεσέραν, οὐδεὶς λόγος. Ἐπὶ τούτοις
ἡ συνοπτικὴ περιγραφὴ τῶν ἀντικειμένων ἀνήκει
μάλιστα εἰς τοὺς τόπους τῶν λοιπῶν ἠπείρων· καὶ
ταῦτο εἶναι τὸ ἀμάρτημα τῶν περισσοτέρων παι-
δικῶν Γεωγραφικῶν, ὅτι ἐμμένουσι ὑπὲρ τὸ μέ-
τρον εἰς τοὺς τοιούτους τόπους, οἵτινες — ἐξαιρου-
μένων τῶν Ἑυρωπαϊκῶν ἀποικιῶν, καὶ τῶν μεγάλων

ἐμπορικῶν τόπων — μᾶς εἶναι. πάνυ ὀλίγον ἀναγκαῖοι. Πλὴν καὶ οὕτως αἰ διεξοδικαὶ αὐτῶν περιγραφαὶ ἔπρεπε νὰ ἀναλογῶσι μόνον μὲ τὴν μετὰ ταῦτα χρῆσιν αὐτῶν. Πρὸς τί ἤθελε χρησιμεύσωσιν εἰς τὰ μικρὰ παιδία αἱ περιστατικαὶ περιγραφαὶ τῶν τόπων, τῶν ἠθῶν κ. τ. οἶον: τῶν Κινέζων, τῶν Τατάρων, τῶν Νίγρων, τῶν Ἰνδιάνων, τῶν Νεοζελανδῶν κ. τ. εἰ μὴ μόνον διὰ νὰ διασχεδάζωσι μὲ ἔξοδα τὸν πολῦτερον αὐτῶν καιρόν. Ἐὰν ὅμως θελήσωσι ποτὲ οἱ μαθηταὶ νὰ προχωρήσωσι βαθύτερον εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις δὲν εἶναι πραγματικῶς διὰ τοὺς πατέρας, τότε ἄς προσρέξωσι προτιμώτερον εἰς τὰς πηγὰς, τὰς ἧποίας ἕνα διδακτικὸν βιβλίον δύναται μόνον νὰ ὀνομάσῃ, καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐξάντλήσῃ. Ομοίως εἶναι ἀφελίμον καὶ ἀναγκαῖον νὰ συναχθῇ, καὶ νὰ συνηταχθῇ εἰς τὰς διεξοδικὰς Γεωγραφίας τὸ πλῆθος τῶν βεβαίων γνώσεων, τὰς ὧποίας ἔχομεν περὶ τῶν ἀδελφῶν μας, οἵτινες κατοικοῦσιν εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Γῆς. Εἰς δὲ τὰ διδακτικὰ βιβλία ἔπρεπε μὲ μίαν σόφωτέραν οἰκονομίαν νὰ ἐκλεχθῇ καὶ νὰ προσεθῇ μόνον ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ αὐτῶν, καὶ νὰ παρίστανται ὁμοῦ εἰς μίαν συνέσπασμένην εἰκόνα. Ἐδῶ δὲν λέγω τίποτε περὶ τῆς χωρογραφίας: ἐπειδὴ τύχη ἀγαθῇ εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐμποδίζεται ἢ ἀπεραντολαγίατης διὰ τὴν ἄλλειψιν τῶν ἐδῶσεων.

Τὸ ἄλλο κεφαλαῖον μέρος τῆς πολιτικῆς Γεωγραφίας (ἢ Στατισικῆ) πρέπει εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον νὰ ἐρμηνευθῆ λεπτομερέστερον, μάλιστα ἐπειδὴ αὐτὴ πρὸ τινῶν χαράων διὰ τῶν εὐτοχῶν πόνων τινῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων πρώτων σοφῶν συνκριθμῆθη μετὰ τῶν χρησίμων ἐπιστημῶν. Εἰς τὸ σχολεῖον ὅμως, ἢ εἰς τὴν παιδικὴν διδασκαλίαν δὲν ἀντικουσι οὔτε αἰπηγαί, οὔτε αἱ ἐξετάσεις ταύτης τῆς ἐπιπόνου ἐπιστήμης, ἀλλὰ μόνον τὸ κεφάλαιον τῶν συμπερασμάτων αὐτῆς, καὶ ἡ χειραγωγία πρὸς τοὺς νεωτάτους καὶ ἀξιοκίτους συγγραφεῖς αὐτῆς. Ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως, καὶ τὸ πολιτικὸν σύστημα μετὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐργαχείων ἄς ἐρμηνευθῶσι διεξοδικώτερον ἀπὸ τὰ ἄλλα: ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν κλάδων αὐτῆς, οἷον: τῶν εἰσοδημάτων, τῶν ἐξόδων, τῶν νομισμάτων, τῆς πολεμικῆς δυνάμεως κ. τ. ἄς ἀναφέρονται ὁμοίως τὸ κεφάλαιον αὐτῶν. Πλὴν καὶ οὕτως εἶναι χρεῖα νὰ προφυλαττώμεθα νὰ μὴ μεταμορφώσωμεν τὴν Γεωγραφικὴν διδασκαλίαν εἰς Πολιτογραφίαν (Στατισικὴν). Ἡ κατὰ τὰς ἐπιστημῶν, τῶν ὡραίων τεχνῶν, τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁμοίως δυσκολοπαράβλεπτος, ὅταν ἢ παράδοσις γίνεταί μάλισα πρὸς τοὺς φιλοσοφούντας.

Τελευταῖον εἰς ταύτην τὴν περίοδον δὲν πρέπει νὰ παραβλεφθῆ εὐκόλως ἡ πολιτικὴ Ἱστορία, καθὼς εἰς τὸ σχέδιον τῆς δευτέρας περιόδου προ-

εἶπα περὶ αὐτῆς νὰ ἀναφέρηται συνοπτικῶς, διὰ νὰ μὴ συμβῇ εἰς ὅλην τὴν Γεωγραφικὴν διδασκαλίαν μία ἐπιβλαβὴς ἀραιότης· ἀν καὶ ἀναμφιβόλως ἦτον πολὺ ὠφελιμώτερον, εἰ ἂν ἐδαιρεῖτο ἡ Ἱστορία παντελῶς ἀπὸ τὴν Γεωγραφίαν, καὶ ἐδιδάσκετο μὲ ἴσα θέματα εἰς ὥρας διαφόρους.

Αὗται εἶναι σχεδὸν αἱ ἰδέαι μου, κατὰ τὰς ὁποίας, ὡς μοὶ φαίνονται, δύνανται νὰ ἐκτεθῶσιν ἀρμοδιώτατα τὰ διδακτικὰ βιβλία τῆς Γεωγραφίας, καὶ οἱ τούτων ἄτλαντες. ἤθελα ἤμην βέβαια τυφλὸς εἰς τὰς ἀδυναμίας μου, εἰ ἂν ἐφάνταζόμην, ὅτι τὸ σχέδιόν μου, μάλιστα καθὼς ἐδῶ τὸ ἐξέθηκα συντόμως, ὡς πρὸς τὰ διδακτικὰ βιβλία εἶναι ἔντελές, καὶ ἀνεπίδεκτον διορθώσεως. Πλὴν ἐπειδὴ διὰ τῆς δεκαπενταετοῦς παραδόσεως τῆς Γεωγραφίας — τὴν ὁποίαν ἔκαμα εἰς νέους πάσης ηλικίας, καὶ παντελῶς διαφόρων ἰδεῶν καὶ ἰκανότητος, μὲ τὴν χρῆσιν τῶν εὐρεθέντων βοηθητικῶν καλλίστων μέσων, τὰ ὅποια πολλάκις ὑπὸ φιλοπραγμοσύνης, ἢ ἐξ ἀνάγκης μετεσχηματίσθησαν — ἀπέκτησα τὴν πείραν, ἣτις ὁδηγεῖ τὸν περίεργον νοῦν εἰς ὀρθὰ συμπεράσματα, διὰ τοῦτο τολμῶ νὰ ἐλπίσω, χωρὶς νὰ κατακρατῶμαι ὑπὸ τῆς φιλαυτίας, ὅτι εἰς τὰς περὶ τῆς Γεωγραφικῆς μεθόδου, καὶ τῶν βοηθητικῶν μέσων ἐρεῦνας, αἱ ὁποῖαι πρὸ τινῶν χρόνων ἐνεργοῦνται μὲ ἀξίεπαινον ζῆλον, εἶμαι βεβαίως ἰκανὸς νὰ δώσω τὴν ψῆφον μου. Ἴδου αὖ

τη. Ἄς κρίνη ὁ ἀπαθὴς εἰδήμων, ἄς ἐξετάσῃ το κοινόν, καὶ ἄς βεβαιώσῃ ἡ πέτρα.

Ἐδῶ ἀπάντων εἰς τὰς κατ' ἐμοῦ ἐνδεχομένας κατηγορίας. Τινὲς δύνανται νὰ μὲ κατηγορήσωσιν, ὅτι δὲν διακρίνω ὀρθῶς κατὰ τὸ πρόβλημα μου τὴν μαθηματικὴν, τὴν φυσικὴν, καὶ τὴν πολιτικὴν Γεωγραφίαν, καὶ ὅτι δὲν ἐκθέτω κατὰ συνέχειαν τὴν μαθηματικὴν, ἀλλὰ τὴν διαιρῶ εἰς διαφόρους περιόδους. Καὶ ἐγὼ δὲν ἀρνοῦμαι ταῦτο· νομίζω ὅμως, ὅτι ἐγένε ἀρμοδιώτατα: ἐπειδὴ ἡ μαθηματικὴ καὶ ἡ φυσικὴ Γεωγραφία ἀνήκουσιν, ὡς ἰδιαίτεροι ἐπιστήμαι, μαλιστα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις σκοπεῖ νὰ φιλοσοφήσῃ, ἢ νὰ γίνῃ φιλόλογος, παρὰ εἰς τὸν πολίτην, ὅτις θέλει νὰ ἠθοποιηθῇ· καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ διδάσκωνται εἰς ἡλικίαν ἐντελεστέραν, οἷον: εἰς τὴν ἀνωτάτην κλάσιν ἐνὸς Γυμνασίου, ἢ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Πλὴν ἐκεῖναι αἱ ἀληθεῖαι αὐτῶν, αἱ ὅποσαι εἶναι εὐληπτοὶ καὶ εὐαπόδεικτοι χωρὶς τὴν βοήθειαν ἄλλων μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν γνῶσεων, καὶ τὰς ὁποίας συχνάκις περιεργάζεται καὶ αὐτὸς ὁ κοινὸς λαὸς, δὲν πρέπει νὰ ἀποσιωπῶνται εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς γῆινου γνῶσεως, διὰ νὰ βοηθῆται ἡ πρόξενος αἰσχυρῆς ἀμάθεια, καὶ νὰ θεραπεύεται ἡ ἐπιβλαβὴς δεισιδαιμονία.

Ἡ δευτέρα κατηγορία εἶναι ἑὺλογοφανεστέρα. Δύναται νὰ εἶπῃ τις, ὅτι πανταχοῦ δὲν προσδιορίζω τινὰ κυρίαν μέθοδον, ἀλλὰ λέγω μόνον ἕνα τι,

χωρίς ὅμως καὶ πῶς πρέπει νὰ διδάσκηται, καὶ ὅτι δὲν ἀρχηνῶ ἀπὸ τῶν μερικῶν, καὶ οὕτω νὰ προχωρῶ εἰς τὰ καθόλου, καθὼς τώρα γνωμοδοτοῦσιν ὅλοι οἱ δόκιμοι παιδαγωγοί, ἀλλ' ἀντιτρόφως, προτάτω τὰς δυσκαταλήπτους γενικὰς ἐρμηνείας τῆς Γῆς, καὶ ἐπιτάττω τὰς μερικὰς εὐληπτοτέρας περιγραφὰς τῶν διακεκριμένων αὐτῆς μερῶν· εἰς τοῦτο δὲν ἐναντιόνομαι· διότι καὶ ἐγὼ δοξάζω ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὡς ὀρθόν, τὸ νὰ ἀρχηνῶ ἢ ἐρμηνεία τῶν γνήσιων γνώσεων ἀπὸ τοῦ τόπου, ὅπου ἕκαστος κατοικεῖ· πλὴν μόνον ὅταν γίνονται αἱ πρῶται ἀρχαί. Οἴμολογῶ ὅμως, ὅτι οὔτε ἐξεύρω, οὔτε δύναμαι νὰ συγγράψω ἕνα διδακτικὸν βιβλίον κοινῶς διὰ ὅλην τὴν Γερμανίαν, ὃ, που νὰ ἀρχηνῶ, παραδείγματος χάριν, ἀπὸ τῆς Βαϊμάρης, καὶ νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ εὐχρηστον εἰς ὅλους τοὺς τόπους τῆς Γερμανίας, χωρὶς νὰ προξενῇ τὴν ἐλαχίστην σύγκρισιν εἰς τοὺς μαθητάς. Ἀλλὰ πρὸς τί αἱ περιτταὶ ἐπισωρεύσεις τῶν δυσκολιῶν χωρὶς ἀνάγκης, ἐν ᾧ ποῦποτε δὲν λέγω, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἀφεύκτως πρέπει νὰ ἀκολουθῇ τὴν τάξιν τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου; — πρὸς τούτοις ἐγὼ ὑπολαμβάνω βέβαια, ὅτι ὅλοι οἱ διδάσκαλοι τῆς Γεωγραφίας χωρὶς δυσκολίαν θέλει προσδιορίζουσι μίαν ἀρμοδίαν τάξιν εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, καὶ χωρὶς νὰ ἀπβλέπωσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου, θέλει ἀρχηνῶσιν ἐκεῖθεν, ὅθεν φαίνεται εἰς αὐτοὺς εὐλογον, ἀφορῶντες εἰς τὸν σκοπὸν τῶν μαθητῶν· καὶ ὅτι καταρχὰς δὲν θέλει ἐγ-

χειρίσουσι τὸ βιβλίον εἰς τοὺς πρωτοπείρους μαθητάς, πρὶν νὰ ἐκλέξωσι μίαν προσφυσιάτην μέθοδον, πρὸς διερεθισμόν τῆς προσοχῆς αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τελευταῖον δὲν μοι φαίνεται πιθανόν, ὅτι ἡ χρῆσις πάσης μεθόδου ἐμπορεῖ νὰ μὲνη ἡ αὐτὴ εἰς πᾶσαν περίσασιν, ἐλπίζω περισσότερον ὅτι οἱ εἰδήμονες διδάσκαλοι, οἵτινες δὲν κρατοῦσι μόνον ἐξ χεῖρας τὸν τυφλοσύρτην, θέλει μεταβάλλονται κατὰ τὰς ἀπαντωμένας περιστάσεις.

Διὰ τοῦτο ἀρίνεται παντάπασιν ἡ ἀκριβεστέρα μέθοδος τούτου τοῦ σχεδίου εἰς τὴν ἀρέσκειαν τοῦ διδασκάλου. Αὐτὸς δύναται νὰ ἐκλέξη τὴν ἀναλυτικὴν, ἢ τὴν συνθετικὴν μέθοδον· δύναται νὰ ἀρχήσῃ ἀπὸ τῆς πατρίδος του, ἢ ἀπὸ τῆς Ἰδρυογείου σφαίρας, καὶ νὰ διατάξῃ καθὼς θέλει τοὺς τόπους· τὸ δὲ διδακτικὸν βιβλίον τότε μόνον ἂς ἐκθέτῃται οὕτως, ὅταν ὁ συγγραφεὺς τὸ διορίσῃ μόνον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, ἢ ὅταν εἶναι διωρισμένον διὰ σχολεῖα μιᾶς μετρίας πολιτείας· ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ ποτὲ μὲν ἐξ αἰτίας τοῦ διδασκάλου, ποτὲ δὲ τῶν μαθητῶν, καὶ ἐνίοτε ἐξ αἰτίας τοῦ τόπου ὑπόκεινται εἰς πολλὰς ἰδιαιτέρας περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ προξενήσωσι μεταβολάς. Τὸ διδακτικὸν βιβλίον οὔτε πρέπει, οὔτ' εἶναι συγχωρημένον νὰ ἐμποδίζῃ τὸν διδάσκαλον, ἀπὸ τοῦ νὰ ρυθμίζῃ τὴν τάξιν τῆς παραδόσεως κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν γνῶσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει περὶ τῆς χρείας τῶν μαθητῶν· οὔτε δύναται νὰ

δέση τὴν γλῶσσαν του· μόνον αὐτὸς εἶναι ἐλεύθερος νὰ διδάσκη σοβαρῶς καὶ με φράσιν ἀποκίλων, ἢ ζωηρῶς καὶ ἀσειῶς, καθὼς ἤθελε τὸ συγχωρῆ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ, ἢ τῶν μαθητῶν του· εἰδὲ μὴ, τοῦλάχισον θέλει γερηθῆ διὰ τούτου τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὸ νὰ φέρεται κατὰ τὴν δύναμιν τῆς καταλήψεως τῶν μαθητῶν του, καὶ νὰ ὑπερπηδᾷ ἐνθεν κῆκειθεν εἰς ἀρμοδίως περιστάσεις τὰ ἐκτεθέντα ὅρια τῆς μιᾶς, ἢ τῆς ἄλλης περιόδου. Πάλιν ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ παραβλέπη κανένα μέρος τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου, ἢ νὰ σμικρύνῃ τὰ ὅριά του χωρὶς ἰκανῆς σκέψεως: ἐπειδὴ ἡ ἐπομένη περίοδος προϋποθέττει τὴν ἡγουμένην. καὶ οὕτω προξενουῦνται ἀραιώματα, καὶ καταμερίζεται ἡ συνέχεια αὐτῶν· λοιπὸν σύγχωρεῖται αὐτῶ μόνον ἡ πρόσθεσις, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ ἀφαίρεσις. Τὸ βιβλίον καὶ οἱ Πίνακες ἄς μὴ τὸν ἐμποδίζωσι νὰ συμβουλευέται μετὰ τὰς ἐκ τοῦ τόπου ἀνάγκης τῶν μαθητῶν του, οἷον: νὰ σημειώσῃ εἰς τὸν πίνακα, καὶ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ βιβλίον τὴν περιγραφὴν, τὸν πολισμόν, ἢ τὸ κεφαλιῶδες μέρος τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ζῶσι, ἢ ἓνα ποταμόν, ἢ τινὰ ἄλλην περίστασιν, ἣτις εἶναι πρὸς αὐτοὺς ἀξιόλογος διὰ τινὰς τοπικὰς αἰτίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ διδακτικὸν βιβλίον ὡς πρὸς τὸν διδάσκαλον εἶναι μόνον χεῖρ σαθμῆ τῆς διδασκαλίας, διὰ νὰ μὴ ἤθελε λησμονήσῃ τί, ἢ ἓνας χαλινὸς τῶν ὀρμητικῶν ἐνοειῶν, διὰ νὰ μὴ ὑπερπηδῆσῃ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ σκῆπτου πρὸς δὲ τὸν μαθητὴν εἶναι ἓνα μέσον τῆς

προπαρασκευῆς, τῆς ἐπαναλήψεως καὶ ἐπιστηρίξεως τῆς προσοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν γινομένην αὐτῷ διδασκαλίαν.

Τὰ διδακτικὰ βιβλία καὶ οἰχάρται βεβλῖα δὲν ἐμπεριέχουν ὅλον τὸ σύστημα τῶν βοηθητικῶν μέσων τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας· τὰ προσφύεσθαι βοηθητικὰ μέσα μετὰ ταῦτα — τὰ ὅποια ἀνεφερα εἰς τὸν ἀνήκοντα τόπον ἐν τῷ προεχθεντέ σχεδίῳ τῶν διδακτικῶν βιβλίων — εἶναι τὰ εφεξῆς:

1. Η') Ὑδρογείος τεχνιτὴ σφαῖρα, διὰ τῆς ἑποίας μόνης παριστάνεται σαφῶς ὅλον τὸ αἰσθητὸν σχῆμα τῆς Γῆς, καὶ ἡ συνέχεια τῶν διακεκριμένων μερῶν τῆς ἐπιφανείας, ἐπίσης καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς· ὡσεὶ ἡ τοιαύτη σαφῆς παράστασις εἶναι δυσκολωτάτου νὰ γίνῃ διὰ τῶν ἐπιπέδων ἡμισφαιρίων. Αὕτη λοιπὸν, ὅταν γενικῶς ἡ Γῆ θεωρῆται ὡς σῶμα, εἶναι ἀφευκτος εἰς τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς, ἐπίσης καὶ διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον· ἐπειδὴ ὅταν εἶναι πρὸ ὀφθαλμῶν, οἱ μὲν μαθηταὶ ἐννοοῦσιν ὀρθῶς τὴν ἐρμηνείαν, ὁ δὲ διδάσκαλος ἐλευθερόνεται ἀπὸ τοῦ περιττοῦ κόπου. Μία μικρὰ σφαῖρα εἶναι ἱκανὴ διὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν περίοδον· μία μεγαλύτερα, μὲ πλήρεις μαθηματικὰς προπαρασκευαίας εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν τρίτην. Ὅτι

δὲ εἰς αὐτάς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς πίνακας, πρέπει νὰ σημειωθῶσιν αἱ νεώταται ἀνακαλύψεις, παρατηρήσεις καὶ εἰδήσεις, εἶναι πρόδηλον.

2). Ἐπειδὴ τὰ προϊόντα καὶ τῶν τριῶν Γενῶν τῆς Φύσεως δὲν πρέπει, ἀλλ' αὐτὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἀπεικονισθῶσιν ὅλα εἰς τοὺς Πίνακας, διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκασιὸν τὸ ἄθροισμα τῶν καλῶν καὶ ἀκριβῶν εἰκόνων αὐτῶν, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ μάθῃ τις τὴν ἀληθῆ μὲρφήν, καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ποιότητα αὐτῶν. Τὸ δὲ διδακτικὸν βιβλίον, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ ἐξαιρηθῇ ἡ γνῶσις τῶν τοιούτων εἰκόνων ἀπὸ μίαν μεθοδικὴν διδασκαλίαν, πρέπει νὰ παραπέμπῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς αὐτάς.

3). Διὰ νὰ μάθῃ νὰ γνωρίζῃ τις τὰ εἶδη τῶν χρωμάτων, ἐκτῶν ὁποίων σύγκειται ἡ ξηρὰ, ἐπὶ τῆς ὁποίας, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ζῶμεν, πρέπει νὰ ᾔναι πρόχειρος μίαν μικρὰ ἀποθήκην τῶν Ὀρυκτῶν, ἐκτὸς τῶν πολυτίμων καὶ σπανιωτέρων λίθων: ἐπειδὴ δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν.

4). Ἡ Νομισματογραφία δὲν εἶναι μόνον καθ' ὑπερβολὴν ἀξιόλογος εἰς τὰ διάφορα συστήματα τῶν πόλεων, ἀλλὰ κρίνεται καὶ ὠφελιμοτάτη εἰς τοὺς περιηγητάς· πλὴν αὐτὴ δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ παραδωθῇ ἀκριβέστατα διὰ μόνων τῶν βιβλίων: ἐπειδὴ αὐτὰ κοινῶς προσδιορίζουσι μόνον τὸ ὄνομα καὶ τὸν λόγον τῶν νομισμάτων, χωρὶς νὰ περιγράψ

φωσι καὶ τὴν μορφήν αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη περιγραφή δὲν εἶναι ἱκανή· νὰ παραστή τὸσον σαφῶς τὰ νομίσματα, ὥστε νὰ διακρίνονται εὐκόλως, ὅταν θεωρηθῶσι· λοιπὸν δὲν εἶναι περιττὸν εἶναι συζητηθῆ διὰ τὰ σχολεῖα μία ἀποθήκη τῶν χρηστικῶν νομισμάτων παντὸς τόπου, διὰ νὰ συνεθίσωσιν οἱ μαθηταὶ νὰ τὰ γνωρίζωσι μετὰ τὴν ὄρασιν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐμπεριέχωνται εἰς αὐτὴν καὶ τὰ νομίσματα ὅλων τῶν μικρῶν Γερμανικῶν καὶ Ἰταλικῶν Πολιτειῶν· ἐπειδὴ τότε χωρὶς ἀνάγκης γίνονται πολλότατα, καὶ τὸ ἔργον δυσκατόρθωτον. Ἐὰν δὲ ἐμπεριορισθῶσιν εἰς τὴν τοιαύτην ἀποθήκην μόνον τὰ νομίσματα τῶν μεγάλων Ἑυρωπαϊκῶν Πολιτειῶν, καὶ ὅσα εἰς τὴν Γεωγραφίαν ἀναφέρονται, καὶ ἐξαιρεθῶσι ἐκ τοῦναντίου τὰ ἀγάλωγα κατὰ τὸ μίγμα τὸ μέγεθος καὶ τὴν τιμὴν, καὶ διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων μόνον διὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, τότε τοῦτο τὸ πρόβλημα, εἰς ὅχι διὰ μιᾶς, πλὴν κατ' ὀλίγον θέλει ἐκτελεσθῆ βέβαια ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον.

ξ). Ὁ κύριος Προφῆσορ Ἐμπελινκ ὡμολόγησεν, ἐν ᾧ ἔκρινε τὸ περὶ τῆς παρουσίας ὑλῆς πρῶτον μου συγγραμμάτιον, ὅτι διὰ τὴν ἐρμηνεῖαν τῆς Γεωγραφίας ἦτον ἐτι ἀρμοδία καὶ μία συνάθροισις χαλκογραφικῶν Πινάκων, μὴ προσδιορίσας ἀκριβέστερον, τί πρέπει νὰ περιέχη αὕτη ἡ συνάθροισις. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ με κατηγορήσῃ τις, ὅτι πληθύνω ὑπὲρ τὸ πρόπον τὰ βοηθητικὰ μέσα χωρὶς ἀνά-

γης, ἐν ᾧ τὸ ἀπαιτεῖ ἕνας τόσον ἄξιος κριτής· δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ τις, ὅτι διὰ τῶν προρρηθέντων δὲν ἐξηγητήθησαν ἀκόμη ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὅποια βοηθοῦσι τὸν νοῦν δι' αἰσθητῶν παραστάσεων· καὶ ὅτι εἰς τὴν Γεωγραφίαν εὐρίσκονται ἔτι ἀντικείμενα, τὰ ὅποια χωρὶς εἰκόνας, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς περιγραφῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνωσιν ἱκανῶς σαφῆ καὶ εὐληπτα. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι διὰ μόνης τῆς περιγραφῆς, χωρὶς τοῦ σχεδίου, εἶναι ἀδύνατον νὰ παρασταθῇ ποτὲ ὀρθῶς μία οἰκοδομή· καθὼς τὰ διαφόρως κατὰ καιροὺς ἐκδοθέντα σχέδια τοῦ χωρικοῦ οἴκου τοῦ Πληνίου, καὶ τῆς Βιτρούβιου οἰκοδομῆς ἀποδεικνύουσιν *). Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀπατώμαι, ὅτι ἐνόησα ὀρθῶς τὸ νεῦμα τοῦ κύρ Προφέσορος Ἐμπελινκ, λέγω, ὅτι εἰς μίαν χαλκογραφικὴν συναθροισιν τῆς Γεωγραφίας ἀνήκουσι α) ἰχνογραφικὰ σχέδια, καὶ προόψεις πόλεων καὶ οἰκοδομῶν, ὅσων ἡ γνῶσις ἐνδέχεται νὰ ἦναι ἐπωφελής· καμμία ὅμως ἀπὸ τὰς πρωτεύουσας καὶ μεγάλας Ἑυρωπαϊκὰς πόλεις δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῇ. Διὰ νὰ ἐρμηνεύωνται δὲ εὐκολώτερον πρέπει νὰ ἰχνογραφῶσιν ὅλαι διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου· ἐκ δὲ τῶν οἰκοδομῶν νὰ ἐκλεχθῶσι μόνον ἐκεῖναι, αἱ ὅποια

---

*) Ἐπειδὴ αὐταὶ αἱ Ἀρχιτεκτονικαὶ περιγραφαὶ τῶν δύο τούτων συγγραφέων δὲν ἐφυλάχθησαν ἕως ἡμᾶς μὲ τὰ γνήσια σχεδιάτων, ἐφιλοτιμήθησαν πολλοὶ ἐκδοταὶ νὰ καταγράψωσιν εἰς αὐτὰς σχέδια, πλὴν ἕκαστος ἐξέδωκε τὸ σχέδιόν του διαφορετικόν.

ἢ διὰ τὴν φύσιν αὐτῶν εἶναι ἀξιοσημείωτοι, ἢ διακρίνονται τῶν λοιπῶν διὰ τῆς ἐντελεσάτης, καθαρᾶς καὶ εὐγενοῦς Ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐπειτα ἄς ἀκολουθῶσιν αἱ συνήθεις οἰκοδομαί, διὰ νὰ ἐξηγηται διὰ τούτου τὸ εἶδος τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ τόπου, ὅθεν ἀποκτῶνται ὡφελιμα πορίσματα· β) ἀπεικονισμοὶ τῶν Γενῶν κατὰ τὸ σῶμα, τὰ φορέματα, τὰ ἐπίσημα μέσα τῆς ζωτροφίας, τὰς συνήθεις διατριβὰς καὶ τὰ ἰδιαίτερα ἤθη· γ) ἀπεικονισμοὶ τοιούτων μερῶν, τὰ ὅποια δεικνύουσι τὴν ποιότητα τοῦ τόπου, τὰ κεφαλαιώδη αὐτοῦ προϊόντα, καὶ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ ἀξιοσημείωτα προτερήματα καὶ χάριτας.

Τώρα κρίνεται βέβαια εὐλογον νὰ συνταχθῇ ἕν πρὸς ἕν μὲ μεγάλους κόπους ἴσως καὶ ἔξοδα ἕνα τοιοῦτον ἄθροισμα· πλὴν ἕνας καλὸς ὁδηγὸς ἰδύνατο δι' ἐνὸς ἐπιτηδείου τεχνίτου, νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς ἐρασὰς τῆς Γεωγραφίας, μὲ μετρίαν τιμὴν, εἰς μίαν ὀλιγόριθμον σειρὰν φύλλων, ὅλον τὸ Γεωγραφικὸν ταμεῖον. Αἱ παραστάσεις τῶν μερῶν καὶ τῶν Γενῶν δύνανται νὰ ἐνωθῶσι προσφύεσάτα πρὸς ἄλληλα· ἕνα μόνον φύλλον ἰδύνατο νὰ παρισάνῃ τὴν κατοικίαν καὶ τοὺς κατοίκους μετὰ τῶν διαφορῶν ἐνασχολιῶν αὐτῶν, καὶ μίαν ἐπαρχίαν μὲ τὰ ἐνδεικτικὰ σημεῖα αὐτῆς. Αὕτη ἡδόξα εἶναι κυρίως τοῦ ἀειμνήστου Σουλτσέρου (*). Ἡ ἐκτέλεσις τού-

*) Ὅρα τὴν εἰς τὴν Νίτσαν ἑδοικτορικὴν αὐτοῦ ἡμερίδα.

του ἂν καὶ εἶναι τόσον ἀνάλογος μὲ τὴν Φύσιν, ὠφέλιμος καὶ εὐληπτος· ἂν καὶ ἀκταπαύτως σχεδιάζονται τόποι μικροί, καὶ πληρώνονται ἀκριβῶς, πλὴν μέχρι τοῦ νῦν δὲν ἐφάνη ἐτι εἰς κανένα μέρος ἓνα τοιοῦτον ἐντελὲς ἄθροισμα πρὸς χρῆσιν κοινὴν. Πόσῃ ὅμως βοήθειαν δύνανται νὰ μᾶς προξενήσωσιν οἱ τοιοῦτοι Πίνακες, πρὸς τὸ νὰ διηγηθῶμεν νὰ ἐμβῶμεν μέσα εἰς τὸν τόπον, καὶ νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα τῶν μερῶν καὶ τῶν Γενῶν, εἶναι εὐπαρατήρητον *).

Ἐγὼ παραβλέπω ἐδῶ παντάπασι τοὺς τεχνολογικοὺς Πίνακας: ἐπειδὴ θεωρούμενοι ἀκριβῶς, δὲν ἀνήκουσιν ἐδῶ, ἂν καὶ εἶναι ἀφευκτοὶ εἰς μίαν συνάθροισιν χαλκογραφικῶν Πινάκων ἐν γένει διὰ τοὺς νέους, οἵτινες πρέπει νὰ δεικνύονται, ὅταν ἀναφέρονται τὰ σπανιώτερα καὶ ἀξιόλογα ἐργόχειρα, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦσι μίαν συνοπτικὴν περιγραφὴν, ὅταν γίνεται ἡ παράδοσις τῆς Γεωγραφίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ρηθειῶν φυσικοῖς-ιστορικῶν χαλκογραφικῶν, ὅσαι παριστάνουσι τὰ κεφαλαιώδη προϊόντα τοῦ τόπου, καὶ ἐκ τούτου ἀποκαθίσταν-

---

*) Ὅποιος ἐμελέτησε τοῦ Πικάρδου τὸ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον *Coutumes*, αὐτὸς ἐννοεῖ τὴν μέγιστην ὠφέλειαν τῶν τοιούτων χαλκογραφικῶν Πινάκων.

ται ἀξιολογώτεραι διὰ τὴν Γεωγραφίαν, αὗται μόνον ἀρμόζει νὰ ἐνώνωνται ἀμέσως μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ τόπου, καὶ ἐπομένως νὰ ᾔναι ἀπαραίτητοι εἰς τὴν Γεωγραφικὴν διδασκαλίαν, καὶ νὰ δοξάζωνται ὡς ἀναγκασιότατα βοηθητικὰ μέσα αὐτῆς. Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις νὰ συνυφάνῃ εἰς τὴν παράδοσίν του κυρίως τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν, ἢ Τεχνολογίαν, τότε ἤθελε ἀποκατασταθῆ ἡ Γεωγραφία μία Ἐγκυκλοπαιδεία, ἢ ἓνα χάος ἐπιστημῶν: ἐπειδὴ μὲ τὰ αὐτὰ δίκαια ἐδύνατό τις σχεδὸν νὰ συγκαταμίξῃ μετ' αὐτῆς ὅλας τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, ὥστε νὰ παύσῃ πλέον ἡ διδασκαλίᾳ τῆς Γεωγραφίας. Κατὰ τὰς ἐκτεθείσας δόξας μου εἰς τὸ προλαβὸν σχέδιον τῶν ὀρθῶν διδακτικῶν Πινάκων, καὶ βιβλίων τῆς Γεωγραφίας, ἐπιχειροῦ νὰ θεωρήσω τὸ δεύτερον πρόβλημα, τοῦτ' ἔστιν

Ἐὰν τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐκδοθέντα βοηθητικὰ μέσα τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας συμφωνοῦσιν, ἢ ὄχι μετὰ τὰς αὐτὰς δόξας μου.

Ἐγὼ θέλω ἐξετάσει τὴν ἔχθεσιν μόνον τῶν Γεωγραφικῶν πονημάτων, ὅσα συνετέθησαν πρὸς διδασκαλίαν τῶν νέων. Ὅθεν ἂς μὴ προσμεῖνῃ ὁ ἀναγνώστης πλήρεις κρίσεις· ἀλλὰ μόνον γνώμας τινὰς, αἱ ὅποια δύνανται νὰ τὰ παραβάλωσι μετὰ τὰς ῥηθείσας δόξας μου, καὶ νὰ τὰ κρίνωσιν ὀρθῶς, εἰάν ᾔναι ἀνάλογα μετὰ τὸν σκοπὸν τῶν συνθετῶν. Ἐδῶ δὲν ἀναφέρω ὅλον τὸν ἀριθμὸν τῶν φανέν-

των σχολασικῶν Πινάκων, καὶ διδαχτικῶν βιβλί-
ων τῆς Γεωγραφίας: ἐπειδὴ οὐτὰ ὅλα μοι εἶναι
γνωστὰ, οὐτε ἔχω τὸν τρόπον νὰ τὰ συνάξω,
καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ δὲν εἶναι ἄξια νὰ συγκα-
ταριθμηθῶσιν εἰς ταύτην τὴν σειρὰν· πλὴν ἐλπίζω,
ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ἄριστα καὶ κοινότερα δὲν
ἐπαράβλεψα.

Διαιρῶ εἰς τρεῖς τάξεις ὅλα τὰ μεταχειρι-
ζόμενα διδαχτικὰ βιβλία καὶ πίνακας τῆς Γεω-
γραφίας: τοῦτ' ἐσὶν εἰς πίνακας χωρὶς βιβλίων,
εἰς πίνακας με' βιβλία, καὶ εἰς βιβλία χωρὶς Πινά-
κων. Αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαιρεθῶσιν εἰς
περιόδους: ἐπειδὴ οἱ κύριοι συγγραφεῖς αὐτῶν δὲν
ἐξεύρουσι καὶ μόνοι, ἢ τοῦλάχιστον δὲν προσδιη-
ρίζουσι εἰς ποίαν περίοδον ἀνήκουσι κυρίως τὰ
πυνήματά των, ἢ κάλλιον νὰ εἶπω, ὑπολαμβά-
νουσιν ἀδιαφόρως εἰς πᾶσαν περίοδον ὅτι εἶναι ἀρ-
μόδια. Ἐν πρώτοις λοιπὸν λέγομεν περὶ τῶν Πι-
νάκων, οἱ ὅποιοι εἶναι χωρὶς βιβλία. Τούτων ὁ
ἀριθμὸς εἶναι ὁ ὀλιγώτατος. Ἴσως ἐπειδὴ αἰσθά-
νουνται, ὅτι οἱ τοιοῦτοι Πίνακες εἶναι καθ' ἑαυτοὺς
ἀτελεῖς, ἐὰν δὲν ἦναι πρὸς τούτοις πρόχειρον καὶ ἓνα
διδαχτικὸν βιβλίον ὡς βᾶσις καὶ ὁδηγός: διότι πῶς εἶ-
ναι δυνατόν νὰ ἐκτεθῶσι προσφυῶς Γεωγραφικοὶ Πί-
νακες, ἐὰν δὲν ἦναι πρὸ ὀφθαλμῶν ἓνα σχέδιον, ἢ μία
ἐκθεσις τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν; πλὴν ἴσως οἱ κύριοι αὐ-
τῶν συγγραφεῖς ἐσκέφθησαν ἓνα τι σχέδιον, χωρὶς νὰ
τὸ ἐκδώσωσι, καὶ ὑπέλαβον ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει

νά διευθύνεται κατὰ τοὺς Πίνακας. Ἄυτοὶ εἶχον δίκαιον, ἐὰν οἱ Πίνακες ἦσαν ἀνάλογοι μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου· πλὴν καὶ τότε ἐχρειάζετο ὁ διδάσκαλος τοὐλάχιστον ἓνα νεῦμα, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν σκοπὸν τῆς πραγματείας, καὶ κατὰ τρῦτο νὰ ἐκφράσῃ τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας του.

Τοὺς συνήθεις Πίνακας τοῦ Χόμαν, καὶ ὅλους τοὺς τοιοῦτους δὲν ἀνέφεραν ἐδῶ τελείως, ἐν δὲν ἐδίδοντο τόσον συχνᾶ εἰς τὰς χεῖρας τῶν παιδῶν. Μόνη ἡ θεωρία τῶν φανερώνει πόσον ἀπέχουσι ἀπὸ τὴν σκοπούμενην παιδικὴν διδασκαλίαν. Ἡ χρῆσις αὐτῶν διὰ τὸ μέγεθος εἶναι δύσκολος καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ὑγίαν τῶν νέων. Αἱ δὲ πολλὰ ὑποδιαρέσεις τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τὸ μέγαλον πλῆθος τῶν τόπων, οἵτινες καὶ ἀλλέως θεωρούμενοι εἶναι μικροῦ λόγου ἀξιοί, τοὺς παριστάνουσιν ἀχρήστους. Ἄυτοὶ ἐσχεδιάσθησαν διὰ ἄνδρας, καὶ ὄχι παιδας, καὶ εἶναι ἐναντίοι τοῦ σκοποῦ τῶν ἐκδοτῶν, ἐὰν τοὺς ἐξέδωκαν διὰ τοὺς πρωτοπείρους. Πῶς ὅμως, καὶ πότε πρέπει νὰ γίνωνται γνωστοὶ εἰς τὸν μαθητὴν οἱ τοιοῦτοι πίνακες, καὶ πότε πρέπει νὰ τοὺς μεταχειρίζεται, ἐπροσδιορίσθη προλαβόντως εἰς τὴν παρούσαν πραγματείαν.

Ὁ ἀξιοσέβαστος Χόμαν, ὅς τις εἶναι ἓνας τῶν πρωτίτων βοηθῶν τῆς Γεωγραφικῆς μελέτης εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐπειδὴ ἐξεύρε καλῶς, ὅτι οἱ κοινοὶ γεωγραφικοὶ αὐτοῦ Πίνακες εἶναι ἀνεπιτήδευτοι πρὸς διδασκαλίαν τῶν νέων, ἐσχάσθη νὰ ἀναπληρώσῃ ταύτην τὴν

ἐλλείψιν μὲ ἄλλους Πίνακας, καὶ διὰ τοῦτο ἐξετέθη ὁ γνωστὸς μεθοδικὸς Ἀτλας. Ὁ καλὸς ἄνθρωπος δὲν ἐπίστευε εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐν τῷ ἔκαμε ταύτην τὴν προσθήκην εἰς τὸν Ἀτλαντάτου.

„Ἀτλας εὐχρηστος εἰς τοὺς μέλλοντας γὰρ ἐξετασθῶσι τὴν Γεωγραφίαν“ φαίνεται ὅτι ἐφάνταζτο, πῶς αὐτὸς ἔπρεπε μόνον γὰρ ματαχειρίζηται πρὸς ἐπανάληψιν· ἴσως ἐπειδὴ ἐνόμιζε πολὺ δύσκολον τὸ γὰρ κρατῆ τις εἰς τὴν μνήμην του τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων καὶ ποταμῶν, χωρὶς γὰρ τὰ βλέπη εἰς τοὺς Πίνακας γραμμένα. Εἶχε λοιπὸν δίκαιον γὰρ ἐκθύση τοὺς Πίνακας τοῦ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον: ἐπειδὴ αἱ πολιτεῖαι ἔχουν τὰς ὑποδαιρέσεις τῶν· ἐσημειώθη ἓνα ἄπειρον πλῆθος ποταμῶν καὶ πόλεων· εἰς μόνην τὴν Προτογαλλίαν εἶναι, ἐκτὸς τῶν καφαλαιοποτάμων, καὶ ἔνδεκα Παραπόταμα καὶ Θαλασσοπόταμα σημειωμένα, καὶ ἐκτὸς τῆς Πρωτεύουσας πόλεως, ἔτι δεκαεννέα πόλεις· εἰς τὸν ἴδιον πίνακα εἶναι σημειωμένη καὶ ἡ Ἰσπανία, ἣτις δὲν διακρίνεται ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς Πορταγαλλίας. Τὰ αὐτὰ φαίνονται καὶ εἰς τοῦ λοιποῦ Πίνακας· αἱ πρωτεύουσαι πόλεις δὲν διακρίνονται παντάπασιν ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἀξιοσημείωτα ἀφέθησαν· ἐκ τοῦ ἐναντίου ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἐπαρχιῶν, ποταμῶν καὶ πόλεων — ὅπου εἰς τινὰς πίνακας δύναται γὰρ ἐμπερδεύση καὶ τὸν ἐμπειρότατον Γεωγράφον — ὄχι μόνον γὰρ βάλῃ εἰς τοὺς Πίνακας τὰ ἀρκτικὰ σοιχεῖα τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ γὰρ προσ-

θήση καὶ μίαν ἰδιαιτέραν καταγραφὴν αὐτῶν τῶν
σοικείων μὲ τὰ δηλούμενα ὑπ' αὐτῶν ὀνόματα.
Εἰς ποίαν περιόδον λοιπὸν πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ
αὐτὸς ὁ Ἄτλας; φαίνεται σαφῶς, ὅτι καὶ ὁ συγ-
γραφεὺς δὲν ἐσχέθη καλῶς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν
ὅποιον ἐχοπίαζεν, ὅθεν καὶ ἠπατήθη.

Οἱ ἐν τῇ Λειψίᾳ ἐκδοθέντες Πίνακες τοῦ Σρά-
ϊπέρου, οἵτινες πρότερον ἐφαίνοντὸ συχνάκις εἰς
τὰ σχολεῖα, δὲν ἔχουν ἄλλο πρότερημα τῶν ὀρθῶν
Πινάκων, παρὰ μόνον τὸ ἀρμόδιον σχῆμα. Ἄυ-
τοὶ εἶναι ὁμοίως καταπέφορτισμένοι μὲ ὀνόματα,
ὥσε ἡ ὄρασις δὲν εὐρίσκει κανένα σημεῖον ἀνα-
πάυσεως· καὶ αὐτὰ εἶναι ἐπισεσωρευμένα χωρὶς
ἐκλογὴν, καὶ μάλιστα κακῶς κεχαραγμένα, ὥσε καὶ
τὰ σημεῖα καὶ αἱ λέξεις εἶναι δυσανάγνωστα.
Ὁ χρωματισμὸς αὐτῶν εἶναι ἀνάξιος τοῦτου τοῦ
ὀνόματος: ἐπειδὴ εἶναι χρωματισμένοι μὲ τὸν
χειρότερον τρόπον, ὅπου δύναται νὰ καταμελα-
νώσῃ τις μίαν κόλλαν χαρτίου.

Ὁ οὕτως ὀνομαζόμενος τῆς Περλίνης κλα-
σικὸς Ἄτλας, ὅς τις ἐξετέθη διὰ προσαγῆς τῆς
ἐν Προυσίᾳ Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, καὶ
συμπληροῦται ἐξ 25 Πινάκων, δὲν διακρίνεται
τελείως ἀπὸ τῶν λοιπῶν εἰς ἄλλο, εἰμὴ μόνον κα-
τὰ τὸ προσφυές σχῆμα. Οἱ Πίνακες ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον εἶναι κακῶς ἐγκεχαραγμένοι, καὶ μάλιστα
τὰ ὀνόματα τόσον μικρὰ καὶ ἀσαφῆ, ὥσε θέλει

βλάπτεται βέβαια ἡ ὄρασις τοῦ ἀναγνώστου. Καὶ ἐπειδὴ ἔχουν τόσον πλῆθος ὀνομάτων καὶ τόπων, οἷτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν νέων, φαίνεται προφανῶς, ὅτι δὲν εἶναι μόνον ἀρμόδιοι πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κατὰ συμβεβηκὸς ἐρευναν τοῦ τυχόντος τόπου, τοῦτ' ἔστι δὲν εἶναι κυρίως σχολαστικοὶ Πίνακες. Ὁμοίως καὶ αὐτοὶ εἶναι οὕτως ὀρθοὶ: καθὼς καὶ οἱ προρρηθέντες. Οἱ περισσότεροὶ εἶναι μόνον συνοπτικὰ ἀντισχεδιάσματα τῶν παλαιότερων Χορμανικῶν Πινάκων, τοὺς ὁποίους τῶρα ἐξέδωκαν μὲ τὴν ὀρθώτερον. Μοὶ ἐφάνη ἀναγκαῖον νὰ ἐλέγξω ἐδῶ -κατ' ἐξοχὴν τὸ πταῖσμα τῆς πολυωνυμίας, ὅπου εἶναι κοινὸν εἰς τοὺς λοιποὺς Πίνακας: ἐπειδὴ ἴσως διὰ τὰς μεγαλορρήμονας ἐπιγραφὰς, καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς γραφικὰς σολὰς αὐτῶν νομίζουσιν, ὅτι ἐμπεριέχουσι τίποτε ἀξιολογώτατον.

Πίνακας μετὰ διδακτικῶν βιβλίων ἐξεύρω τοὺς ἐφεξῆς:

Τὸν ἐκδοθέντα τῷ 1764 γενικὸν ἀπεικονισμὸν τῆς Γῆς διὰ τοὺς πρωτοπείρους, τοῦ γνωστοῦ καλλιεργητοῦ τῆς Γεωγραφίας κυρίου Προφῆσορος Φράνς, ὃς τις συγκεῖμενος ἐξ 20 Πινάκων, ἔχει καὶ μίαν συνοπτικὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν. Ἡ ἐρμηνεία εἶναι τῇ ὅτι συνοπτικὴ, καθὼς πρέπει εἰς τοὺς ἀρχαίους, πλὴν περιέχει προσέτι καὶ περιττὰ, τὰ ὅ

ποῖα διὰ τῆς πρώτης διδασκαλίας εἶναι πολλὰ λεπτομερῆ. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ οἱ Πίνακες εἶναι ἑλλειπεῖς εἰς πολλὰ, τὰ ὅποια εἶναι δύσκολον νὰ ἀφεθῶσιν εἰς τὴν δευτέραν περίοδον ὥστε εἰς καμμίαν περίοδον δὲν εἶναι χρήσιμοι· ἀποσιωπῶ τὸ ἀκατάλληλον αὐτῶν τετράγωνον σχῆμα. Ἐὰν ὁ Φράγς, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου, ἐπέμενε μόνον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Πινάκων, τότε ἤθελε ἐπιτύχη τὸν σκοπὸν του, καὶ οἱ Πίνακες ἐγίνοντο πολὺ ὠφελιμώτεροι· ἐπειδὴ θεωρούμενοι ὀρθῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐσχεδιάσθησαν τῷ ὄντι ἀναλόγως μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν πρωτοπειρῶν, καὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Φράγς ἐγνώριζε τὴν χρῆσιν, τὴν ὅποιαν οἱ νέοι ἔχουσι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τοὺς ἐκαλλιέργησεν ἀρομδίως. Ἄυτοὶ ἔχουσι μέγεθος προσφυῆς, χαραγὴν ἔντεχνον, δὲν εἶναι καταπεφορτισμένοι μὲ ποταμοὺς καὶ πόλεις, πλὴν καὶ οὕτω περιέχουσι τινὰς λεπτομερείας, αἱ ὅποιαι δὲν ἀνέχουσιν εἰς τὴν πρώτην περίοδον. Ἐκ τῶν ὀρέων περιέχουσι μόνον τὰ ὑψηλότερα· καὶ ἐν γένει δὲν φαίνεται ἄλλο εἰς αὐτοὺς, εἰμὴ πόλεις καὶ ποταμοί, καὶ ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Φράγς ὑδρογραφικοὶ Πίνακες. Πῶς αὐτὸς ὅμως ὑπέλαβεν, ὅτι μὲ τοὺς ὑδρογραφικοὺς Πίνακας ἔμελλε κατ' ἐξοχὴν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς νέους, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω· εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν δόξαν τοῦ αἰῶνος του, καθὼς καὶ τὴν εἰς τοὺς πίνακας τῆς ἐπισώρευσις τῶν Πιθήκων, τῶν Στρουθοκαμήλων, καὶ ἄλλων γραφικῶν ζολῶν.

Ἀπ' αὐτοὺς ἔλλείπει παντάπασιν ἓνα μέτρον πρὸς σύγκρισιν τῶν μεγεθῶν· τὰ ὀνόματα εἶναι ἔγγραφα, πλὴν καὶ οὕτως εἶναι ἐτι πολλοὶ ποταμοὶ ἀνώνυμοι, οἵτινες διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ μὴ σημειωθῶσι παντελῶς. Δύω τινὰ διακρίνουσιν ἐτι τοὺς Πίνακας τοῦ Φράνς· πρῶτον ὅτι προφέρει ἀμετατρέπτως τὰς ξένας ὀνομασίας, καὶ δεύτερον, ὅτι περιγράφει κατὰ μέρος ἐπὶ τῆς αὐτῆς σελίδος τὰ ἄρθρα τῆς ἐξαγωγῆς τῶν προϊόντων. Καὶ τὰ δύο ἔθελον εἶναι προσφύεσάτα, εἰάν ἀνεφέροντο εἰς τὸ βιβλίον. Κατὰ δὲ τὰ ἄλλα θεωρούμενος, ἤγγισε πλησιέσάτα εἰς τὸν σκοπὸν τῆς πρώτης περιόδου.

Ἡ ἐν τῇ Περίλῃ ἐκδοθεῖσα καταγραφή τῆς Γηίνου ἐπιφανείας μὲ μίαν συνοπτικὴν ἐρμηνείαν, μετεχειρίζετο πρότερον συχνάκις εἰς τὰ σχολεῖα, ἥτις ἴσως καὶ μέχρι τοῦ νῦν εἶναι εἰς χρῆσιν· ὡσεὶ ἡ πρὸ ἐξ χρόνων φανείσα ἐννάτη αὐτῆς ἐκδοσις, ἀποδεικνύει τὴν ἔκτασιν τῆς χρήσεως τούτου τοῦ βιβλίου· πλὴν μόνον ἡ ἐπιγραφή του εἶναι ἐκπληκτικὴ· ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν πρέπει οἱ Πίνακες νὰ περιέχωσι τὸ οὐσιωδέστατον τῆς Γεωγραφίας, τῆς Γενεαλογίας, τῆς Χρονολογίας, τῆς Ἱστορίας, τῆς Σημαιτογραφίας καὶ τῆς Νομισματικῆς. Ποῖος δύναται νὰ πιστεύῃ, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ οὐσιωδέστατον τῶν πέντε ἐπιστημῶν — ἐπειδὴ ἡ Νομισματικὴ ἔλθουσαν εἰς τοὺς Πίνακας — δύναται νὰ παραθεθῆ πρὸς τοὺς παῖδας χωρὶς σύγκρισιν, ἐπάνω εἰκοσι Πινάκων τόσοι μικρῶν, οἱ ὅποιοι ὅλοι

χωροῦνται μόνον εἰς ἓνα χαλκογραφικὸν Πίνακα· πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπισηρίξῃ τις τὴν προσοχὴν τῶν παίδων εἰς ἓνα μόνον ἀντικείμενον, ἐν ᾧ κεῖνται τόσα πρὸ ὀφθαλμῶν. Εἶναι βεβαιότατον, ὅτι τόσον ὀλιγώτερον ἐπιτυχαίνει τις εἰς τὰ ἐπιχειρήματά του, ὅσον ἀποβλέπει εἰς περισσότερα τέλη, πλὴν καὶ οὕτω φαίνονται αὐτοὶ οἱ Πίνακες μόνον διὰ τοῦτο τὸ ἀσυγχώρητον πταῖσμα, ὅτι ἔλαβον τὴν ὑπόληψιν. Ω, πόσα πολυποίικιλα πράγματα ἐχωρέθησαν εἰς αὐτὴν τὴν μικρὰν ἑκτασιν! πόσον οἰκονομικῶς τὴν μετεχειρίσθησαν! πόσον πλουσία εἶναι! τινὲς νομίζουσιν, ὅτι μὲ τοῦτο τὸ βιβλίον θέλουν ἀγοράσει τὸ ἄνθος ὄλων τῶν ἐπαριθμουμένων ἐπιστημῶν· καὶ δὲν σοχάζονται, ὅτι αἱ ἱστορικαὶ περίοδοι, καὶ οἱ δύο γενεαλογικοὶ βλαστοὶ εἶναι ἀκόμη πολὺ ἐλλειπεῖς, εἰς τὸ νὰ παραστήσωσι τὸ οὐσιωδέστατον τῆς Γενεαλογίας, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀτονίζουσι τὴν πρὸς τὰ γεωγραφικὰ ἀντικείμενα προσοχὴν, καὶ ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἀντικειμένων δυσχολεῖ τὴν παράστασιν τοῦ τοπικοῦ σχήματος, καλύπτει τὰ γείτονα αὐτοῦ μέρη, τὰ παραστατικὰ τῆς αὐτοῦ θέσεως, καὶ κατασυγχίζει τὴν κατάληψιν. Πρὸς τούτοις καὶ αὐτοὶ οἱ Πίνακες εἶναι ἀχρεῖτοι: ἐπειδὴ ὑπερβαίνουσι πολὺ τὰ ὅρια τῆς πρώτης περιόδου, ἐνασχολούμενοι ὑπὲρ τὸ μέτρον εἰς τὴν λεπτολογίαν· τινὲς δὲ ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐπισφαλῶς, καθὼς καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ 1785 νεωτάτη ἔκδοσις· μήτε εἶναι χρωματισμένοι μὲ τὴν κατάλληλον ἀ-

κρίθειαν. Τὸ βιβλίον εἶναι ἓνα παράρτημα τῶν Πινάκων, συνθεμένον κατὰ τὸν ποτὲ ἐπιθυμητὸν τῆς κατηχήσεως τρόπον. Ἡ Ἰσραῖα δὲν εἶναι σχεδὸν ἄλλο, εἰμὴ ἓνας ὀνοματοπύναξ τῶν διοικητῶν, οἵτινες ἀριθμοῦνται ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τοὺς παῖδας· ὁμοίως ἐπαριθμοῦνται καὶ εἰς τὸ βιβλίον του αἱ ἐπαρχίαι καὶ πόλεις. Τὰς περιόδους τῆς Ἰσραῖας ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει Χρονολογίαν, καὶ ἐγράφησαν ἀπαραλλάκτως εἰς τὸ βιβλίον, καθὼς καὶ εἰς τοὺς Πίνακας. Ἡ Γενεαλογία ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἥτις εἶναι μία μάθησις ξηρὰ καὶ περιττὴ διὰ τοὺς παῖδας, ἔχει πολλὰς λεπτολογίας. Τὰς ἐλλειπείς περιγραφὰς τῶν ἀτελῶν σημαίων τιμᾶ ὁ συγγραφεὺς μὲ τὸ ὄνομα τῆς Σημαιογραφίας· τὰς δὲ ὀνομασίας τῶν κοινῶν νομισμάτων μὲ τὸ ὄνομα τῆς Νομισματικῆς. Ὡς μεγάλη κατάχρησις τοῦ ὀνόματος τῶν ἐπισημῶν!

Εἶναι εἰς πολλοὺς γνωστὸς ὁ νέος παιδικὸς Ἀτλας τοῦ Κλήμεντος, ὅστις συμπληροῦται ἐξ 2 Πινάκων, καὶ ἐξεδόθη ἠυξημένος καὶ ἐπιδιορθωμένος τῷ 1790. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως — ἥτις ἐλήφθη κυρίως ἀπὸ τοῦ περιφήμου Γάλλου Μπομών — πρέπει οἱ Πίνακες νὰ διαιρῶνται κατὰ τὰ σύνορα μὲ μαχαίρι, καὶ νὰ κολλῶνται εἰς μακαβάν, ἢ φανίδι, καὶ νὰ ἔχωσιν ὀπισθεν γραμμένα τὰ ἀξιοσημείωτα πράγματα τοῦ τόπου, καὶ πάλιν νὰ συναρμολογῶνται ὑπὸ τοῦ παιδός· ὡς διὰ τού-

του αὐτοῖ χρησιμεύουσι πρὸς βεβαιότεραν ἐντύ-
πωσιν τοῦ σχήματος, καὶ τῆς προσαλλήλου θέσεως
τῶν τόπων. Τοῦτο εἰς τὴν πρώτην περίοδον, ὡς πρὸς
τὰς μεγάλας πολιτείας, βέβαια εἶναι ἀξιόλογον.
Ὅταν ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ αὐτὸς
σκοπὸς μὲ τρόπον ἄλλον εὐθυνώτερα, καὶ οὕτω
προσφυῶς, τότε αὕτη ἡ τεχνικὴ ἰδέα δὲν εἶναι ἀξία
τῆς δαπάνης ἐνὸς ἀκαταίτου Ἀτλαντος: ἐπειδὴ
δύναται νὰ ἐπιτύχη τις τὸ αὐτὸ τέλος — καθὼς
συμφωνῶς λέγουσιν, ὅσοι ἔκαμαν τὸ πείραμα
καὶ εἰς τὰ δύο — μὲ τὸ ἀντισχεδιάσμα εἰς τὸ
ἀβάκιον οὕτω καλῶς, ἢ καὶ καλῆτερα ἀπὸ τοὺς
Πίνακας τοῦ Κλήμεντος. Κατ' ἀρχὰς δοκιμάζει
τὸ παιδίον ποτὲ μὲν τὸ ἕνα, ποτὲ δὲ τὸ ἄλλο
κόμμα, ἕως οὗ νὰ ἐπιτύχη τὸ ἀρμόζον, χωρὶς
νὰ φροντίζη τόσον περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς
ποιότητος αὐτοῦ: ἐπειδὴ καταγίνεται ὅλως δι' ὅ-
λου εἰς τὴν τοιαύτην συναρμογὴν. Πρὸς τούτοις
αὐτὸ καταβάλλει ὀλίγην προσοχὴν εἰς τὴν τοῦ
ὅλου περιφέρειαν, καὶ περιεργάζεται μόνον ἐκεῖνο
τὸ μέρος, τοῦ ὁποίου ζητεῖ τὸν γειτονεύοντα
τόπον. Ἡ μακρὰ γύμνασις προξενεῖ εἰς τὸ παι-
δίον κατὰ μικρὸν μίαν μηχανικὴν ἐπιτηδειότητα,
εἰς τὸ νὰ εὐρίσκη ταχέως κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ
προκειμένου κόμματος τὸ ἐπόμενον τούτου, ὥστε
ἀγωνίζεται περισσότερο νὰ ἀποδειχθῇ ἱκανὸν εἰς
τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ταχείας συναρμογῆς, παρὰ
εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς Γεωγραφικὰς σημειώσεις.
Αὕτη ἡ γύμνασις βέβαια ἐλαττώνει τοὺς κόπους

τοῦ διδασκάλου, ὅμως ἢ εἰς τὸ ἀβάκιον ἀντι-
σχεδιάσις εἶναι ἐπιωφελεστέρα εἰς τὸν μαθητὴν
ἐπειδὴ διὰ τούτου ἐντυπώνει εἰς τὴν φαντασίαν
τοῦ τὴν συνέρισαν τοῦ ὅλου, καὶ ἐπιτα λαμβ-
εῖναι ἀπὸ τῆν μνήμην τοῦ ἐν καθ' ἐν τὰ μέρη
τοῦ· πρὶν γὰρ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀντισχεδιάσιν, πα-
τὰ εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἐντελῶς τὸ σχῆμα
τοῦ τόπου· ἐν αὐτῷ δὲ τὸ ἀντισχεδιάζει, φαντά-
ζεται σαφῶς καὶ ζωηρῶς ὅλην τὴν μορφήν αὐ-
τοῦ, καὶ ὅταν δεύχωνται εἰς αὐτὸ τὰ πταίσμα-
τα, διόρθώνει καὶ σερεῖναι πάντοτε εἰς τὴν φαν-
τασίαν τοῦ σχῆμα εἶτι ζωηρότερον. Ἐξτὸς τού-
του τοῦ προσηήματος ἔχει ἢ ἀντισχεδιαστικὴ
μέθοδος εἶτι καὶ ἄλλας ἀκωτέρας ὠφελέας ἀπὸ
τὴν συνθετικὴν μέθοδον. Μετὰ τῆν ἰγναγράφη-
σιν τῆς περιφερείας φησάττουσι τοὺς ποταμοὺς καὶ
προσεπισημειῶνται τοὺς ποταμοὺς, τὰ βουνα, τὰς
πόλεις, τὰ προϊόντα καὶ ἄλλα, ὅσα ἔ Πίναξ
πραγματικῶς περιέχει· διὰ τούτου δὲ ἐντυπώνου-
ται ἀναμφιβόλως ζωηρότερον εἰς τὴν μνήμην τοῦ
παιδὸς αἱ ὀνομασίαι, τὸ ρεῦμα, ἢ σείρα καὶ αἱ
θέσεις αὐτῶν, παρὰ ὅταν τὰ βλέπη μόνον σημει-
ωμένα εἰς τοὺς κατακομμῆνους Πίνακας, ἢ τὰ
ἀναγνώσκη ὀπισθεν αὐτῶν· εἶτι θέλει εἶναι ὠφε-
λιμωτέρα ἢ τοιαύτη μέθοδος, εἰν διορισθῇ ὁ μα-
θητὴς πρὸς τούτοις καὶ τὰ διδάσκη καὶ εἰς ἄλλους.
Λοιπὸν ἕνα μαῦρον ἀβάκιον, καὶ ἕνα καμμάτι
λευκόχωμα (δεπεσίρι) εἶναι ἱκανὰ καὶ οἰκονομή-
σωσι τὰ ἔξοδα ἐνὸς Ἀτλαντος! Οὐ τοῦ Κλήμεν-

τος ὅμως Ἄτλας ἐκτὸς τούτου ἔχει καὶ ἑλλείψεις, αἱ ὅποσαι ἀποδεικνύουσι δύσκολον ἔτι μᾶλλον τὴν χρῆσίν του, ἢ τοὐλάχιστον ματαίαν διὰ τὴν πρώτην περίοδον. Αἱ πολιτεῖαι του κατεμελίσθησαν παντελῶς μὲ τὰς ὑποδιαίρέσεις, χωρὶς νὰ ἦναι ὠφέλιμοι εἰς τοὺς πρωτοπαίρους, ἀλλὰ μάλιστα παριστάνουσιν εἰς αὐτοὺς τὴν μελέτην τῆς Γεωγραφίας δεινὴν. Οὕτως ἡ Ἀγγλία εἶναι διηρημένη εἰς Κωμητάτα, ἡ δὲ Ῥωσία εἰς Ἐπαρχίας. Πόσον μικρὰ εἶναι τὰ κόμματα, καὶ πόσον χονδρὰ τὰ σύνορα, παριστάνεται εἰς τὴν ὄρασιν· πόσον δὲ ἐλαττώνουσι καὶ τὰ δύο τὴν περίφημον αὐτῶν ὠφέλειαν, μᾶς τὸ διδάσκει ἡ πείρα. Ἐὰν δὲ δὲν θελήσῃτε νὰ κόψῃ τοὺς Πίνακας, ἀλλὰ τοὺς μεταχειρισθῆ, καθὼς καὶ τοὺς λοιποὺς, τότε ἡ τραχυτάτη καὶ χονδρὴ σημείωσις τῶν συνόρων θέλει προξενήσῃ ἕνα πολὺ ἐναντίον ἀποτέλεσμα· ἡ δὲ εὐρεσις τῶν ὀνομασιῶν θέλει ἀποκατασταθῆ δύσκολος ἐκ τῆς παχύτητος τοῦ χρωματισμοῦ. Ἐτι τὸ ὡς διὰ ἡμισφαιρίου παριστάνομενον σχῆμα τῆς Γῆς ἀπὸ τῆς 65 μοίρας τοῦ μεσημβρινοῦ πλάτους, ἕως τῆς 80 τοῦ ἀρκτικοῦ, καὶ οἱ Πίνακες τῆς Ἀσίας καὶ Ἀμερικῆς — καὶ εἰν ἦσαν μὲ τὴν ἐνδεχομένην ἐντέλειαν ἐγκεχαρᾶγμένα — παριστάνουσι τὸ σχῆμα τῆς Γῆς δυσπερηλιπτον· ἐπειδὴ εἰς αὐτοὺς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Πίνακας ὅλου τοῦ Ἄτλαντος, αἱ μοῖραι τοῦ μήκους παριστάνονται μὲ ἴσα μεγέθη, ὥστε ὁ μαθητὴς ποῦ ποτε δὲν εὕρισκει κανόνα ἴχνης

τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς Γῆς, ἀλλ' ἀναγκά-
ζεται νὰ τὴν ὑπολαμβάνῃ, καθὼς τὴν βλέπει εἰς
τοὺς Πίνακας, ὡς μίαν τετράγωνον ἐπιφάνειαν.
Ἀποσιωπῶ, ὅτι ἡ μορφή τῶν τόπων πρὸς τοὺς Πό-
λους διὰ μιᾶς τοιαύτης παραστάσεως κατασχίζε-
ται, καὶ δὲν παριστάνεται ὁ ἀληθὴς λόγος αὐτῶν
μέγεθῶν αὐτῶν. Εἰς καρμίσον ἄλλην περίεσιν
δὲν εἶναι πλέον ἀξιοκατηγόρητον ταῦτα τὸ εἶδος
τοῦ γηίνου σχεδιάσματος, ὅσον εἰς τοὺς παιδι-
κοὺς Πίνακας.

Τὸ βιβλίον εἰς τὴν πρώτην ἐκδοσιν ἦτον
διὰ μὲν τὴν πρώτην περίοδον μέτριον, διὰ δὲ
τοὺς Πίνακας, ὡς πρὸς τὸν αὐτῶν σκοπὸν, πολὺ
χρήσιμον. Ἴσως ὁμοίως ὁ συγγραφεὺς — παρακινου-
μενος ὑπὸ ἄλλων πινῶν, οἵτινες ἐτελείωσαν τὴν
πρώτην περίοδον μετὰ τὴν πρώτην ἐκδοσιν, μὴ γν-
ώσκοντες τοῦ περαιτέρω νὰ πραχῶρησασιν —
ἐξετάσθη πέραν τοῦ ὄριοντος οὕτως, ὥστε καθὼς
αὐτὸς ἐκφράζεται, νὰ ὑποληφθῇ τὸ σύγγραμμάτου
πολυώνυμον καὶ εὐρύχωρον, καὶ τῶ ὄντι ἐπέτυ-
χε τὸν σκοπὸν τοῦ: ἐπειδὴ ὡς πολυώνυμον καὶ
διεξοδικόν, εἶναι ἀχρηστον διὰ τοὺς πρωτοπείρους:
διότι ἂν αὐτὸς νομίζῃ, ὅτι ὁ ἐραστὴς τῆς μεθό-
δου τοῦ ὠφελεῖται, ἐπειδὴ δύναται ἐλευθερώτε-
ρον νὰ χάμῃ ἐκλογῆν ἀπὸ τὸ μέγαλον πλῆθος
τῶν ἀξιοσημειωτῶν, ἐγὼ ὅμως δὲν δύναμαι νὰ
ἐννοήσω, πῶς θέλει κρηφθῇ ἀπὸ τοὺς παῖδας αὐ-
τῆ ἢ κακοχώνευτος πλησμονῆ. Ἔγω, ὅτι τὸ βι-

βλίου συνεγράφη μόνον πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκάλων· ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο ἀντιλέγει ὁ συγγραφεὺς· ἐπειδὴ δικαιοδογούμενος χωρὶς ἀνάγκης διὰ τὴν ἀποσιώπῃσιν τῶν πηγῶν τοῦ συγγράμματός του, λέγει· ὅτι συνεγράφη διὰ παιδῶν καὶ νέου· ἀλλὰ τὸ βιβλίον του, καθὼς τῶρα ὑπολαμβάνεται ὡς χρήσιμον διὰ τοὺς πατέρας, δὲν εἶναι βέβαια τοιοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς κατὰ τὸ προοίμιόν του δεξάξαι, ὅτι οἱ Πίνακες τοῦ Φράνς εἶναι πολὺ ἑλλειπεῖς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν πρωτοπείρων, διὰ τοῦτο διαφέρομεν πολὺ κατὰ τὰ πρῶτα αξιώματα τῆς αὐτῆς ὕλης. Ματαιῶς ὁμως θέλει ζητῆσαι τις τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς γνώμης τοῦ κυρίου Κλήμεντος, εἰς τὸ περὶ τῆς παραστάσεως τῆς γήϊνου ἐπιφανείας συναπτικῶν προοίμιον τοῦ αἰμνήστου Φράνς, τὸν ὁποῖον ἐπιφέρει μάρτυρα. Εἰς αὐτὸ φαίνεται προφανέστατα, ὅτι ὁ Φράνς ἐπρομελέτησε μὲν γὰρ συγγραφήν πραγματείας τινα πρὸς εὐχερεςέραν χρῆσιν τῶν πινακῶντου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμποδίσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου, αὐτὸ τὸ προοίμιον καὶ ἡ περί τῶν πινακῶν πραγματεία συνεγράφη ὑπὸ τινος φίλου του, ὃς τις προλούθησε τὸν τρόπον καὶ τὴν γνώμην ἐκείνου, ὅσον τὴν ἐνόησε, καὶ μετεχειρίσθη τὴν ἐνδεξαμένην βραχύτητα, διὰ γὰρ μὴ φαγῆ αὕτη ἡ τροφή ἀπὸς καὶ πικρὰ εἰς τοὺς πρωτοπείρους νέους. Ὁ ὡς μάρτυρ λαϊκὸν προβαλλόμενος νοσηχῆς Φράνς, καθ' ὅσον ὁ φίλος του καὶ συμβου-

θός τὸν ἐνόησε, φαίνεται, ὅτι εἶναι μάλιστα ἐναντίος εἰς τὴν δόξαν τοῦ κυρίου Κλήμεντος, καὶ ὄχι σύμφωνος.

Ὁ Διὰ τοὺς νέους καὶ ὅλους τοὺς ἐρασὰς τῆς Γεωγραφίας ἐξ 24 Πινάκων συμπληρούμενος Ἄτλας, ἐξεδόθη νεωστὶ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ἐκ τρίτου, ὅπου ἀποδεικνύει, ὅτι εἶναι εἰς μεγάλην χρῆσιν. Οὗτος δὲν ἐκατασκευάσθη εἰς κανένα τεχνουργεῖον τῆς Αὐτοσμπούργης διὰ ἐμπόριον, ἀλλ' ἐὰν ἔχη καὶ πολλὰ ἀμαρτήματα καὶ ἐλλείψεις, εἶναι ἓνα τῶν παρ' ἡμῖν εὕρισκομένων καλλίστων Γεωγραφικῶν βιβλίων. Οἱ Πίνακες εἶναι ἀντισχεδιάσμα τοῦ ὠραίου σχολασικοῦ Ἀτλαντος τῆς Οὐλάνδας, τοῦ ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ Δελίλου τῷ 1776, τὸν ὁποῖον καταρχὰς δὲν ἠθελον ἀποσιωπήσῃ, ἐὰν δὲν ἦτον τόσον σπάνιος εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ δυσύρατος εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς Οὐ Γερμανοῦ ἐκδότης δὲν ἐδιόρθωσε τὰς ὀρθὰς ἰδέας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Δελίλης συνέγραψεν, ἀλλὰ τὰς ἐξέτεινε τόσον, ὥστε τὸ βιβλίον καὶ οἱ Πίνακες ὄχι μόνον δὲν εἶναι χρήσιμα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν πρωτοπέριων, ἀλλ' ὑπερέβησαν τὰ ὅρια καὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας περιόδου. Τὸ βιβλίον καὶ οἱ Πίνακες εἶναι διμερῆ, τὰ ὁποῖα τῶρα ἐξετάζομεν.

Οἱ Πίνακες ἐσχεδιάσθησαν καλῶς, καὶ ἔχουσιν ὀρθὴν ἀναλογίαν τῶν μεγεθῶν· εἶναι καθαρῶς

καὶ σαφῶς ἐγχεχαραγμένοι· μόνον τὰ ἀκροθαλάσσια εἶναι πολὺ συνεπισημασμένα, ὥστε αἱ πλησίον αὐτῶν νῆσοι γίνονται συχνάκις ἀμφίβολαι, καὶ τινὲς παντελῶς ἀγνώρισοι — ἀμάρτημα, ὅπου ἠυξήθη ἔτι διὰ τῆς ἀτέχνου ἐκτυπώσεως αὐτῶν — τὰ φύλλα εἶναι μικρὰ, καὶ δύνανται ἐκ τούτου νὰ συναρμοσθῶσιν εἰς τὸ βιβλίον. Ἄν καὶ τὸ μέτρον αὐτῶν εἶναι ἀνάλογον μὲ τὴν εὐρυχωρίαν τῶν φύλλων, πλὴν καὶ οὕτως ἔχουσιν προσφευγέμεγα, ὥστε διακρίνονται τὰ σημειωμένα ἀντικείμενα, πλὴν αὐτὰ εἶναι πολλὰ. Αἱ κελεῖται δευτεροῦνται εἰς ἐπαρχίας, αἱ δὲ σημειωθεῖσαι πόλεις καὶ ποταμοὶ ὑπερβαίνουσι τὸ μέτρον τῆς πρώτης καὶ δευτέρας περιόδου· ὅθεν ἐπεφορτίσθησαν ἱκανῶς αὐτοὶ οἱ μικροὶ Πίνακες. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τόπος εἶναι πολὺ ὀλίγος ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα — τὰ ὅποια ἢ διὰ τὴν κοινὴν πρόληψιν, ἢ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀντικειμένων ἦτον ἀναγκαῖον νὰ σημειωθῶσι. — κατέστησεν ὁ ἐκδότης κακῆ τύχῃ νὰ φθείρῃ παντάπασι τούτους τοὺς ωραίους Πίνακας, ἐπιγράψας ἀντὶ τῶν ὀνομάτων σοιχεῖα καὶ ἀριθμοὺς. Ὅποιος θέλει νὰ ἐμνησθῇ τὴν ἐν τούτοις βλάβην, τὴν δυσκολίαν τῆς θεωρίας, καὶ τὸ ἐμπόδιον τῆς εὐκρινοῦς παραστάσεως, καὶ νὰ αἰσθανθῇ πόσον ὀλίγον εἶναι ἱκανοὶ νὰ διεγείρωσι τὴν περιέργειαν τῶν παιδῶν καὶ τὴν ἡδονὴν, φθάσει μόνον, καὶ χωρὶς νὰ τοὺς ἰδῇ τις, νὰ παραστήσῃ εἰς τὴν φαντασίαν του, ὅτι εἰς αὐτοὺς εὐρίσκονται τριῶν εἰδῶν σοιχεῖα, καὶ δύο εἰδῶν ἀριθμοί. Τὰ Ῥωμαῖα

σειχεῖα τῶν οὐγγύων δηλοῦσι τὰ σῶνρα · τὰ μι-
κρὰ ὄρθια σειχεῖα, τὰ ὕδατα· τὰ πλάγια, τὰς δι-
αιρέσεις τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ δὲ ἐπαρχίαι εἶναι ση-
μειωμεναι με Ρωμαϊκοὺς ἀριθμοὺς, καὶ τελευταί-
ου αἱ πόλεις, καὶ ἄλλοι τόποι με τοὺς ἀραβικοὺς.
Ἐνὰς Πίναξ, ὅστις μόλις εἶναι 12 τετραγωνικῶν
δακτύλων, περιέχει σειχεῖα: A B C, καὶ a b c,
καὶ οὕτως ἐφεξῆς ἕως τὸ η, καὶ πάλιν a b c ἕως
τὸ s, καὶ ἀριθμοὺς 1 ἕως τὸ X, καὶ 1 ἕως τὸ
xi. Αὐτὸς δὲ ὁ τόπος λεπτομερῶς περιγραφθεὶς
τόπος, εἶναι ἡ Ἀριστοκρατεῖα τῶν ἐνωμένων Κα-
τωχωρῶν. Δύναται γὰρ ἐννοήσῃ τις εὐκόλως τὴν
πραξενουμένη σύγκυψιν ἀπὸ τὰ πολλὰ πυκνοδα-
πῆ σειχεῖα καὶ ἀριθμοὺς, καὶ πόσον δεινὸν εἶναι
εἰς τὴν πρῶτην περίερον, καὶ πόση δυσκολία καὶ
ἀηδία προξενεῖται εἰς τοὺς ἔχοντας πλὴν εἰδήσεις
τῆς Γεωγραφίας, ὅταν θέλωσι γὰρ εὐρωσιν εἰς
αὐτοὺς τοὺς Πίνακας τίποτε: ἐπειδὴ εἰς μόνους
τὰς Κατωχώρας ἔστειμειώθησαν xi χώρια, καὶ
ἐτι ὅλαι αἱ ὑποδιαίρέσεις τῶν ἐπαρχιῶν σχεδὸν
εἰς ὅλους τοὺς Πίνακας σημειῶνονται. Τοῦτο τοὺς
ἀποκαθιστᾷ βέβαια ἀχρήστους καὶ δι' αὐτὴν τὴν
δευτέραν περίερον: διότι καὶ δι' αὐτὴν εἶναι ἄκαι-
ρος μία τοσαύτη ἀκρίβεια καὶ λεπτομέρεια.

Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς εἶχε χεῖρα ἐλευθερω-
τέρα, ἴθελο ἐκδώσῃ βέβαια ἕνα πληρέσερον
Γεωγραφικὸν σύγγραμμα δι' αὐτὸν τὸν Ἀτλαντα·
λέγω δὲ πληρέσερον. ἐπειδὴ τὸ βιβλίον του δὲν

ἔχει τὴν κατάλληλον τάξιν ἐνὸς ὀρθοῦ διδακτικοῦ βιβλίου, τὸ ὅποσον καὶ ὁ συγγραφεὺς μόνος ἐξεύρει: ἐπειδὴ ἀφιερώνει τὸ βιβλίον του εἰς τοὺς νέους, καὶ ὅλους τοὺς ἑρασὰς τῆς Γεωγραφίας. Διὰ μὲν τοὺς ἑρασὰς περιέχει τὸ βιβλίον του ἀναμφιβόλως ἱκανά, διὰ δὲ τοὺς νέους περιττὰ: τοῦτο δὲ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ προοίμιόν του, καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι πληροφορημένος περὶ τῆς ἀνάγκης τῶν περισσοτέρων περιόδων, συμβουλεύει τοὺς διδασκάλους οὕτω: „νά ὑποθέτῃσι βάσιν τῆς „πρώτης περιόδου μόνον τινὰ ἐκλεκτὰ μέρη τοῦ βιβλίου, καὶ νὰ ἀναφέρωσι μόνον τὰ ὀνόματα τῶν „βασιλείων, τὰς φυσικὰς ποιότητας αὐτῶν, τὰ „προϊόντα, τὴν εἰς τὰς τέχνας ἐπίδοσιν, τὰς πρῶ- „τενύσσας πόλεις, τοὺς ἀξιολογωτάτους ποταμοὺς „καὶ τὰ ὑψηλότερα βουνά — τὰ ὅποια καθὼς μοι φαίνεται, εἶναι τρόπον τινὰ ὀλίγα διὰ τὴν πρώτην „περίοδον — εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίοδον λέγει νὰ „σημειῶνῃται ἔτι περισσότερα ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντι- „κειμένων, καὶ πρὸς τούτοις αἱ μερικαὶ ἑπαρχίαι „οἱ κεφαλαῖοι ποταμοὶ καὶ τὰ ὄρη τοῦ Βασιλείου. „εἰς δὲ τὴν τρίτην περίοδον νὰ διερμηνεύηται ὅλον „τὸ σύγγραμμα, καὶ νὰ ἐξαιρῶνται μόνον αἱ ἐκ- „κλησιαστικαὶ καὶ πολιτικαὶ διαταγαί, ἢ κατὰστασι „τῶν ἐπισημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ἢ πολυανθρωπότη- „της τῶν μερικῶν ἑπαρχιῶν καὶ πόλεων, τὰ ὅποια „ἐμποροῦν νὰ διδαχθῶσι προσφύεσθαι πρὸς τοὺς „μεγάλους μαθητὰς εἰς τὴν τελευταίαν ἐπανάληψιν. Πλὴν μοι φαίνεται ὅτι, ἡ πολυανθρωπότης τῶν

πόλεων, ἥτις μᾶς ὀδηγεῖ νὰ συμπερακωμὲν τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξιολογοῦντα αὐτῶν, καὶ τὰ συν-
σιώδες τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, ἀνήκουσιν εἰς τὰς
προηγουμένας περιόδους. Λοιπὸν γίνονται τέσσαρες
περίοδοι! καὶ μόλις εἰς τὴν τετάρτην φαίνεται τὸ βι-
βλίον τοῦ συγγραφέως εὐχρησον, καὶ τῷ ὄντι δι-
δακτικὸν βιβλίον.

Εἰς αὐτὰ λοιπὸν τὰ προβλήματα τῆς κατὰ
τύχην ἐκλογῆς διὰ τὰς διαφόρους περιόδους γνω-
ρίζεται ὁ σχεπτικὸς καὶ ἐμπειρὸς διδάσκαλος. Διὰ
τί ὅμως δὲν εἰσαίρῃσθε τὰς ὕλας ἐπίσης; διὰ τί
ἀφίνει εἰς τὸν διδάσκαλον τὸν κόπον τῆς ἐκλογῆς,
τὴν ὁποῖαν βεβαία αὐτὸς δὲν ἐπιτυχαίνει πάντοτε;
καὶ τί πρέπει νὰ κάμῃ ὁ διδάσκαλος; πρέπει τάχα νὰ
ὑπαγορεύσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ τὰ ἀντιγράψω-
σιν; ἀλλὰ πόσος καιρὸς θέλει ματαιωθῆ! ἢ νὰ
τοῖς δώσῃ ἀνὰ χεῖρας τὸ βιβλίον; ἀλλὰ ποῖαν
ὠφέλειαν ἐπιφέρει τότε ἡ ἐκλογή! ἡ περιέργεια
θέλει ἐραθίζει τοὺς μαθητὰς νὰ φυλλολογῶσι τὸ
βιβλίον, καὶ νὰ συνάγωσι πρὸ καιροῦ ἔνθεν κα-
θεῖθεν συγκεχυμένας ἰδέας τῆς δευτέρας περιό-
δου, καὶ νὰ ὑπολαμβάνωσιν, ὅτι ἔγιναν πολυ-
μαθέστεροι, χωρὶς νὰ εἶναι, καὶ οὕτω νὰ κατα-
φρονῶσι τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδασκάλου. Ἴδου μία
ἀναντίρρητος ἀπόδειξις, ὅτι ἀφεύκτως χρειάζονται
διαφορετικὰ βιβλία διὰ τὰς διαφόρους περιό-
δους.

Καί εἰς αὐτῆν τὴν τετάρτην περίρδον, ἢ τῆν ἀκαδημαϊκὴν παράδοσιν θέλει προξενήσῃ εἰς τὸν διδάσκαλον ἁδυσκολίαν ἢ ἔκτασιν, τούτου τοῦ βιβλίου, καὶ θέλει τὸν βιάσασθαι, νὰ κάμῃ μεταθέσεις καὶ μεταβολὰς κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ. Θαυρούμενον δὲ τὸ βιβλίον ὡς πλήρες, εἶναι μετρίως ἀξιόλογον· εἰς αὐτὸ φαίνεται προφανῶς ἡ ἐπιμέλεια, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ὁ συγγραφεὺς, νὰ συνάψῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ ἐν ταύτῃ μὲ ἕνα λακωνικὸν ὕφος πολλὰς εἰδήσεις ἀφελίμων· καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι ἀξίος τιμῆς. Ὅμως ἡ καταισχύνῃ τοῦ ἀθλοῦ σχεδίου τοῦ ἀποδίδοται εἰς ἐκείνους, χάριν τῶν ὁποίων ἠναρχάσθη νὰ τὸ μεταχειρισθῇ. Τοῦτο τὸ σχέδιον ἀφαιρεῖ τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιολογότητος τοῦ βιβλίου· αὐτὸ εἶναι κατ' ἐρωταπόκρισιν, ἐν ᾧ φαίνεται σαφῶς ἡ ἐκπείρα, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζεν ὁ συγγραφεὺς, θέλων νὰ φυλάξῃ τοῦτο τὸ τρισάθλιον εἶδος, καὶ ἡ ἐπιτήδευσίς, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐγωνίζετο νὰ τὸ κάμῃ ὑποφερτόν. Ἐκ τούτου ἐνίοτε πολυμαθεῖς ἐρωτήσεις διακωδονίζουσιν ἀλλοκότως εἰς τὰ σώματα τῶν μαθητῶν. Ἐπεὶ ἀθλιωτέρα, διὰ δὲ τὴν χοῆπῃ τοῦ βιβλίου τῶ ὄντι ἐπιπλαβεσάτη εἶναι ἡ τάξις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐρμηνεύονται τὰ ἀξιοσημείωτα ἀντικείμενα, οἷον ἐν τῇ περὶ τῶν ἐνωμένων Κατωχωρῶν κεφαλαίῳ, εἰς μὲν τὸ πρῶτον τμήμα ὁμιλεῖ περὶ τῶν συνόρων, τοῦ μεγέθους καὶ τῆς θέσεως· εἰς δὲ τὸ δεῦτερον περὶ τοῦ ἐδάφους, τῶν βουνῶν, τῶν ὑδάτων, τοῦ κλίματος καὶ τῶν προϊόντων· εἰς τὸ

τρίτον περί τῶν κατοίκων, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς μαθά-
σιως, τῆς πολιτικῆς διοικήσεως καί τῆς θρησκείας·
εἰς τὸ τέταρτον περί τῶν κατὰ μέρος πολιτειῶν·
εἰς τὸ πέμπτον περί τῶν (51) αξιολόγων πόλεων·
καί εἰς τὸ ἕκτον τελευταῖον περί τῶν νήσων. Τὸ μέ-
γιστον ἐλάττωμα τούτου τοῦ σχεδίου εἶναι, ὅτι αἱ
πόλεις καὶ αἱ νῆσοι δὲν ἐσημειώθησαν εὐθὺς εἰς τὴν
περιγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκου-
σιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον περιγράψει καὶ τὰ
λοιπὰ μέρη τοῦ Κόσμου· διαμετρεῖ τὴν περιγραφὴν
ἐκείνου εἰς τέσσαρα τμήματα· εἰς τὸ 1) εἶναι μία
γενικὴ ἐπιθεώρησις αὐτοῦ, εἰς τὸ 2) περιγραφὴ τῶν
κατὰ μέρος βασιλείων καὶ πολιτειῶν, εἰς τὸ 3) αἱ
νῆσοι, καὶ εἰς τὸ 4) αἱ πόλεις αὐτοῦ· ὡς φακτασθῆ-
μένον τις τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τοῦτο
τὸ σχέδιον! πόση σύγχυσις! πόσα ὑπερπηδήμα-
τα! ἀξία λύπης εἶναι ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ γλαφυ-
ρότης τοῦ συγγραφέως· ἐπειδὴ ἠναγκάσθη νὰ ἐκ-
θέσῃ καὶ τὰ δύο μὲν τριούτου ἀχρεῖον σχεδίασμα.

Οἱ ἐκδόται τοῦ ἐγκολπίου Ἀτλαντος, ἢ τοῦ
Γεωπολιτογραφικοῦ ἐγχειριδίου ὅλων τῶν 4 μερῶν,
μὲ 42 γεωγραφικοὺς πίνακας, τὸ ἄπορον ἐξεδό-
θη πρὸ τινῶν χρόνων ἐν τῇ Παρίσι, ἀπέβλεπε,
καθὼς αὐτὸς λέγει, πρὸς τοὺς νέους. — πρὸς τοὺς
νέους! ὡ πόσον ἀπεριόρισον! πόσης ἡλικίας νέ-
ους; ἢ τίνος ἡλικίας; ὡ, πόσῃ μεταβολῇ προ-
ξενούσιν ὀλίγοι τινὲς χρόνοι εἰς ταύτην τὴν περι-
οδὸν τῆς ζωῆς, κατὰ τὴν ὀπρίαν ἀυξάνουσιν οὕτω

ταχέως· αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις, καὶ ὁ ὄγκος τῶν γνώσεων· λοιπὸν πρὸς τοὺς νέους — νὰ ἐγχειρίσῃ μίαν μικρὰν Γεωγραφίαν, ἥτις ἐν ταύτῃ περιέχει καὶ ἓνα Ἄτλαντα ἐγκόλπιον, καὶ εὐθυρότερον ἀπὸ τοῦς μέχρι τούτων ἐκδοθέντας· Ἐπέτυχε τοῦτον τὸν σκοπὸν. Αὐτὸς ἐξέδωκε ἓνα Γεωγραφικὸν διδασκτικὸν βιβλίον, ὃ, που εἶναι μίᾳ ἀπεραντολογίᾳ, καὶ ἓνα ἕηρον οὐρομασικόν, πλὴν καὶ οὕτω φαίνεται ἐναντίος τοῦ σχεδίου εἰς τινὰ μέρη τῆς Γεωγραφίας (οἶον: εἰς τὴν Γερμανίαν παρίστανει τὰ εἰσοδήματα, καὶ τὴν πολεμικὴν δυνάμιν τῶν διοικητῶν ἐκάστου κώκλου, καὶ δὲν τὰ προσδιορίζει κάλλιον εἰς τὴν πολιτείαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀνήκουσιν.) Ἐπειδὴ ὁμῶς αὐτὸς δὲν ἐσχέθη παντελῶς διὰ ποίαν κλάσιν ἔπραπε νὰ κοπιᾷσῃ, διὰ τοῦτο τὸ διδασκτικὸν τοῦ βιβλίου διὰ τὴν πρώτην περιόδον εἶναι παντελῶς ἀχρηστὸν, διὰ τὴν δευτέραν ὀγκῶδες, καὶ διὰ τὴν τρίτην ἔλλειπές· ἐπειδὴ μόλις ὁμιλεῖ ὀλίγον περὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐργοχειρίων· ἄλλα δὲ τινὰ ἀντικείμενα ἀποσιωπᾷ παντελῶς. Οἱ Πίνακες εἰσὶν ἤθηα εὐθυροὶ καὶ ἐγκόλπιοι, ἀλλ' εἶναι καὶ κάκιστα καὶ ἀτέχνως ἐσχεδιασμένοι, καὶ ἐγκεχαραγμένοι ὑπὸ τινος πρωτοκέρου, ὅστις τότε πρῶτον ἔβαλε χεῖρα εἰς τὴν Χαλχογραφίαν· αὐτοὶ περιέχουσι μόνον ὕδατα καὶ τόπους, προϊόντα δὲ καὶ ὄρη παντάπασι· οὔτε αὐτὰς τὰς Ἄλπεις, ἢ τὰ Πύρρηναια· εἰς ὅλον τὸν Ἄτλαντα ἐσημειώθησαν μόνον βουνὰ 4: ὁ Βεσούβισσ, ἢ Ἄιτην, τὸ βουνὸν τοῦ ἀγίου Κοδράτου καὶ

τὸ Σίνκιον· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ κάμπολοι ὀνομασῖαι τόπων, Ῥωμαῖκοὶ καὶ Ἀραβικοὶ ἀριθμοί, διὰ τῶν ὁποίων σημειώνονται αἱ ἐπαρχίαι· καὶ συχνάκις σοιχεῖα, τὰ ὅποια δῆλοῦσι τοὺς διαφοροὺς ἐξουσιασάς, ἢ τοὺς συναρθεύοντας τόπους. Οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ σοιχεῖα ἐρμηνεύονται εὐθὺς ἐπὶ ἐκάστου Πίνακος, διὰ τὸ ὅποιον ματαιοῦται πολλὸς τόπος, ὅστις ἐδύνατο νὰ μεταχειρισθῆ ὠφελιμώτερον πρὸς ἑκτασιν τῶν Πινάκων, εἰάν ἀπέβλεπε τὸ βιβλίον πρὸς τοῦτο, τὸ ὅποιον βέβαια ἔπρεπε ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐπιθυμῆ: ἐπειδὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαντου αὐτὸς ἐσκόπει νὰ φθάσῃ τὴν ἐνδεχομένην τελειότητα. — σκοπὸς, τον ὅποιον ἐγὼ δὲν τυχώμην νὰ ἐμβιβάσω εἰς ἓνα καλῶς ἐκτεθειμένον σχέδιον κλασικῶν Πινάκων — πλὴν οἱ Πίνακες καθ' ἑαυτοὺς δὲ ἀξίζουσι τίποτε, προξενούντες ἀηδῖαν εἰς τὴν ὄρασιν, καὶ τὴν ὀρθὴν ἀρεσκείαν· ἴσως ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ἀμάρτημα τοῦ ἐκδότου: ἐπειδὴ ἐσοχάσθη νὰ ἐκτελέσῃ τοῦ θυγατρῶν σκοπὸν, ἢτοι νὰ γίνωσιν εὐθυνοὶ οἱ Πίνακες. Ἐάν τοῦτο εἶναι ὠφελίμον εἰς τοὺς νέους, καὶ εἰάν οἱ πατέρες πρέπει νὰ μὴ ἐξοδεύσωσιν ὀλίγον τι περισσότερον, διὰ νὰ ἐγχειρίζωσι πρὸς τοὺς παῖδας τῶν ἑνα πρᾶγμα καλλίτερον, ἢς κρίνουν, ὅσοι ἔχουν ὀρθὰς ἰδέας περὶ τῆς χρείας τῶν νέων, καὶ τοῦ χρέους τῶν γονέων· τὸ κατὰ τὸν καὶ ἀχρηστον, ὅσον εὐθυνοὺν καὶ ἂν ᾖναι, εἶναι ἀκριβόν.

Τώρα ἐκδίδεται ἐν καθ' ἐν φύλλον εἰς τὴν Λειψίαν ἐν εἴδει καταλόγου μίᾳ νέᾳ Γεωγραφικῇ ἐπιθεώρησις ὅλων τῶν μερῶν καὶ τόπων τῆς γῆτινος ἐπιφανείας, με Πίνακας γεωγραφικοὺς, διὰ τοὺς νέους τῆς Γερμανίας. Ἐάν ἐκ τῆς ἀρχῆς τούτου τοῦ πονήματος — εἰς τοῦ ὁποίου τὰ πρῶτα φύλλα συνεθίζουσι νὰ καταβάλλωσιν οἱ ἐκδότες μίαν ἰδιαιτέραν ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ συστήσωσι τὸ ἐπιχειρημάτων, καὶ νὰ ἐλκύσωσιν ἀγοράσας συμπεράνη τις τὸ ὅλον, θέλει τὸ εὖρει πολλὰ ὀλίγον ὠφέλιμον διὰ τοὺς νέους τῆς Γερμανίας. Οἱ Πίνακες εἶναι ἀντισχεδιάσμα τῶν Πινάκων τοῦ Γάλλου κυρίου Μπῶν, (*) ὑδρογράφου μηχανικοῦ τῆς ναυτικῆς, καὶ ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἐν ᾧ αὐτὸς ἄφησε τὸ σοιχεῖόν του, δὲν ἔμεινε ἀτιμώρητος. Εἰς τὸν Πίνακα τῆς Εὐρώπης ἡ Λιφλανδία καὶ Ἐσλανδία ἐσημειώθησαν ὡς ἰδιαιτέρος τόπος, καὶ ὠνομάσθησαν Κουρλανδία ἡ Πελιγράδη κεῖται εἰς τὴν Ρῶσικὴν Οὐκραίναν ἡ μικρὰ Ταταρία, ὡσαύτως ἡ Μολδαβία καὶ ἡ Βλαχία προσδιορίζονται ὡς χωριστὰ ἀνεξάρτητα Πολιτεῖαι ἡ Προυσία περιέχει, ὡς ἓνας μικρότατος τόπος, ἓνα παραθαλάσσιον μέρος τῆς Λιθvanίας καὶ Κουρλανδίας ἡ Κενιξμπέργη, καὶ ὅλα τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὴν

---

*) Οἱ κύριος Μπῶν ἐξέδωκεν ἓνα ὥρατον Ἀτλαντα τῶν παραθαλασσίων τῆς Φράνσας, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἑξαιρέτους θαλασσίους Πίνακας.

Πρυσίαν, αὐτοῦ ἀποδίδονται εἰς τὴν Λεχίαν ἢ Δαλματία φθάσει ἕως τὸν Μωρέαν· αἱ μοῖραι τοῦ μήκους ὄχι μόνον ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἑκτασιν, ἀλλὰ πλησιάζουσι τόσον καὶ εἰς τὸ μέγεθος τῶν μοιρῶν τοῦ πλάτους, ὥστε δίδουσιν εἰς τοὺς ἄμπερικλειομένους τόπους ἓνα σχῆμα κατεσχυσμένον, καὶ παντάπασιν εἰς τὴν φύσιν ἀκατάλληλον. Ἀναμφιβόλως ἐνόμισαν, ὅτι ἑκαμᾶν τι γέρον καὶ παράδοξον, προσδιόρισαντες ἄνωθεν τὸ μήκος κατὰ τὸν μεσημερινὸν τῆς Φέρου — καθὼς ὁ Γερμανὸς ἀντιγράφει ἀπαραλλάκτως τὸν Γάλλον — καὶ κάτω κατὰ τὸν Μασσημερινὸν τοῦ Παρισίου. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ οἰδύο Μεσημβρινοὶ ἀπέχουσιν ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων 20 μοῖρας κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην, διὰ τοῦτο αὕτη ἡ διττὴ προσδιόρισις εἶναι εὐτελεῆς παίγιον καὶ παντάπασι περιττόν. Ὁ Πίναξ τῆς Πορτογαλλίας παριστάνει ὀλίγας πόλεις, τὰ ὅποισιν εἶναι ἀξιώπαινον, πλὴν ἐκ τοῦ ἐναντίου περισσοτέρους ποταμοὺς, καὶ ἐκ τούτου γνωρίζεται ὁ Ἰδρογράφος. Ἡ Μπεῖρα, ἡ μεγίστη ἐπαρχία τοῦ Βασιλείου, φαίνεται αὐτοῦ ὡς ἓνα μέρος τῆς Ἐσρεμαδούρας. Εἰς τοὺς Παιδικοὺς Πίνακας ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ παρατηρῆται ἡ ὀρθογραφία τῶν ὀνομάτων· πλὴν καὶ εἰς αὐτὴν εὕρισκονται πολλὰ πταίσματα. Δυσκόλως δύναται νὰ πισυῆσῃ τις, ὅτι ὁ Μπὼν ἔκαμε τοιαῦτα πταίσματα· καὶ ἴσως καὶ τὰ λοιπὰ ἐπροξενήθησαν ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀντιγραφέως. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου περιέχει τὸν πρῶτον κατάλογον, ἢ τὰς γεωγραφικὰς ξηρὰς σημειώσεις ὅλης τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ πε-

ρισσότερον μέρος τοῦ δευτέρου καταλόγου τῆς Πορτογαλλίας· καὶ εἰς μὲν τὸν πρῶτον φαίνεται ἡ ἀλλόκοτος διαίρεσις τῶν ἐπισήμων Εὐρωπαϊκῶν Πολιτειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμρίσθησαν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς 17. Ἡ Βοεμία ἐπαριθμεῖται ὡς χωριστὴ ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν Βασίλειον· ἡ Ἄνω, Πίεσαία, καὶ Κάτω Ἰταλία παριστάνονται ὡς τρεῖς χωρισταὶ Πολιτεῖαι· ἡ δὲ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία εἶναι ἀδηλον· ἀν αὐτὴ εἶναι δεκάτη ὀγδόη, ἢ ὄχι. Ἐαυτοῦ δὲν παρατηρεῖται κανένα ἄλλο προτέρασμα τοῦ καταλόγου, παρὰ μόνον αἱ εἰς τὰ περιθώρια τῶν σελίδων σημειώσεις. Τὸ ἐπόμενον κόμμα τοῦ ἐκδότου ἀποδεικνύει τὴν ἐκανότητα, τὴν ὁποίαν αὐτὸς εἶχεν εἰς τὸ νὰ ἐκλέγη τὰ ὠφέλιμα καὶ ἀξιόλογα διὰ τοὺς νέους, ἢ Ἐπαρχία Ἐσρεμαδοῦρα δὲν εἶναι πολυάνθρωπος, κλην, καρποφόρος, καὶ παράγει ὅλα δαψιλῶς, ὅσα εἰς τὰς ἄλλας εὐρίσκονται μοναδικῶς — ἀπαρᾶλλᾶ, κτιως εἶναι τὸ πρωτότυπον — ἡ Λισαβών, ἡ πρωτεύουσα καὶ καθεδρική πόλις — καὶ τίποτε, περισσότερον — ἡ Λειρία ἔχει ἓνα πανδιδακτήριον — περὶ τοῦ ὁποίου οὔτε ὁ Μπίσινκ, οὔτε ὁ Τάτσας, ἀλλ' οὔτε ὁ Ἀχενβαλ ἔχουσι τινὰ εἰρησίων — ἡ Σέτουβαλ πόλις ὀχυρὰ μὲ λιμένα· αὐτοῦ εἶναι μία ἀκαδημία προβληματική. Ἐαυτὴ λοιπὸν ἡ φιλολογικὴ περιττολογία τῆς Πορτογαλλίας εἶναι ἀξιολογώτερα διὰ τοὺς νέους τῆς Γερμανίας, παρὰ τὰ πλούτη καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς Λισαβόνας, καὶ τὸ κρασί καὶ τὸ ἄλλο τῆς Σέτου-

βαλ — ἐπειδὴ ὁ ἐκδότης φαίνεται, ὅτι προτιμᾷ τὴν πολυμαθεῖαν ἀπὸ ὅλας τὰς ζωοτροφίας — καὶ παρὰ τὴν πρότερον Ἀκμάζουσαν ἱστορικὴν Ἀκαδημίαν τῆς Πορτογαλλίας, καὶ τὴν νέαν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπισημῶν τῆς Λισαβόνας.

Ἐνὰ ἀρχαιότερον Γεωγραφικὸν ἐπιχείρημα εἰς τὴν Λειψίαν, τοῦ ὁποῦ ἐξεδίδοτο τὸ βιβλίον καὶ οἱ Πίνακες καθ' ἓν τετράδιον, καὶ ἔπαυσε μετὰ τὸν κύκλον τῆς ἄνω Σαξωνίας, δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν ἐδῶ: ἐπειδὴ αὐτὸ κυρίως δὲν ἐδιωρίσθη διὰ τοὺς πρωτοπόρους τῆς Γεωγραφίας, καὶ γενικῶς εἶναι διεξοδικώτατον ὡς πρὸς τὰ σχολεῖα, καὶ πούποτε δὲν ἔχει τι ἐξαιρετόν.

Μετὰ τὴν πρώτην ἐκδοσιν ταύτης τῆς μικρᾶς πραγματείας μου ἐράνησαν τινὰ νεώτερα Γεωγραφικὰ βιβλία μὲ χάρτας διὰ τοὺς νέους, τὰ ὁποῖα δὲν δύναμαι κατὰ τὸ παρὸν νὰ παραβλέψω, ἀλλὰ θέλω τὰ θεωρῆσαι ὁμοῦ καὶ τὰ δύο: ἐπειδὴ εἶναι τόσον ὅμοια, ὅσον δύο αὐγά.

Τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται „διδακτικὸν βιβλίον τῆς νεωτάτης Γεωγραφίας, διὰ δημόσια καὶ μερικὰ σχολεῖα, συντεθὲν ἐλευθερῶς κατὰ τὸν Βελιέλμ Κουθρὴν μετὰ Γεωγραφικῶν Πινάκων παρὰ τοῦ κυρίου Σότσμαν, εἰς δύο τμήματα, ἐν τῇ Περλίη, τῷ 1794, καὶ 95“ τὸ δὲ δεύτερον ἐπιγράφεται „Γεωγραφικὸν πρόχειρον σύγγραμμα,

διὰ τοὺς νέους καὶ τοὺς ἐρασὰς τῆς Γεωγραφίας,
μετὰ γεωγραφικῶν Πινάκων, εἰς τμήματα 2,
ἐν τῇ Λειψία, τῷ 1794, καὶ 95^α

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ διδασκτικοῦ βιβλίου —
δὲν πρέπει ὅμως νὰ υπολάβωμεν ὅτι εἶναι ὁ κύρ
Σότσμαν, ἀπατώμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βι-
βλίου, καθὼς καὶ εἰς τινὰς καταλόγους τῷ ὄντι
συνέβη — λέγει εἰς τὸ προοίμιον, ὅτι ἐπαραινύθη
εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ πονήματος τοῦ κυρίου Β:
Κουθρῆ, τὸ ὅποτον ἐδέχθη ἡ Ἀγγλία μὲ μεγάλην
ἀρέσκειαν, καὶ εἰς τὸ ὅποτον ὁ γνωστὸς Γεωγράφος
Κάτσης ἐσχέδιασε διαφόρους μικροὺς Πίνακας,
ἀπὸ τοὺς ὁποίους προσθέτει ὅμως, ὅτι ἔλλειπε
παντελῶς ἡ ἀνήκουσα ὀρθότης καὶ ἀκρίβεια. Με-
τὰ τοῦτο λέγει, ὅτι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς
ζητηθείσης παρ' αὐτοῦ ἐπιτομῆς ὑπὸ τῆς ἐταιρί-
ας τῶν βιβλιοεκδοτῶν, εὐρέθη καὶ τὸ τοῦ Κου-
θρῆ σχέδιον παντελῶς ἄχρηστον — κατὰ τοῦτο
δὲν θέλω νὰ φιλονεικῶ μὲ αὐτὸν, ὅμως διὰ τὴν
τὸ τοῦ Κουθρῆ ὄνομα συναναφέρεται εἰς τὴν ἐπι-
γραφὴν τοῦ βιβλίου; — καὶ οὕτω λοιπὸν δὲν ἔ-
μεινε βέβαια νὰ κάμῃ ἄλλο, εἰμὴ νὰ συγγράψῃ
ἓνα νέον Γεωγραφικὸν βιβλίον ἐκ τοῦ Φαβρῆ, τοῦ
Νορμάν καὶ τοῦ Μπίσινκ, τὸ ὅποτον ὁ συγγραφεὺς
νομίζει, ὅτι δύναται νὰ ἀμιλλᾶται μὲ τὸ ἰδικόν
μου· διὰ τί ὄχι; παρὶ τούτου δὲν φροντίζω τί-
ποτε· Πλὴν ἡμεῖς δὲν ἤρχισαμεν ὁμοῦ: ἐπειδὴ
ἐγὼ ἤρχισα πρὸ αὐτοῦ ἓνα χρόνον, καὶ πρὸς

τούτοις αὐτὸς περιπατεῖ ἕνα δρόμον παντελῶς ἄλλοτον, ἱκανῶς πλατύτερον καὶ ἐκτενέστερον, παρὰ ἐγὼ, τὸν ὁποῖον, ὅστις ὑπολαμβάνει, ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἦναι μέτριος, αὐτὸς ἄς τὸν ἐκτείνῃ, πλὴν ἄς ἐμποδίσῃ τὸν οἰκοδόμον ἀπὸ τοῦ νὰ διασαυρῶνῃ πολὺ τὸν ἤδη προκείμενον, καὶ νὰ μὴ ἐπιχείρῃ πέραν τοῦ δεοντος.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς προχείρου Γεωγραφίας ὑπερασπίζεται τὸ ἐπιχείρημά του μὲ τὴν μαρτυρίαν ἐνὸς τῶν ἡμετέρων πρωτίτων Γεωγράφων, ὅς τις λέγει ὅτι „ὅσαι Γεωγραφίαι ἤθελαν φανῶσι, ποτὲ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἶναι περιτταί“ καὶ πάλιν ὑπερασπιζόμενος λέγει, ὅτι „τὸ σύγγραμμά του δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ συγγράματα, τὰ ὅποια ἔχουσι μόνον περιγραφὰς, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ συγγράματα, τὰ ὅποια ἔχουσι ἐν ταύτῃ καὶ Πίνακας, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν προσδιορίζονται μόνον περισχεδιάσματα, ἀλλὰ καὶ ἔγγραφα ὀνόματα βουνῶν, ποταμῶν, λιμνῶν, θαλασσῶν, τόπων καὶ πόλεων“ Ἄυτὸς λοιπὸν ὑπολαμβάνει τὰ ἔγγραφα ὀνόματα εἰς τοὺς Πίνακας του, ὡς ἕνα τι προτέρημα αὐτῶν ὡς ἡμεῖς μαχρυνόμεθα πολὺ ὁ εἷς ἀπὸ τῶν ἄλλων, κατὰ τὰς πρώτας δόξας τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Γεωγραφίας.

Ὁ Διορθωτὴς τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου τοῦ Κουθρῆ προσδιορίζει ῤητῶς τὸ πόνημά του διὰ

σχολεῖα· ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς προχείρου Γεωγραφίας διορίζει τὸ ἰδικόν του διὰ νέους. Αὕτη ἡ ἐπιγραφή εἶναι ἀμφίβολος· πρὸς τί πρέπει νὰ τὸ μεταχειρισθῶν οἱ νέοι, ὡς διδακτικὸν βιβλίον; ἂν ἦναι πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἔχουσι καὶ τὰ δύο βιβλία, ἐπίσης καὶ τὸ διδακτικὸν καὶ τὸ πρόχειρον, κατὰ τὴν γνώμην μου, δύο ἐπίσημα πταίσματα. Αὐτὰ 1) εἶναι ὑπερεκτεταμένα· ἄς φαντασθῆ μόνον τίς ἓνα διδακτικὸν βιβλίον, συνιστάμενον ἐν τριῶν τόμων! αὐτὸ βέβαια δὲν θέλει περιέχει σχεδὸν μόνον ἐκεῖνο, ὅπου ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ εἴπῃ πρὸς τοὺς μαθητάς του, ἀλλὰ — μάλιςα καθὼς φαίνεται εἰς τὴν πρόχειρον Γεωγραφίαν — θέλει περιέχει πολλὰ, τὰ ὅποια δὲν ἤθελα συμβουλεύσῃ ποτὲ κενά διδάσκαλον νὰ παραδώσῃ πρὸς τοὺς μαθητάς του. Λοιπὸν τοιαῦτα βιβλία χρησιμεύουσι μόνον εἰς τοὺς διδασκάλους, καὶ τὴν κατ' ἰδίαν μετὰ ταῦτα μελέτην τῶν μαθητῶν· 2) καὶ τὰ δύο ὡς πρὸς τοῦτο τὸ τέλος εἶναι ἀκριβᾶ· ὅποιος ἐξεύρει τὰ σχολεῖα μας, καὶ τοὺς εἰς αὐτὰ μαθητάς, αὐτὸς ἄς κρίνῃ, ἂν ἐμπορῇ νὰ εἰσαχθῆ εἰς αὐτὰ ἓνα διδακτικὸν βιβλίον, μὲ τοῦ ὁποίου τὴν τιμὴν ἦσαν συνειθισμένοι οἱ μαθηταὶ νὰ ἀγοράζουσι ὅλα ὁμοῦ τὰ λοιπὰ διδακτικὰ βιβλία, ὅσα ἐπαραδίδοντο εἰς τὰ σχολεῖα· ἐν ᾧ περιέχει μίαν τοιαύτην ἐπισημὴν, ἥτις διδάσκεται εἰς τὰ περισσότερα σχολεῖα ἐν παρέργῳ, ἢ καὶ πάντῃ ἀμελεῖται. Χρησιμεύουσι λοιπὸν εἰς τοὺς πλουσίους μα-

θητὰς καὶ νέους, οἵτινες δύνανται νὰ ἀγοράσωσιν ἕνα τοιοῦτον βιβλίον — ὅχι ὅμως ὡς διδακτικόν — καὶ νὰ ἐννοήσωσι διάτινος καλοῦ ὁδηγοῦ, πῶς πρέπει νὰ τὸ μεταχειρίζονται. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς τοῦ προχείρου βιβλίου διορίζει τὸ πόνημάτου καὶ διὰ τοὺς ἐρασὰς τῆς Γεωγραφίας· ὡς πρὸς τοῦτο ἔπρὸς τὴν Γεωγραφίαν ἔρως τῶν ἀγορασῶν δὲν θέλει εἶναι τόσον μέγας, ἐὰν εὐχαρισθῶσιν εἰς τοιοῦτον βιβλίον καὶ Πίνακας. Οἱ κριτῆς αὐτῶν νομίζει μὲν (ἐν τῇ γενεικῇ φιλολογικῇ ἐφημερίδι τοῦ 1796, ἀριθ. 50·) ὅτι „αὐτοὶ οἱ μικροὶ Πίνακες, ἐὰν ὁ συγγραφεὺς ἐμεταχειρίζετο εἰς τὴν πραγματείαν αὐτῶν ἄλλην τινὰ μέθοδον, ἤθελαν εἶναι ἱκανοὶ νὰ συστήσωσι μίαν πληρεστάτην τοπογραφίαν, καὶ ὅτι οἱ νέοι δὲν ἐχρειάζοντα ἄλλους Πίνακας“ Ἀλλὰ διὰ νὰ κρίνη τις τὴν πιθανότητα ταύτης τῆς γνώμης, εἶναι ἱκανὸν νὰ παρατηρήσῃ τοῦτο μόνον, ὅτι οἱ κύκλοι τῆς Γερμανίας δὲν παριστάνονται ἕκαστος εἰς χωριστὸν φύλλον, ἀλλ' εἶναι ὅλοι σημειωμένοι εἰς τὸν Πίνακα τῆς Γερμανίας, καὶ ἐπομένως δὲν περιέχουσι σχεδὸν καμμίαν διαίρεσιν, εἰμὴ μόνον ὀλίγους τινὰς τόπους· καὶ ὅτι π. χ. εἰς τὸν Φρανκονικὸν κύκλον δὲν προσδιορίζονται περισσότερον ἀπὸ, 22, πόλεις. Δὲν ἐμπορῶ νὰ ἐννοήσω πῶς ὁ κριτικὸς ἐξέδωκε ταύτην τὴν γνώμην. Αὐτὸς πρὸς τοῦτοις λέγει, ὅτι οἱ Πίνακες ἔχουσι τὴν νεωτάτην διαίρεσιν τῶν τόπων, καὶ εἶναι ὡραίως ἐγκεχαραγμένοι καὶ χρωματισμένοι. Ἡ χαλκογραφία εἶναι μὲν ἀρκετὰ λεπτή, πλὴν θαμβῶναι

τὴν ὄρασιν· ὅποια δὲ εἶναι ἡ διαίρεσις αὐτῶν, ἐννοεῖται ἐξ ἐκείνου, ὃ, που εἶπαμεν περὶ τῶν Γερμανικῶν κύκλων· Ἡ Ἀγγλία, ἡ Σκοτία καὶ Ἰρλανδία δὲν ἔχουσι καμμίαν διαίρεσιν· ἡ δὲ Φράνσα εἶναι ἐκ τοῦ ἐναντίου πολυποίκιλος διὰ τὰ ἐν αὐτῇ σημειωθέντα 84 τμήματα. Ὁ αὐτὸς κριτικὸς προσθῆται, ὅτι „δὲν ἐξεύρει ἄλλο κανὲνα ὁμοειδὲς πρόχειρον βιβλίον - ἐδῶ φαίνεται αὐτὸς, ὅτι ἐννοεῖ τὸ ἐν τῇ Περλίνη ἐκδοθὲν πρόχειρον διδασκτικὸν βιβλίον, ὃ, που μέχρι τοῦ νῦν ἐφάνη εἰς φῶς — μετὰ Πινάκων, τὸ ὅποῖον ἐδύνατο νὰ προτιμήσῃ ἀπὸ τὸ προρρηθέν“ Μετὰ τοῦτον τὸν μηχανικὸν ἔπαινον ἔπεται μία μακρὰ σειρά σφαλμάτων, ἣτις ἐμπορεῖ πολὺ περισσότερον νὰ ἀυξηθῇ· ἐπειδὴ κακῇ τύχῃ εὐρίσκονται τοιαῦτα σχεδὸν εἰς ἕκαστον φύλλον ἐξίσου καὶ τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ Ἄτλαντος. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐνδέχεται νὰ ἀπεδοθῶσιν εἰς τὸν ἐπιδιορθωτὴν, πλὴν τὰ περισσότερα εἰς τὸν συγγραφέα· ἐπειδὴ δὲν εἶναι σημειωμένα μεταξὺ τῶν σφαλμάτων τοῦ τύπου.

Οἱ Πίνακες τοῦ Σότμαν φαίνονται βέβαια καλλήτεροι ἀπὸ τοὺς ἐν τῇ Λειψία Πίνακας, τῶν ὁποίων ὁ σχεδιαστὴς δὲν ἐφανέρωσε τὸν ἑαυτὸν του· αὐτοὶ εἶναι ἱκανῶς μεγαλήτεροι καὶ πληρέστεροι, πλὴν ὄχι καὶ ἀμέτοχοι σφαλμάτων, π. χ. διὰ τι θέλει ὁ κύριος Σότμαν νὰ κάμῃ νῆσον ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς, τὸ ὅποῖον διαιρεῖ τὴν λίμνην Ἰμπερκίγγην ἀπὸ τὴν ὀνομαζομένην κά-

τω λίμνην — καθὼς πλέον τὸ ἐπαράσησεν εἰς τὸν κατ' αὐτὸν πίνακα τῆς Γερμανίας. Ἐν ᾧ ἐκ τοῦ ἐναντίου προχωρεῖ εἰς αὐτὴν τὴν χερσόνησον ἕως τῶν ἐνδον τῆς Κωνσταντίας, μία ράχη βουκῶν ἀρχαίου μεγέθους, ἐξερχομένη ἀπὸ τοῦ Λαντγραφάτου Νελεμβούργου; ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ τὸ τῆς Λευσίας πρόχειρον βιβλίον εἶναι ἔτι διεξοδικώτερον ἀπὸ τὸ διδακτικὸν βιβλίον τῆς Περλίνης· ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἐπεσώρευσε ἕνα μέγαλον πλῆθος ἀντικειμένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπερισχέπτως καὶ χωρὶς τινὸς κριτικῆς ἀκριβείας. Τὸ διδακτικὸν βιβλίον περιτρίζεται εἰς δύο τόμους, καὶ περιγράφει μόνον τὴν Εὐρώπην· ὥστε διὰ τὰς λοιπὰς ἡπείρους πρέπει οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ φροντίσωσι πάλιν δι' ἄλλα διδακτικὰ βιβλία καὶ Πίνακας· καὶ πρὸς τὶ λοιπὸν αὐτὸς ὁ νέος κόπος, ἐν ᾧ δὲν ἐλλείπουσιν οὔτε διδακτικὰ βιβλία, οὔτε κλασικοὶ Πίνακες, τὰ ὁποῖα περιγράφουσιν ὅλην τὴν Γῆν; Ὁμοίως καὶ τὸ πρόχειρον βιβλίον δὲν ἐκτείνεται περαιτέρω τῆς Εὐρώπης. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσμείνωμεν, ἵσως ἐκτελεσθῇ καὶ ἡ περιγραφή τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ κόσμου. *) Ἀξιόσημειώτος εἶναι καὶ ἡ προφανὴς ὁμοιότης, τὴν

---

*) Καὶ τὰ δύο ταῦτα κτηνήματα ἕκτοτε ἐτελειώθησαν, τὸ μὲν Περλινικὸν διδακτικὸν βιβλίον μὲ ἕνα τρίτον τόμον, ἀνάλογον κατὰ τὸ μέγεθος μὲ τοὺς δύο πρώτους· τὸ δὲ τῆς Λευσίας πρόχειρον βιβλίον ἐκ τοῦ ἐναντίου μὲ δύο πολλὰ ὀγκώδεις τόμους, εἰς τοὺς

ὁποῖαν ἔχουσι καὶ τὰ δύο ταῦτα βιβλία εἰς πολλό-
τατα μέρη μὲ τὰ ἰδικά μου διδακτικὰ Γεωγραφικὰ
βιβλία, ὄχι μόνον εἰς τὰ τοιαῦτα, κατὰ τὰ ὅποια
πρέπει νὰ ὁμοιάζωσιν ὅλα τὰ Γεωγραφικὰ ποιήματα,
ὅταν ἐξαντλῶνται εἰπὸ τὰς αὐτὰς πηγὰς, ἀλλ' εἰς
παντελῶς ἀπολελυμένα πράγματα, οἷον: εἰς τὸ
σχέδον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως τῆς ἐννοί-
ας καὶ τῶν συλλογισμῶν * μάλιστα δὲ ὁ συγγρα-
φεὺς τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου μεταχειρίζεται συχ-
νάκις καὶ τὰς αὐτὰς λέξεις, μόνον μὲ ὀλίγας τινὰς
μεταβολὰς καὶ μεταθέσεις. Ἐγὼ, ἐάνητον ἐρμόδι-
ος ὁ τόπος, ἤμποροῦσα νὰ τὸ ἀποδείξω διεξο-
δικώτερον, πλὴν ἴσως ἄλλοτε ἐπιτύχω εὐκαιρίαν.

Βιάζομαι ἀθελήτως νὰ παραβλέψω τὸ ὁμο-
εἶδὸς ἐξαιρέτον διδακτικὸν βιβλίον τοῦ Ἀυλικῶ
συμβούλου κυρίου Κατερέρου, τὸ ἐκδόθαι τῷ
1789, καὶ ἐπιγραφόμενον „συναπτικὰ ἰδέα τῆς
Γεωγραφίας“: τοῦτο ἤθελε ὑπερβαίνει πολὺ ὅλα
τὰ προρρηθέντα, εἰάν εὐδοκοῦσεν ὁ κύρ σύμβου-
λος νὰ ἐκπληρῶσιν τὴν ἐλπίδα, τὴν ὁποῖαν δη-
μοσιεύει εἰς τὸ προσίμιόν του. „Αὐτὸς δηλαδὴ
ἤθελε νὰ ἐκθέσῃ ἀκριβῶς κατὰ τὸ βιβλίον τοὺς
μικροὺς τοῦ Πίνακας, καὶ τὰ μεγάλα τοῦ ἐπίπε-

---

* ὁποῖους ἐξετίθη ἡ Γεωγραφία τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀ-
σίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς πολὺ διεξοδικώτερον ἀπὸ
τὴν Γεωγραφίαν τῆς Εὐρώπης, ἥτις περιεχεται εἰς
τοὺς προτέρους τρεῖς τομους.

δα ἡμισφαίρια, διὰ τὰ φαίνονται μὲ ἓνα βλέμμα
μα, ὅσα πρέπει νὰ ἐξεύρη τις πρὸς βάσιν τῆς
Γεωγραφίας* ἕως τότε δὲν ἐδυνάθη νὰ λάβῃ πολ-
λοὺς Πίνακας καὶ ἡμισφαίρια χρωματισμένα, ὅ-
σα ἐξαρκοῦσαν πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν μαθητῶν
του, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπὸ τοῦ 1774 τοὺς ἐ-
μοίραζεν ὡς χειρόγραφα: ἐπειδὴ ἐχρωματίζοντο
ὅλοι πρὸ ὀφθαλμῶν του· τότε ὅμως ἔλπιζεν αὐ-
τὸς, πλὴν χωρὶς τινὸς ὑποσχέσεως, ὅτι ἴσως με-
τὰ καιρὸν ὀλίγον ἤθελε δυνηθῆ νὰ δίδῃ πρὸς ὅλους
τοὺς ζητοῦντας *). Αὐτοὶ οἱ πίνακες εἶναι ὡραι-
ότατοι, καὶ ἀτυγχρότως καλλήτεροι ἀπὸ ὅλους
τοὺς εὑρισκομένους ὁμοειδεῖς Πίνακας. Τὸ μέγε-
θος αὐτῶν εἶναι ἀνάλογον μὲ τὴν κασότητά τῶν
παριστανομένων ἐπ' αὐτῶν ἀντικειμένων, καὶ μό-
νον ὀλίγοι τινὲς, οἷόν: ὁ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἰτα-
λίας ἐχρεάζοντο εἰς μικρὰν τινα ἔκτασιν· κατὰ
τὴν μαθηματικὴν ἀκρίβειαν ὑπερβαίνουσι πολὺ
ὅλους τοὺς πρὸ αὐτῶν ὁμοειδεῖς Πίνακας· εἶναι
μὲ μεγάλη ἀκρίβειαν ἐσχεδιασμένοι, εὐκρινῶς καὶ
καθαρῶς ἐγχεγραμμένοι, καὶ μὲ μίαν ἀξιοθαύ-
ματον προσοχὴν λεπτῶς καὶ σιγηλῶς χρωματισ-
μένοι· δὲν φαίνονται οὔτε ἐλλειπεῖς, ἀλλ' οὔτε
καταπεφροτισμένοι παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ συγγρα-
φέως, πλὴν τὰ προϊόντα δὲν ἐσημειώθησαν. Εἰς

---

*) Αὕτη ἡ ἐλπίς δὲν ἐτελειώθη ζωῆτος τοῦ συγγραφέως,
πολύ μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατόν του!

ὄλους τοὺς Πίνακας ἐσημειώθησαν αἱ ὀνομασίαι τῶν ἑπαρχιῶν, τῶν δὲ πόλεων μόνον εἰς ἓνα, καὶ τῶν ποταμῶν καὶ βουνῶν εἰς κανένα ὅλα εἶναι εἰς αὐτοὺς καλῶς συντεταγμένα, προσδιορισμένα, καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν εὐσόχως ἐκτελεσμένα, καθὼς ἐσυνείθιζεν ὁ Κατερέρης, πλὴν φεῦ! αὐτοὶ οἱ Πίνακες περιπλανῶνται μέχρι τοῦ νῦν χειρόγραφοι, καὶ ἴσως μένωσιν οὕτως εἰς καιρὸν πολὺν· „ἕως τότε, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὅστις θέλει, δύναται νὰ μεταχειρισθῆ καὶ ἄλλους Πίνακας, οἱ ὅποιοι ὅμως νὰ μὴ ἐμποδίζωσι τὴν ἐπίδοσιν τῆς Γεωγραφίας διὰ τῶν περιττῶν ὀνομασιῶν, μήτε διὰ τῆς ἐλλείψεως πολλῶν ἀξιολόγων ἀντικειμένων“ Ἴδε μὲ ποίαν ἐπιτηδειότητα καὶ βραχυλογίαν κρίνει εὐσόχως τοὺς εἰς ἡμᾶς συνείθεις Γεωγραφικοὺς Πίνακας, πλὴν καὶ οὕτως οἱ Πίνακες αὐτοῦ δὲν εἶναι κλασικαί, ἀλλ' οὔτε διορίζονται πρὸς τοῦτο· — καθ' ὅλα φαίνεται, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρὸ τούτου ρηθέντος παιδικοῦ Ἀτλαντος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, ἢ νὰ εἶπω ὀρθώτερον ἀντέγραφε τοῦ Κατερέρου τοὺς Πίνακας. Ἐὰν αὕτη ἡ φιλολογικὴ ἀρπαγὴ ἐγένετο μὲ περισσοτέραν προσοχὴν καὶ ἐπιτηδειότητα, ἤθελε βέβαια γνωρισθῆ ὀλιγώτερον εἰς τὸ κοινόν, διὰ τὸ ὅποιον μέχρι τοῦ νῦν εἶναι κλεισμένη ἡ εἴσοδος τῶν Πινάκων τοῦ Κατερέρου. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐκδότης δὲν ἐσοχάσθη, ὅτι οἱ Πίνακες τοῦ Κατερέρου εἶναι προσδιορισμένοι διὰ τὰς Ἀκαδημίας, ἠπατήθη, καὶ ἐπισωρεύσας ὅλην τὴν ἀκαδημακὴν λεπτολο-

γίαν μετὰ προσθήκης εἰς τοὺς Ἀουμπουργκιστὰς κλασικοὺς πίνακας, τοὺς διέφθειρε. Πρὸς τούτους καὶ τὸ βιβλίον τοῦ κ.σ. συμβούλου Καταρέρου, τὸ ἐντελέστατον Γεωγραφικὸν σύστημα, ἀπὸ ὧσα ἐξεύρω, ἀπαιτεῖ ἕνα δόκιμον πνεῦμα μὴ γινώσκον περισοτέρων γεωγραφικῶν εἰδήσεων, καὶ ὄχι μόνων τῶν ἀρχῶν· καὶ ἐκ τούτου εἶναι ἀκατάλληλον καὶ διὰ τὰς δύο περιόδους: ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἢ ἀνάλογος συστηματικὴ τάξις καὶ διαίρεσις συγχίζει τὸν ἀρχάριον. Ἡ ἐπιγραφὴ ταυ, ἥτις τὸ προσδιορίζει δι' ἀκαδημαϊκὴν παράδοσιν, καὶ πρὸς κοινωφελῆ γενικὴν ἐπιθεώρησιν ὅλης τῆς Γεωγραφίας, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι χρήσιμον εἰς τὰς δύο περιόδους.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἐξέτασιν ὑπόκεινται καὶ τὰ χωρὶς Πινάκων διδακτικὰ βιβλία· τὸ ἄνομα αὐτῶν εἶναι λεγεῶν· πλὴν ὅστις θελήσει γὰρ τὰ ἐξέτασιν καὶ γὰρ τὰ κρίνη λεπτομερῶς, πρέπει καὶ συγγραψὴ ἕνα ὀγκῶδες βιβλίον. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὸ προεκτεθὲν ὑπ' ἐμοῦ σχέδιον, οἱ Πίνακες, ὡς τὸ οὐσιωδέστατον μέρος, εἶναι ἀφεύκτως ἀναγκαῖοι εἰς τὰ διδακτικὰ βιβλία, καὶ αὐτὰ γερῶνται Πινάκων, διὰ τοῦτο κατὰ τὸ παρὸν δὲν εἶναι ἀρμόδια περιστάσις γὰρ ὁμιλήσω περὶ αὐτῶν. Πρὸς τούτοις κανεὶς ἀπὸ τῶν εἰδόμενων δὲν θέλει ἐπιχειρήσει ποτὲ γὰρ προσαρμόσῃ εἰς τὰ συνήθη παιδιὰ διδακτικὰ βιβλία Πίνακας νέους. — Ἐὰν δὲ ταῦτα τὰ μέχρι τοῦ νῦν φανέντα βοηθητικὰ μέ-

σε τῆς Γραμματικῆς διδασκαλίας — τὰ ὅποια δὲν λέγω, ὅτι εἶναι παντελῶς ἀνωφελῆ — δὲν ἔχουσι ἀκόμη τὴν πρέπουσαν καὶ ἐνδεχομένην τελειότητα, καθὼς ὑπολαμβάνω ὅτι τὸ ἀπέδειξα, μᾶς εἶναι λοιπὸν ἀφεύκτως ἀναγκαῖοι νέοι Πίνακες καὶ διδακτικὰ βιβλία πρὸς βελτίωσιν τῆς παραδόσεως τῆς Γραμματικῆς.

Ἡμεῖς κατὰ τὸ παρὸν ἔχομεν τινὰ ἀπὸ τὰ προϋρρηθέντα βοηθητικὰ μέσα. Πρὸς γνῶσιν τῶν τῆς φύσεως προϊόντων, μᾶς χρησιμεύει μεγάλως ἡ ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα συμμορίας τῶν βιβλιοεκδοτῶν ἐκδοθεῖσα παιδικὴ εἰκονογραφία — ἥτις δὲν ἔχει πολλὴν χρεῖαν τῶν ἐπαίνων μου: ἐπειδὴ τὴν ἐδέχθη τὸ κοινὸν μὲ ἐξαιρετὸν ἀρέσκειαν — ἐν ταύτῃ καὶ πρὸς εὐκολίαν τοῦ διδασκάλου, καὶ πρὸς συντομίαν τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου, ὅ,που ἔμπορεῖ νὰ παραπέμπῃ τὸν μαθητὴν εἰς αὐτήν. Τὸ ταμεῖον τῶν διαφόρων ὀρέων, τὸ τόσον ὠφέλιμον πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν συστατικῶν μορίων τῆς Γῆς, ἠυξήθη καὶ μεθρημόσθη παντάπασιν ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ κυρίου Ὀρυκτολόγου Βουάκτου· ὁ διερμηνευτικὸς ὅμως πίναξ αὐτοῦ εἶναι οὕτω καλῶς συνταγμένος, ὥστε δι' αὐτοῦ ἔμπορεῖ νὰ διδάξῃ καὶ ὁ ἀπειροῦς τῆς Ὀρυκτολογίας διδάσκαλος· καὶ τὰ δύο πωλοῦνται μὲ τὴν πρώτην τιμὴν, χωρὶς προσθήκης. Ἡ αὕτη συμμορία τῶν βιβλιοεκδοτῶν ἐφρόκτισε πρὸς εὔτοις καὶ διὰ μίαν εὐκόλον, εὐθυγὴν καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν κατεσκευασμένην

Ἰδρόγειον σφαῖραν διὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν περίοδον· πρὸ ὀλίγου ἐξεδόθη ὁμοίως κατὰ τὸ ζήτημα τοῦ κοινοῦ καὶ ἡ σύντροφος αὐτῆς Οὐράνιος σφαῖρα, ἔχουσα τὸ αὐτὸ μέγεθος.

Ἐπειδὴ αὕτη ἡ μικρὰ πραγματεία ἤνοιξεν ἐν ταύτῃ ὅλην τὴν σειράν τῶν Γεωγραφικῶν ἐπιχειρημάτων τῆς συμμορίας τῶν βιβλιοεκδοτῶν, ἅς μοι συγχωρηθῆναι λοιπὸν νὰ τὴν περικλείσω μὲ μίαν περὶ αὐτῶν τῶν ἐπιχειρημάτων εἰδησίην, πορισμένην ἀπὸ τὰς προσημειώσεις τοῦ ἤδη φανέντος καταλόγου τῶν Γεωγραφικῶν πονημάτων, τὰ ὅποια αὐτὴ ἐξέδωκεν εἰς φῶς.

„Κανεῖς δὲ δύναται νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν νέων ἀνακαλύψεων, ἐξετάσεων, καὶ διορθώσεων, τὰς ὅποιας σχεδὸν εἰς ἕνα τὸν κόσμον πρὸ 20, χρόνων ἔκαμαν οἱ ἐπιστήμονες, ἐπροξένησαν καὶ εἰς τὴν Γεωγραφίαν μίαν παντάπασιν νέαν μορφήν, τὴν ὁποίαν ὁμοίως ἀπειλοῦσαν καὶ οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ θόρυβοι τοῦ Κόσμου μὲ μίαν μεταβολὴν ὄχι ὀλιγώτερον ἀξιόλογον. Ἡ συνήθης μέχρι τοῦ νῦν Γεωγραφικὴ διδασκαλία τῶν σχολείων δὲν ἦτον μεθοδική, καὶ τὰ περισσότερα διδακτικὰ βιβλία καὶ οἱ Πίνακες ἐγίναν σφαλερὰ, ἀνωφελῆ καὶ ἀχρηστὰ. Αὐτὰ ὅλα ὁμοῦ μᾶς ἐπαρακίνησαν πρὸ δέκα χρόνων νὰ ἀποφασίσωμεν διὰ τῶν προσχεδιασθέντων ἐπιχειρημάτων, νὰ σχηματίσωμεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον

ἓνα Γεωγραφικὸν σύστημα, τοῦ ὁποίου ὁ σκο-
πὸς ἦτον νὰ εκπληρώσῃ ὅλας τὰς χρείας τοῦ
κοινοῦ διὰ μιᾶς πλήρους σειρᾶς Γεωγραφικῶν πονη-
μάτων. Ἡμεῖς πλέον ἐφέραμεν εἰς τέλος τὸ
περισσότερον μέρος τῆς σειρᾶς τούτου τοῦ σχε-
διοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτον συνεζευγμένον μὲ διαφό-
ρους δυσκολίας· τὸ δὲ κοινὸν τὸ ἠξίωσε τῆς
εὐνοίας του, χωρὶς νὰ προειδοποιηθῇ ἐκ μέρους
μας διὰ τιμᾶς προκηρύξεως. Αὐτὸ τὸ σχέδιον
δὲν ἦτον ὑποψία νὰ ἀφεθῇ: ἐπειδὴ ἐφαίνετο ἡ
ἐξακολούθησις τῶν μερῶν του εἰς χεῖρας τοιού-
των ἀνδρῶν, οἵτινες πρὸ πολλοῦ ἀπέκτησαν τὴν
τελείαν πίσιν διὰ τοὺς πόνους, τοὺς ὁποίους
κατέβαλον εἰς τοῦτο τὸ εἶδος τῆς μαθήσεως

Διὰ νὰ δυνηθῶμεν ὁμῶς νὰ εὐχαριστήσωμεν
τὸ κοινόν, ὅσον ἐνδέχεται, καθ' ὅλας τὰς ἀνάγ-
κας, τὰς ὁποίας ἔχει εἰς τὴν Γεωγραφίαν, ἐ-
πρεπε νὰ φροντίσωμεν:

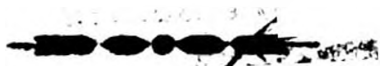
1) διὰ μίαν πλήρη σχολαστικὴν προπαρα-
σκευὴν, πρὸς μεθοδικὴν διδασκαλίαν τῆς παλαι-
ᾶς καὶ νέας Γεωγραφίας·

2) διὰ ἓνα πλήρες πρόχειρον Γεωγραφικὸν
βιβλίον, ἐξίσου καὶ διὰ διδασκάλους καὶ διὰ
τοὺς ἐργαζομένους τῆς Γεωγραφίας, μετὰ νέων, ὀρ-
θῶν, καὶ ἀσυγκρίτως καλητέρων, ἐν ταύτῳ δὲ
καὶ εὐθυνῶν Γεωγραφικῶν Πινάκων.

3) διὰ δὲ τὴν μελέτην τῆς Γεωγραφίας, τῆς Πολιτογραφίας (τῆς Στατιστικῆς), τῆς γνώσεως τῶν τόπων καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ διὰ τὰς ἡμερουσίους μεταβολὰς αὐτῶν, τὰς ἀνακαλύψεις, τὰ νέα φαινόμενα, τὰς διορθώσεις, τὰς προόδους τῶν ἐπισημῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν, ἐσοχάσθημεν νὰ ἐκδώσωμεν μίαν Γεωγραφικὴν ἐφημερίδα, ἓνα χρονολογικὸν, καὶ μίαν δι' ἐνὸς ἐξετασμένου σχεδίου ἐκλελεγμένην καὶ καλλιεργημένην συνάθροισιν τῶν περιηγήσεων: ἔπειδὴ ὅλα αὐτὰ εἶναι πηγαὶ βοηθητικαὶ τῆς Γεωγραφίας· καὶ τελευταῖον ἐφροντίσαμεν νὰ φέρωμεν ὅλα ταῦτα τὰ διάφορα πονήματα εἰς μίαν συστηματικὴν ἔνωσιν.

Αὕτη ἡ ἐπιθεώρησις ὅλου τοῦ Γεωγραφικοῦ πληρώματος, ὅπου διαλαμβάνεται εἰς τὸ σχέδιον τῆς ῥηθείσης συμμορίας τῶν βιβλιοεκδοτῶν, δίδει μίαν πλήρη εἶδησιν, δι' ὅσα αὐτοὶ ἐκδίδουσι, ἢ μέλλουσι νὰ ἐκδώσωσι πρὸς ἐκπλήρωσιν τούτου τοῦ σκοποῦ.

Τέλος.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

		Σελ.	Στοιχ.
Ῥώσιαν	Ῥωσίαν	9	2
μεταιοποκῆ	μεταιοπονῆ	19	20
ἐηθοπεποιημένοι	ἠθοπεποιημένοι	25	15
ἀξιοκατηγόρητος	ἀξιοκατηγόρητος	30	27
ἀποσιωσῶ	ἀποσιωπῶ	31	16
παραπονοῦντα	παραπονοῦνται	38	21
τὰ μήκους	τοῦ μήκους	44	18
rvlehtnm	rvlchtntm	46	24
κινῆς	κινῆ	48	1
καφάλαιον	κεφάλαιον	48	11
ἐνδαναμόνει	ἐνῶναμώνει	49	20
τούλάχισον	τούλάχισον	54	19
διαφορρετικός	διαφορετικός	54	19
περισσότερον	περισσότερον	55	7
εἰσοδημάτων	εἰσοδημάτων	62	21
εκαμένα	κανένα	70	16
ἀκαταπαύσως	ἀκαταπαύσως	84	2
Πορταγαλλίας	Πορτογαλλίας	88	21
δὴν εὐρίσχει	δὲν εὐρίσχει	89	12
την ἐπισώρευσιν	τὴν ἐπισώρευσιν	91	28
ἐξ 2	ἐξ 22	94	20
πραχώρησιν	προχώρησιν	98	17
πορασάσεως	παρασάσεως	101	24
